

ORIZONT

REVISTĂ A UNIunii
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

AUGUST 2013

NR. 8 (1571),

ANUL XXV

1 LEU

Editată în colaborare cu
Centrul pentru Dialog
Multicultural "Orizont"

8

TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII
ORAȘ CANDIDAT

Acest număr al revistei apare cu sprijinul Ministerului Culturii

www.revistaorizont.ro

CORNEL UNGUREANU

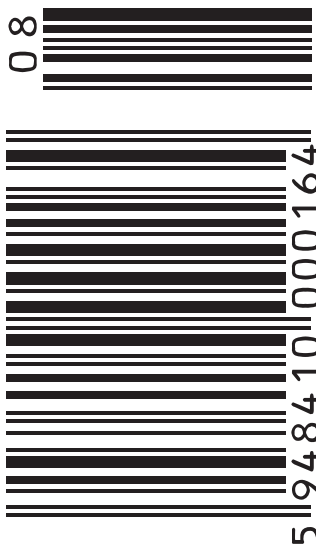
70

Scriam în această pagină despre instituția timișoreană numită Cornel Ungureanu. Au trecut zece ani de atunci. Instituția a rămas aceeași. Îmbătrânirea instituțiilor nu ține de clipă, ci de istorie. Ca și respectul nostru față de ele.

Nu știu dacă edilii orașului de pe Bega s-au gândit să-l facă pe Cornel Ungureanu cetățean de onoare. Stă în puterile mele de președinte al USR să-l declar pe proaspătul septuagenar cetățean de onoare al literaturii române.

La mulți ani, Cornel Ungureanu!

NICOLAE MANOLESCU

SUNTEM NOROCOȘI! ROBERT SERBAN ÎN DIALOG CU CORNEL UNGUREANU

Fiecare carte pe care o scrii e cartea cea mai importantă. Cel puțin *Proza românească de azi*, *Mitteleuropa periferiilor*, *Istoria secretă a literaturii române* lansau idei de lucru fie legate de geografia literă, de geopolitică, de antropocentrismul culturii. Cum am stat o viață la Timișoara, am observat că Istoriile literaturii scrise fie de Manolescu, fie de Marian Popa, de Alex Ștefănescu, de Mihai Zamfir, de Alexandru Piru sau de Ioan Holban selectează autori din preajmă. Dacă sunt la doi pași, vizibili, e bine. Ca fiecare carte de mare cuprindere, *Geografia...* va supăra pe mulți.

4-5

DESPRE CORNEL UNGUREANU LA 70 DE ANI:

MARCEL TOLCEA
ALINA RADU
GRATIELA BENGA
ION POP
NICOLAE PRELIPCEANU
CĂLIN-ANDREI MIHĂILESCU
MARCEL POP-CORNIȘ
DORIAN BRANEA
LUȘIAN P. PETRESCU
BRÂNDUȘA ARMANCA
CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU
SIMONA-GRAZIA DIMA
DACIANA BRANEA
EUGEN BUNARU
PAUL ARETZU
ADRIANA BABEȚI
OCTAVIAN DOCLIN
MIRCEA MIHĂIEȘ
RADU PAVEL GHEO

3-14

PROIECT REALIZAT
CU SPRIJINUL PRIMĂRIEI
MUNICIPIULUI
TIMIȘOARA ȘI AL
CONSILIULUI LOCAL
TIMIȘOARA,
PENTRU SUSȚINEREA
CANDIDATURII
TIMIȘOAREI
LA TITLUL DE
CAPITALĂ EUROPEANĂ
A CULTURII
ÎN ANUL 2021

PAVEL DAN, DIN BISTRITA CATRE TIMISOARA

CORNEL UNGUREANU

1. EDITIILE, TOTUȘI...

Când scriem, și scriem mereu, că editorii sunt în curs de dispariție, uităm să vorbim despre edițiile importante ale momentului, cele care "fac dreptate" istoriei literare. În bilanțul consacrat anului literar 2012 semnalam excepționala *Ioan Budai Deleanu în mărturii antologice* de Ioan Chindriș și Niculina Iacob (serie inaugurată de cei doi cu puțin timp în urmă prin *Samuil Micu în mărturii antologice*). Ne oprim azi asupra unui moment Pavel Dan: *Pavel Dan – Opere*, în trei volume, ediție realizată de Aurel Podaru, ca să facem un mic ocol prin Bistrița, apoi pe la Beclean, unde pulsează o viață culturală care ar trebui să ne atragă atenția. Care are lideri, personalități, reviste, cenacluri foarte importante pentru înțelegerea spiritului ardelean, azi.

Din când în când, Cornel Cotuțiu, Andrei Moldovan, Olimpiu Nușfelean, Ion Pinteș sau Aurel Podariu adună laolaltă pagini într-o "Antologie a scriitorilor și artiștilor" – antologia lui Cornel Cotuțiu le zice "saeculiști" – care dau dimensiunea unui centru cultural de seamă. Citesc revista *Mișcarea literară*, publicație întrutotul remarcabilă, în care efortul recuperatoriu animă arhive literare importante pentru înțelegerea scrisului ultimelor decenii. Există în alcătuirea edițiilor, în frisonul, în energia cercetătorilor, în calitatea marilor editori care se retrag la Bistrița – I-am numit pe Nicolae Gheran – ceva din spiritul ardelenes.

2. PAVEL DAN, ÎNAINTE DE EDIȚIA DEFINITIVĂ

Între scriitorii care ar caracteriza "spiritul ardelean", numele lui Liviu Rebreanu este urmat de acela al lui Pavel Dan. Sunt în imediata apropiere. Aproape întotdeauna istoricul literar face precizarea că, dispărut devreme, Pavel Dan nu a dat măsura întregului talent: așa că după Rebreanu apare – ni se sugerează – o fisură, un hiatus, un loc aproape gol. Iată de ce Ion Vlad (*Pavel Dan – zborul frânt al unui destin*, Ed. Dacia, 1987) pleacă de la următoarea propoziție reparatorie:

"Lectura nuvelor și a fragmentelor scrise pentru un proiect epic neîncheiat nu pretinde, cred, nici un fel de circumstanțe atenuante: opera, atâta câtă este, rezistă în sine și continuă să comunice cu semnificațiile ei generoase într-un discurs original și înconfundabil..."

Să ne oprim asupra "proiectului epic neîncheiat" pentru a sublinia, încă o dată, felul în care, în deceniul imediat următor apariției *Pădurii spânzuraților*, apare un nou fel de a gândi literatura. Deceniul 1918-1928 fusese al continuității, deceniul 1928-1938 este al rupturii Dacă primul deceniu după Unire fusese, pe de o parte, al Sărbătorilor, pe de altă parte, al momentelor îndoliate, deceniul al doilea este al proiectelor lansate de tineri.

Noul este cuvântul de ordine. În acest sens, scriam altădată, deceniul este inaugurat de o anchetă a *Tiparității literare* intitulată *Noua spiritualitate*. Între privirea sceptică a lui Șerban Cioculescu ("O spiritualitate nouă? Spuneți-mi întâi dacă a existat o spiritualitate veche, o noblețe spirituală a poporului român din clipa deșteptării lui din întuneric? Nu văd altceva decât conștiința latinătății, de la cronicari și culminând în pragul războiului. Data de 1 Decembrie 1918 lăcătuiește un trecut încheiat") și Lucian Blaga ("Noua spiritualitate există. Așa de mult încât mă simt existând prin ea. Sunt în măsura în care există această nouă spiritualitate. Din parte-mi am încercat să-i sporesc mitul și să-i adâncesc sensul:

transfigurarea realității în toate poeziile, metafizica somnului din ultimele; orbul din Zamolxe, Isus-Pământul, anonimul lui Luca, jertfa lui Manole..."), un număr de autori de prim-plan ai vieții culturale afirmă sau contestă. Iorga, Rădulescu-Motru, Goga, Lovinescu, Ionel Jianu, Mircea Eliade, Mihail Sebastian încearcă a defini într-un fel sau altul o sintagmă alunecoasă care prefațează o devenire creatoare și fixează o emblematică a deceniului care va veni.

Valul de proiecte de la începutul deceniului al patrulea își pune problema cuprinderii întregului, a definirii unei noi lumi românești. În acest sens trebuie să înțelegem proiectul lui Pavel Dan, *Ospățul diavolului*: ca o căutare a unui reper spiritual major. Spre deosebire de atâția alți tineri ai deceniului al patrulea, el își propune drept spațiu al său (de cercetare, de redefinire) Câmpia transilvană. Vrea să vorbească despre acest spațiu în cadrul unui nou tip de discurs. Acolo e acasă. Născut în 1907, într-o familie săracă din Câmpie, se afirmă într-o regiune în care apar scriitorii cu o individualitate orgolioasă. Statutul de scriitor asigură o autoritate, un statut de excepție: între cei care făuriseră România Mare se aflau nume mari, iar autoritatea lui Rebreanu asigură un anume statut prozatorului.

E student la Universitatea Daciei superioare din Cluj - va fi profesor de latină și greacă. Va colabora la revistele cele mai importante din Ardeal și din țară – de la *Gând românesc* la *Gândirea*. La 20 de ani are proiecte de cicluri românești gigantice, deloc diferite de cele schițate de unii dintre colegii săi de generație. Iar la 25 proiectele sunt legate de semne de avertizare. Ca și semnele care vin dinspre alte părți.

În *Criterion* (an I, nr. 3-4, 15 nov-1 dec. 1934), de pildă, Mircea Vulcănescu emite o serie de idei pe care le subliniem tocmai pentru a ilustra patosul proiectelor. Care ar fi misiunile acestei generații? Între altele, ar fi legate de asigurarea unității sufletești a tuturor românilor, unități politicește de "generația de foc"; să exprime, prin forme universale, sufletul românesc: "Dacă tineretul acestei țări nu reușește ca, în această generație, să reducă idealurile omeneste centrifugale ale românilor din diferite colțuri ale țării, într-un singur chip al omului românesc, în care să se recunoască românii de pretutindeni ca într-un bun al lor, dacă tipul dostoevskian și tolstoian (al rușilor, n. n.) și omul latino-kantian al ardelenilor nu reușesc să dea o sinteză vie cu omul bizantino-francez al celor din Vechiul Regat, sinteză în care tendințele centrifugale să nu se mai regăsească decât ca tendințe de universalizare a aceluiași om al lui Eminescu și Ion Creangă – unitatea politică a acestui neam, neam care s-a dorit un mileniu și care, în clipa în care își dă mâinile, nu se mai recunoaște, mi se pare amenințată".

Prin descoperirea unui Centru – *Câmpia transilvană* –, prin afirmarea unei tipologii moderne, Pavel Dan se numără printre autorii care refuză tentația centrifugalului. Marile scene ale spectacolului din *Înmormântarea lui Urcan Bătrânul* sau *Priveghiul*, de atâtea ori citate, propun un *Deus ludens*.

Scriitorul ardelean descoperă, prin *Deus ludens*, un Centru nou într-o literatură ardeleană modernă. Poate că așa ne explicăm mai bine interesul pe care Eugen Ionescu i-l purta lui Pavel Dan. Din acest unghi de vedere, comedia înscenată de Pavel Dan se întâlnește nu doar cu a lui Eugen Ionescu, ci și cu altele care accentuează, în centrul european, posibi-

litatea unui *univers grotesc*. Dar dacă, de pildă – de la Witkiewicz la Gombrowicz și ei instalându-se sub semnul lui *Deus ludens* – au în spate o tradiție care îi numără, în urma lor, pe Rabelais, Shakespeare etc., literatura lui Pavel Dan are în spatele ei spectacolul țărănesc, dizolvarea spiritualității și a comunității tradiționale.

Scriitorul român nu crede necesar a abandona satul, cu atât mai mult cu cât lumea rurală îi oferă șansa unui demers unitar, neobișnuit prin patosul său "arhetipal". Sporind mitul (prin patosul unei negativități destructive), el își găsește puncte de plecare în opera lui Rebreanu (cu figurile fragmentare), dar și a lui I. L. Caragiale, și el interesat de figurile divergente ale satului românesc.

3. DE LA SERGIU PAVEL DAN ȘI ION VLAD, MAI DEPARTE

Amplul studiu introductiv al lui Andrei Moldovan, cercetare întrutotul remarcabilă, nu uită a reveni asupra cercetătorilor operei. Au fost mulți, de un devotament fără fisură, de la Constantin Cubleşan, cu excelentul volum *Opera literară a lui Pavel Dan, la Gabriela Chiciudean (scrie Gabriela Chiciudean, citează Andrei Moldovan: "Pentru Pavel Dan câmpia este un spațiu matrice al imaginației, un spațiu fictiv, iar reprezentarea sa ca obiect geografico-etnografic trece în planul secund" și "Spațiul Câmpiei Transilvaniei a dus la formarea unei sensibilități aparte a autorului... Creatorul trebuie să se regăsească pe sine pentru a scrie despre aceste locuri, cu tot ceea ce au ele specific – dealurile, văile, râurile, drumurile – pentru a simți adevărata mireasmă a pământului, pentru a putea gusta aerul, frumusețea simplă a vieții"; "... printre fărâme de timp și hățșuri spațiale, rapsodul Câmpiei Ardealului simte neputința de a reface întregul". De la Monica Lazăr la Andrei Moldovan, prefațatorul numește studii importante ale operei semnate de Mircea Zăciu, Mircea Braga, Ion Oarcășu, Aurel Sasu, Ion Buzași, Victor Cubleşan, Gheorghe Glodeanu și mulți alții. Opera lui Pavel Dan a fost una de referință pentru cercetător iar aceste trei volume par a încheia un cerc care poate defini, cum se cuvine, un timp al scrisului.*

Volumul I, cu Nuvele, volumul al doilea, cu Nuvele, povestiri, fragmente, volumul al treilea, cu Jurnal, corespondența, literatura

populară, studii, recenzii și articole semnate de Pavel Dan dau seama despre întregul operei. Dar și despre relațiile dintre un scriitor tânăr și "noua literatură" a Ardealului. Corespondența cu Ion Chinezu, de pildă, ne obligă să revenim asupra importanței acestuia în devenirea scrisului ardelean în anii treizeci. Iar studiile lui Pavel Dan, atâtea câte sunt, sugerează inițiative importante în comparatismul epocii. Motivul "Lenore" în poezia populară ardeleană sau paginile scrise la moartea lui Gh. Bogdan-Duică se cer a fi recitate de comparațiști.

4. UN CENACLU NUMIT "PAVEL DAN"

Cenaclu Casei studenților din Timișoara – cel mai important cenaclu al tinerei generații din Timișoara – poartă numele de Pavel Dan. Generații de "paveldaniști" au definit sau redefinit scrisul tânăr din Banat și, din când în când, din România. Scrisul tânăr sau spiritul tânăr. Primii conducători ai Cenaclului "Pavel Dan" au fost Vasile Crețu și Ioan I. Popa, cărturari de seamă ai Timișoarei universitare, scriitori cu operă de sertar, plecați dintre noi înainte de vreme. Apoi Livius Ciocârlie, Marcel Pop-Corniș, Rodica Bărbat, fiecare ilustrând alianțe, direcții, solidarizări necesare, au stimulat eleganța și altitudinea intelectuală a dialogurilor. Viorel Marineasa a dat cenaclului "Pavel Dan" o amplitudine reală prin marile întâlniri optzeciste, "timișorenizând", măcar pentru vacanțe de vară, pe Mircea Cărtărescu, Alexandru Mușina, Andrei Bodiș și a.m.d. De fapt, Andrei Bodiș a fost un lider marcant al cenaclului încă din studentia sa timișoreană. Între liderii cenaclului trebuie numiți Ion Monoran, Daniel Vighi, personalități ale momentului timișorean 89, Simona Grazia Dima.

Animator în ultimele două decenii a fost Eugen Bunaru, poet cu inițiative citabile – tabere, premii – care trebuie reținute. În 2011, de pildă, marele Premiu al Cenaclului Pavel Dan a fost decernat - ex aequo - lui Alexandru Vasieș, autorul unui volum de vârf al scrisului tânăr de azi și Oana Vasieș, elevi din Bistrița. Premiile pot inaugura un dialog necesar al cenaclului Pavel Dan atât cu cenaclurile din Bistrița, cât și cu cele din Chișinău, conduse de Moni Stănilă (conducător, odinioară, al cenaclului timișorean) și Dumitru Crudu. Despre toate "dialogurile posibile", sub semnul amintirii unui mare scriitor tânăr, vom scrie altădată.

1982, Casa Studenților din Timișoara. De la stânga la dreapta: Marcel Pop-Corniș, Mircea Pora, Cornel Ungureanu, Radu Ciobotea, Mircea Mihăieș, Daniel Vighi, Adriana Babeți, Livius Ciocârlie.

LA TOLCE VITA DESPRE CÂTEVA DATORII MARCEL TOLCEA

Cine își imaginează că, sub comunism, superlativul criticilor literari adevărați au fost și ele etatizate se înșală amarnic. Ca să fac o comparație în (ne)spiritul epocii, laudele lor erau asemenea apei calde. Veneau rarissimi și nu prea urcau la etajele de la cucurigu unde ne aflam în locuire fictional-literară ăștia/ăia mai tineri. Cam așa era și cu scrisul Domnului Cornel Ungureanu, despre care, în vremurile cu pricina, credeam că e un fel de ființă mitologică ce se hrănește exclusiv cu hârtie de cârți și, la desert, acceptă câte un pic de "Banater Zeitung", ziarul de atunci al șvabilor obligați la ședere. De fapt, prima competență signalitică din anii mei de student pîrpiriu cu privire la criticul literar Cornel Ungureanu a fost colegul meu de "meditații franceze", Bazil Popovici, care ne-a semnalat (mie și lui Mircea Mihăieș) o cronică despre *Cartea milionarului* a lui Ștefan Bănuțescu. Trebuie să fi fost undeva în 1976 sau 77, fiindcă Bazil și Mircea au binemeritat să fie studenți în toamna lui 76. În acest context, Bazil venea cu un avantaj devastator pentru noi, ceilalți provinciali: făcuse liceul în Timișoara și a făcut "româna" cu Doamna Emilia Ungureanu.

În anul al doilea de facultate, o nouă întâlnire: practica de vară la revista "Orizont". În prima zi, Domnul Ungureanu ne-a repartizat cărțile spre cronicizare. Eu am primit *Descântec de gravitație* de Grigore Hagi și *În lume nu-s mai multe Români*, de Victor Tulbure. Nu mai știu dacă am scris despre ele, dar, peste 3-4 zile, am adus un eseu despre Dănilă Prepeleac pe care Domnul Ungureanu l-a citit și — uau! — l-a publicat. E debutul meu absolut, iar Domnul Ungureanu mi-a făcut una dintre cele mai mari bucurii. Apoi, la câțiva ani, mi-a publicat, tot în revista "Orizont", două poezii cu biciclete — bănuiam eu atunci — la capătul unei "conjurații" cu Domnul Marcel Pop-Corniș.

Prin 1983, altă piatră de hotar. Terminasem un volum de poezii și l-am rugat pe Domnul Ungureanu să îl citească. După vreo lună, ne-am văzut și conversația a decurs cam așa. "Bătrâne, volumul e... prost! Citești doar poezie care îți place!" Am luat manuscrisul și am plecat fără să spun un cuvânt. Mi se părea că lumea se sfârșise. Am ajuns acasă și m-am tot întrebat ce are cu mine? Nu puteam accepta că scrisesem un volum prost. Înainte de a adormi, totuși, o străfulgerare: dar dacă Domnul Ungureanu are dreptate? Drept pentru care mi-am propus să citesc toată cartea în zori, când sunt indispus, iar ce nu îmi place, să arunc definitiv. Așa am făcut și, din vreo 50 de texte, am păstrat 4. Avusese perfectă dreptate: poeziile erau pastişe după Mazilescu, idolul meu de atunci. De fapt, doar pe V. M. îl citeam cu creionul în mână, influențat mai ales de Șerban Foartă. Domnul Ungureanu, tot atunci, m-a trimis la Geo Dumitrescu, spre Geo Bogza și Ion Caraion "să mă răcoresc".

Prin 1987-88, o altă "revelație": cinefilul Cornel Ungureanu. Sute de videocasete cu filmele mari ale cinematografului. (Dacă îmi amintesc bine, videorecorderul și l-a cumpărat din drepturile de autor de la *Proza românească de azi!*) Beneficiez și eu de împrumuturi, mai ales nemți, iar prin anii 90, nu mai știu când, nu pierd nicio emisiune la Analog TV, unde sustine o rubrică împreună cu Radu F. Alexandru. Așa că, la răndu-mi, cad în patima filmului, de care binesufăr și azi!

După 1989, încă două datorii în contul Profesorului Cornel Ungureanu: Mircea Eliade și Mihail Avramescu. *Mircea Eliade și literatura exilului* sau *Istoria secretă a literaturii române*, fără de care nuanțele anilor tulburi mi-ar fi rămas nelămurite.

Și nu în ultimul rând, pentru mine, o carte *Despre regi, saltimbanci și maimuțe*. Care — la momentul (ne)potrivit — m-a ajutat să le surd tuturor celor din titlu!

Nu doar fiindcă vă datorez atâtea, ci fiindcă și vă admir cu mult drag, la mulți ani, Domnule Profesor Cornel Ungureanu!

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2013 AUGUST

- 3 august 1943 s-a născut **Aurel Turcuș**
- 3 august 1943 s-a născut **Cornel Ungureanu**
- 7 august 1974 s-a născut **Valentin Mic**
- 10 august 1943 s-a născut **Ivo Muncian (Ivan Muntean)**
- 18 august 1950 s-a născut **Baltazar Waitz**
- 12 august 1946 s-a născut **Tatiana Flondor Arieșanu**
- 15 august 1942 s-a născut **Horst Fassel**
- 17 august 1949 s-a născut **Ana Pop Sârbu**
- 23 august 1938 s-a născut **Dușan Petrovici**
- 25 august 1955 s-a născut **Ilie Chelaru**
- 26 august 1946 s-a născut **Vasile Bogdan**
- 26 august 1960 s-a născut **Nicu Ciobanu**

DOMNULUI PROFESOR, CU DRAGOSTE ALINA RADU

Lucrez în redacția revistei *Orizont* de peste cinci ani. Primul meu text publicat, un interviu cu Liviu Antonesei, a apărut tot în *Orizont*, acum mult mai mulți ani însă, la îndemnul domnului Cornel Ungureanu. Eram studentă la Filologie în Iași (cred că între timp își schimbase denumirea și devenise Facultatea de Litere), dar, nu știu cum, nu am găsit acolo momentul sau impulsul să scriu. Mai exact, n-am găsit omul care să mă bată la cap s-o fac.

Apoi, pentru că m-am apucat de un masterat la Universitatea de Vest, am avut norocul să-l am profesor. Asistam la cursuri ca la un spectacol bun, așa cum se întâmplă cu toți profesorii de excepție, care nimeresc proporția bună între informație, detaliul picant care o fixează și o doză de joc actoricesc — celebrele sale intrări în sala de curs, la jumătatea sau

sfârșitul frazei începute de pe hol... La sfârșitul anului m-am hotărât să-mi fac lucrarea de masterat despre Sorin Titel, avîndu-l ca îndrumător pe fostul său prieten și unul din primii critici care au scris despre acest mare autor bănățean. Cum se întâmplă de multe ori, hotărîrea am luat-o repede, dar pînă s-o pun în practică... pe scurt, am amînat și am tot amînat. Știam: Titel!!! Muream de jenă, așa că n-am avut de ales: dacă voiam să mai pot călca prin oraș cu inima ușoară, trebuia să mă pun la muncă. Și am făcut-o. Cum a ieșit, nici nu mai contează.

O NOUĂ DIPLOMĂ

ALEGERI LA U.S.R.

Reamintim că **joi, 19 septembrie, de la ora 15.00**, în sala de festivități a Casei "Adam Müller Guttenbrun", va avea loc Adunarea generală a membrilor Filialei noastre.

La Adunarea Generală, membrii Filialei vor alege, într-o urnă:

1. Președintele Filialei (și membru în Consiliul U.S.R.)
2. 4 membri ai Comitetului de Conducere al Filialei
3. 1 membru în Consiliului U.S.R.
4. Într-o urnă separată, se va alege Președintele U.S.R.

Comitetul de Conducere al Filialei va desemna 1 membru în Comitetul Director. Pentru a participa în cunoștință de cauză, vă recomandăm să accesați site-ul www.uniuneascrititorilor.ro pentru a vă informa în legătură cu prevederile noului *Statut (2013)* al organizației noastre, cât și pentru a citi platformele-program ale candidaților la funcția de Președinte al Uniunii Scriitorilor.

Pe site-ul menționat pot fi vizualizate *Raportul de activitate 2009-2013* al actualei conducere a USB, precum și *Programele de candidatură* pentru funcția de Președinte al USB ale celor doi colegi candidați, **Nicolae Manolescu** și, respectiv, **Dan Mircea Cipariu**.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA

Duminică, 4 august, a avut loc la **Muzeul Presei "Sever Bocu" din Jimbolia** simpozionul "Contribuții la istoria presei din Banat. Repere jimboliene", organizat de Primăria orașului Jimbolia, Asociația Șvabilor Jimboliene din Germania, Muzeul Presei "Sever Bocu", cu contribuția Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor din România. Au vorbit despre presa din Banat, despre rolul lui Petre Stoica în afirmarea valorilor orașului, Darius Adrian Postelnicu, primarul orașului Jimbolia, Josef Koch, președinte de onoare al Asociației Șvabilor din Jimbolia, directorul Muzeului Presei. Au ținut comunicări despre Petre Stoica și lumea presei bănățene, despre revista *Monatshefte* și contribuția ei la istoria literaturii din Banat, despre Muzeul Presei din Jimbolia și devenirea lui, despre Calendarele germane din Banat, Cornel Ungureanu, dr. Walter Engel (Düsseldorf), Viorel Marineasa și Luzian Geier (Augsburg). Simpozionul a fost sponsorizat de Muzeul Șvabilor Dunăreni din Ulm.

Așa ne-am dedulcit la scris o mulțime dintre cei care scriem azi în paginile *Orizontului*, așa a strîns profesorul Ungureanu în jurul revistei — și nu numai — o masă zdravănă de cronicari, poeți, prozatori, care acum vin la dînsul cu textele, cu cărțile lor, îi cer o părere (pozitivă, desigur), îi cer să-i publice, să participe la lansări, expoziții, conferințe, să le rezolve problemele de tot felul. Iar dumnealui reușește cumva să-i împace pe toți, să fie prezent peste tot și să-i știe pe toți, să caute neobosit noi și noi scriitori și animatori culturali, în fine, să-și joace rolul de factor de culturii bănățene și, în același timp, să-și scrie cărțile.

În redacția unei reviste culturale învecinată cu sediul U.S.R. se vîntură multă lume. Majoritatea, bineînțeles, artiști, așa că se întâmplă să mai nimerescă și cite unul mai zdrun-

cinat, ca să folosesc un eufemism. Într-o dimineață, în biroul unde făceam niscaiva corecturi, și-a făcut apariția un ins înalt, cu față emaciată și severă, care mi-a strigat poruncitor:

— Eu sînt Mesia!!! Am venit să vă mîntuiesc!

Mărturisesc că sînt o fire slabă și mă pierd repede. Creierul mi s-a golit instantaneu, așa că am îngăimat ce mi-a venit pe gură:

— Știți... nu cred că pot să vă ajut... De problema asta se ocupă domnul Ungureanu!

Omul a dispărut ca supt de ușă, eu m-am trezit din transă și am reușit să înțeleg ce am spus. Dincolo de hohotele de rîs pe care le sfîrșesc întotdeauna cu povestea Mîntuitorului de la *Orizont*, mesajul ei subliminal mi-a fost clar de la început: problemele de care domnul Ungureanu nu se ocupă, dacă există, nu merită rezolvate.

SUNTEM NOROCOSI!

ROBERT ȘERBAN ÎN DIALOG CU CORNEL UNGUREANU

— Vă știu de mai bine de 20 de ani și tot de atâta vreme îmi păreți a trăi sub semnul urgenței. Aparițiile, dar mai ales disparițiile dumneavoastră de la evenimente culturale ori mondene sunt... legendare. Pare că tot timpul sunteți grăbit, că aveți de făcut ceva ce nu suferă amânare. V-am perceput eu distorsionat sau chiar așa sunteți: un om extrem de ocupat?

—Nu știu dacă îți mai amintești: prin mai 1993 ne întâlneam să facem revista *Trident*. Un domn care se dădea miliardar mi-a cerut să-i fac o revistă de film (aveam emisiune de film la Radio Timișoara, eram de nădejde), iar secretara lui venea zilnic la mine: domnul C. a cumpărat terenuri la Giarmata! Înființează studiouri de film! Acolo vor fi studiourile Trident! Vei fi nu numai directorul revistei, ci și al editurii, ci și al studiourilor! L-am întâlnit pe Costinaș (de ce eu și nu el?), el pleca în Maramureș, face film acolo, când se întoarce mă ajută! Iosif Costinaș a lucrat cu numitul la Cineclubul CFR în anii șaizeci, omul mănâncă film pe pâine. A venit din Germania, a făcut acolo bani, e miliardar! Și iar veneau veștile: Domnul a cumpărat un bloc! Încă un teren! Făceam revista *Trident*, 'mnealui apărea uneori să vadă proiectul: vreau revistă color, colaboratori de seamă, nu mă interesează banii! Revistă săptămânală!

Am făcut o listă de colaboratori (articole scurte, topuri de carte, de film, de imagine, de actori), i-am înfățișat o listă de colaboratori și de onorarii. Andrei Pleșu, Liviu Ciulei, Mircea Martin, Laurențiu Ulici, Ovidiu Iuliu Moldovan, Niky Wolcz, 50 de mărci foiletonul. Proprietarul s-a uitat la mine muștrător: de ce îi disprețuiesc pe acești oameni de seamă? 200 de mărci fiecăruia. Mi-am scos studenții cei mai buni din sesiune, am luat cel mai grozav tehnoredactor – pe Dorin Davideanu –, trebuia să facem patru numere. Planuri de editare, planuri de film. L-am convocat și pe Paul Eugen Banciu, el avea gata un scenariu. Domnul voia să citească scenariul, filmul trebuia făcut repede. Toate trebuiau făcute foarte, foarte repede. Timișoara avea nevoie de toate, noi realizăm Cinecitta la Timișoara, cuceream lumea.

Când să facem plățile tipografiei, colaboratorilor (primul număr era gata, tipografia trebuia plătită), Domnul a dispărut. A dispărut de tot. Au apărut avocații datornicilor, din ce în ce mai furioși. Da, Domnul dispăruse de tot. Nu mai era nici revista *Trident*, nici editura *Trident*, nici studiourile *Trident*. Erau lunile mai-iunie 1993. Le știi, ai fost martor. Ai și tu articolele în spalturile de la *Trident*. Neplătite. Și un efort... care poate îți va sugera un roman despre România anilor 90. Aproape în fiecare an am trecut printr-o "operațiune *Trident*". Ultima, foarte vizibilă, în 2000-2001, cu direcțiunea Teatrului Național. Se adunau lângă orele de la Universitate, cele

de la revistă, cele de la Filiala scriitorilor, diversele proiecte magnifice. Da, am fost un om extrem de ocupat.

—Cât p-aici să fim niște... Neptuni. Pe de altă parte, nu a existat acțiune literară importantă (sau chiar mai puțin importantă) în Timișoara ultimilor două decenii la care dumneavoastră să nu fi luat parte. Extrem de ocupat, dar foarte prezent. Un domn paradoxal!

—Dacă suntem atenți, observăm că acțiunile culturale de la București, din Iași, Cluj, Brașov au fost mult mai numeroase, mai vii decât cele de aici. Dacă aș fi fost mai mobil și mai atent, eram mai des la București, Iași, Cluj, Brașov decât la Timișoara.

—Apropo de fapte: vă vine să credeți că Timișoara are șanse să fie aleasă Capitală Culturală Europeană a anului 2021? Sunteți bănățean, cunoașteți – cum puțini – starea reală a culturii acestui loc. Știți foarte bine ce "arme" are în dotare orașul în care trăim și ce îi lipsește. Ar fi cinstit ca Iașul și Clujul să piardă în favoarea Timișoarei, în această luptă?

—Leg răspunsul la această întrebare de cel de la întrebarea anterioară. La Iași, îmi spune un prieten la curent cu finanțările, festivalurilor literare, teatrale, cinematografice le sunt acordate sume rezonabile. De două sute de ori mai mari decât cele acordate Timișoarei culturale. La fel la Cluj. Dar noi suntem norocoși. Spuneai la o emisiune tv că există o decizie geopolitică importantă prin care s-a hotărât ca Timișoara să fie capitală culturală. Cum m-am ocupat de geopolitică, știință decisivă în anii noștri (nu poți face geografie literară fără să înțelegi această știință), sunt încântat că Timișoara va fi Capitală Culturală Europeană.

—Stă să apară acum, în toamna lui 2013, când împliniți 70 de ani, "Geografia literară", un volum ce se apropie de o mie de pagini. E – contraziceți-mă dacă exagerez – cartea dumneavoastră cea mai importantă: panoramează întreaga literatură română și o face din perspectiva celui care caută specificitatea literară a fiecărei zone și elementele de contact, comune, dintre aceste zone. Totuși, anunțați, acum cinci ani, o carte de 2000 de pagini. Va fi, prin urmare, la jumătate. Cine și ce rămâne în afara... Geografiei? Care (ce fel de) scriitori vor bombăni și care vor surâde? Dar dumneavoastră, mustăciți sau nu ca geograf literar?

—Fiecare carte pe care o scrii e cartea cea mai importantă. Cel puțin *Proza românească de azi, Mitteleuropa periferiilor, Istoria secretă a literaturii române* lansau idei de lucru fie legate de geografia literară, de geopolitică, de antropocentrismul culturii. Cum am stat o viață la Timișoara, am observat că Istoriile literaturii scrise fie de Manolescu, fie de Marian Popa, de Alex Ștefănescu, de Mihai Zamfir, de Alexandru Piru sau de Ioan Holban selectează autori din preajmă. Dacă sunt la doi pași, vizibili,

e bine. Ca fiecare carte de mare cuprindere, *Geografia...* va supăra pe mulți. Fiecare Istorie a literaturii supără: cei prezenți consideră că e prea puțin important ceea ce s-a scris acolo despre ei (și de multe ori poate fi așa), cei absenți se consideră victime. Și s-ar putea să fie așa. Cei tineri vor fi "supărați" că generația lor nu e prezentă cum se cuvine, vârstnicii... și s-ar putea să fie așa.

—Din când în când, ați publicat volume de jurnal. Dar, sunt convins, au fost pagini "decupate" din jurnalul pe care îl țineți constant (zilnic?). Ce rămâne nepublicat din astfel de pagini? Ce nu se cade să citească prietenii, lumea? Știți prea bine că, la un moment dat, și textele inedite vor fi în... postura de a-și trăi propria viață, dacă autorul lor nu le "omoară" la timp.

—Jurnalele mele, cele pe care le scriu zilnic, sunt altceva decât cele publicate. Dacă public ceva, public literatură. Dacă public "jurnal", public o istorie care recuperează imagini, adevăruri, istorii, proiecte. Lângă ceea ce a fost, cartea se ocupă și de ceea ce cred eu că ar fi putut să fie. De ceea ce dă sens comediei momentului. Prin jurnalele mele circulă, de pildă, câteva femei grase – după ce a citit *Despre regi, saltimbanci și maimuțe*, Iosif Costinaș m-a rugat să i le prezint, voia să facă un film cu ele. Existau, nu-i așa? Dar cum să dau eu de ele? De unde să i le prezint? I-am spus să le caute el, le va găsi repede. Lângă document, alunecările în ficțiune ar putea să dea sens unui timp al scrisului.

—Ce cărți nu ați scris? Fiecare literat are planuri care nu-i ies, fie din lene, fie

din motive exterioare (alunecă pe o coajă de banană...), fie că apar "oferte" mai tentante, fie din cauza unor termene ce nu suportă amânare. Care sunt patru dintre cărțile nescrise ale dumneavoastră?

—Prima ar fi *Slavici și lumea lui*. Am lucrat și singur, dar și cu doctoranzii mei, cu studenții mei, la "descoperirea" lui Slavici. Și-a lumii lui. Am aflat cu uimire că are străstrănepoți, unii importanți. Care n-au scris un cuvânt despre rudenii lor de demult. Cum intrăm într-o lume a banilor, unii dintre urmașii lui sunt preocupați, firesc, de alianțele rentabile. Când editorul meu de bază a auzit de 1000 de pagini, cam atâtea pagini se adunau în această carte, a spus, silabisind: nu-nu-nu. Cu Gabi Colțescu, în cadrul proiectelor de la "A treia Europă", am lucrat la antologia *Rasă și clasă*. Mi se părea simplu, dar după 1998, când am început, fiecare an aduna mii de pagini scrise de politologi mai deștepți decât noi și Doamna Colțescu a spus să mai lucrăm. Și să mai lucrăm. Pe urmă a trecut prin mari necazuri. Și a plecat.

Eu mă uit în fiecare zi la televizor la filmele despre Hitler și ai săi, despre al Doilea Război Mondial (Stalin și ai săi), mai citesc câte-o carte despre Hitler (apar lunar două-trei: una pe care mi-am adus-o de la Viena se chema *Unser Hitler – Hitler al nostru*) și mă gândesc că nimeni n-a scris, în ultimele decenii, biografii ale lui Musil. Sau Thomas Mann. Sau Cehov. Și că nu s-au făcut filme despre ei. Sau nu le-am văzut eu. De ce să mai scriu, să mai antologhez eu texte despre relația dintre rasă și clasă? Ar mai fi fost volumul al doilea al *Istoriei secrete*

a literaturii române, bazată pe documentele de arhivă de la CNSAS. Și din diverse arhive. Apăruseră cărți importante despre Eliade, Cioran, Noica bazat pe documentele CNSAS, o vreme am stat și eu în arhivele CNSAS și am citit o mulțime de dosare, de la cele ale lui Doinaș, la cele ale lui Damian Ureche. I-am spus lui Alexandru Mușina, care îmi editase primul volum al *Istoriei secrete*, că o să-l fac milionar. Mușina a zâmbit ironic și a silabisit din nou: nu-nu-nu. Îi datorez lui Alexandru Mușina această inteligentă retragere.

Ar mai fi fost o carte despre unchiul meu, un medic chirurg strălucit, Ilie Săbăilă, ginerele unui apropiat al lui Iuliu Maniu, Aurel Dobrescu. Ministru odinioară – prin anii trezeci. Am încercat să strâng documente despre bătrânii țărăniști – prietenii lui Aurel Dobrescu la Paris. Cei care știau multe muriseră. La șaptezeci de ani, ai deja în jurul tău un cimitir de cărți și de ilustrații.

— *Ați plusat vreodată, valoric vorbind, pe opera unui scriitor din considerente regionale? Generalizez întrebarea, dar nu uitați prima parte a ei: când și unde ați greșit în verdictul critic, domnule Ungureanu? Autorii și cărțile, vă rog!*

— Problema este a statutului criticului literar la Timișoara. A scriitorului în Banat. Cum era el, la Timișoara, în 1970, când am fost eu angajat la *Orizont*. Cam toate trebuiau luate de la început. Judecata de valoare implica acest context în care nu existau lângă tine scriitori fundamentali, importanți, de referință, dar erau scriitori care trebuia să accepte judecata de valoare, prezența criticului literar, reporturile cu cei mari care erau la Cluj, București, Iași. Cu Eugen Dorcescu la critica poeziei, Marcel Pop-Corniş la critica prozei și eu la comentariul cărții de critică puteam realiza un echilibru, după cum un echilibru a putut fi realizat prin apariția noului val de "tineri critici": Lucian Alexiu, pe urmă Marian Odangiu, Iona Rauschan, Brândușa Armanca și Carmen Odangiu.

Relații speciale au apărut cu Centrul odată cu apariția lui Mircea Mihăieș și Vasile Popovici. Cum verdictul critic presupune dialogul, buna înțelegere într-o atmosferă literară respirabilă, verdictele solicitau îngăduință. Am plusat, subliniind că voi scrie odată o istorie a literaturii (geografie a literaturii) în care raporturile să fie nuanțate. Cum prin 2002 am publicat o *Geografie a literaturii Banatului*, se pot observa nuanțările.

— *Cartea e o marfă tot mai puțin căutată. O spun statisticile ultimilor ani, cifrele reci și sincere. Editurile, când nu falimentează, scot tot mai puține titluri, cu tiraje tot mai mici. Librăriile, când nu se închid, sunt tot mai rar călce de oameni. Scriitorii – niște artiști pe care viteza cu care se trăiește astăzi îi... centrifughează spre periferie. În câți ani estimați că dispare lumea cărții?*

— Pe la 1995 se adunaseră, în sertarele mele de la *Orizont* și de acasă, jurnalele unor maeștri, teancuri de scrisori. Am editat cu niște doctorande (azi doamne doctor) ale mele corespondența lui Aurel Buteanu, corespondența lui Victor Iancu, corespondența și jurnalele Marianei Șora. Scrisori

multe, extraordinare documente ale literaturii și ale istoriei. Mă gândesc la scrisorile pe care le primesc și le trimit – mai degrabă monosilabice. Cum comunicăm? Alte studente ale mele au început cercetări importante, ediții importante, dar și-au descoperit posturi bănoase prin Germania sau prin Canada. Cine mai face ediții critice? Marii editori, de la Vatamaniuc la Nicolae Gheran, au trecut de vârste înalte. Au urmași? Ce facem cu marii scriitori care au fost? Dacă nu sunt ediții la îndemână, sunt volume care caută scandalul: cum a fost ucis Eminescu, e ultima temă care animă juna generație.

Într-un interviu mai vechi, doamna care mi-a luat interviul punea – parcă în *Ziua* – titlul: "Cornel Ungureanu, despre imbecilizarea galopantă a speciei". Nu vorbeam (chiar) despre imbecilizarea speciei, ci despre faptul că intrăm în altă lume, care nu e lumea scrisului și a cărții. Din Galaxia Gutenberg am trecut în Galaxia Imaginii. E altă lume, dacă vreți, a calculatoarelor, a Imaginilor, a teleportării, a vitezelor extreme. A băncilor, cu loviturile lor de piață și a subteranelor bancare. Din unghiul de vedere al scriitorilor (cititorilor) care suntem, al cărților, al *Iliadei*, *Odiseei*, al lui Platon și Vergiliu, nepoții noștri vor fi niște mutanți. Asta, ca să observi cât noroc avea Slavici.

— *Ce înseamnă un scriitor ratat? Întreb criticul, să știți.*

— Alexandru Mușina, care a susținut viguros scrierea creatoare, a laudat un șir de tineri care au absolvit cursurile de *creative writing*. Ce poate fi azi, mă întrebați, scriitor ratat? Cei care au primit patru la cursurile de scriere creatoare ale lui Alexandru Mușina, Dumnezeu să-l ierte, ale lui Robert Șerban, ale celor care predau la catedrele de la București, Cluj, Timișoara, Brașov *creative writing* sunt scriitori ratați. În mod sigur. Cu cinci, să vedem. De fapt, trebuie să știți dumneavoastră: cu șase e bine?

— *Care este cel mai excentric gest pe care l-ați făcut, până acum, ca literat?*

— Nu cred că am făcut gesturi excentrice, sunt echilibrat, greoi, n-am inițiative care să ceară efort, viteză, risc. Uite totuși una (aproape una): în 1968, septembrie, a apărut la Teatrul Național (azi, Național, atunci Matei Millo) un post liber de referent literar. M-am prezentat la concurs, după proba scrisă directorul tevergiliuatrului m-a chemat la el să-mi spună că regretă că am fost doar doi concurenți, că lucrarea mea, așa cum a spus comisia formată din Marieta Sadova, Sergiu Levin și Traian Liviu Birăescu, personalități de seamă, au considerat că ești ex-cep-țio-nal. Desigur, te-aș lua, a spus îndurerat Leahu, dar nu pot, sunt legat, uite-așa, legat. Nu pot! N-ai buletin de Timișoara, nu poți ieși din învățământ...

Am sărit vesel: am, cum să n-am,... adică n-am, dar rezolvă tovarășul Cocărlă. Nu știam cine e Cocărlă, dar Sorin Titel îmi spusese fericit că tovarășul Cocărlă, cunoștința a tatălui său, i-a dat locuință. Dacă l-a ajutat pe Sorin, de ce să nu mă ajute și pe mine? Directorul s-a făcut alb, s-a așezat pe scaun și m-a întrebat dacă îl cunosc pe

Cornel Ungureanu cu fiica sa, Ioana, și cu nepotul Adrian

tovarășul Cocărlă. Dacă tatăl lui Sorin îl cunoștea, cum să nu-l cunosc și eu? Tovarășul director a chemat-o pe tovarășa de la cadre care mi-a făcut, sfioasă, angajarea. Tovarășul era, mi se pare, prim-secretar al județului de partid.

— *Întrebare matematică: cât la sută dintre cărțile proaste pe care ați început să le citiți le-ați dus până la capăt? De ce se citește o carte proastă până la ultima ei pagină?*

— Nici una. Citesc primele douăzeci de pagini cu atenție, dacă am bănuiala că e proastă citesc următoarele pagini în diagonală. Erau perioade, prin anii șaptezeci, când scriam săptămânal cronică literară la șase cărți. La cărțile necesare. Și mai citeam vreo zece – cele proaste, cum am spus.

— *Și o întrebare-joc, pentru cinefilul care sunteți și care, am convingerea, a visat să fie actor, regizor, măcar scenarist. În ce film v-ar fi plăcut să fiți distribuit? Ce proiecte regizorale ați avut sau încă aveți? Ce filme nefăcute/nescrise vă bântuie imaginația?*

— N-am visat niciodată să fiu actor, aș fi vrut să fiu regizor. Dar prietenii mei actori sau regizori erau atât de deștepti, de talentați, încât...

— *Care este cea mai bună/importantă/mare carte pe care ați citit-o, exceptând Biblia (vă rog să argumentați)? Dar cel mai... teribil film văzut vreodată? De ce?*

— La fiecare vârstă am citit o carte care era "cea mai importantă". *Cei trei mușchetari*, *Mizerabilii*, *Timur și băieții lui*, *Copiii căpitanului Grant*, *Cireșarii*... Pe urmă, "cea mai importantă" au fost, dintr-o dată, mai multe: *Istoria*... lui Călinescu, lângă romanele lui G.Călinescu. Eschil-Sofocle-Euripide, lângă cărțile lui Nietzsche, piesele lui Shakespeare, lângă *Shakespeare*, *contemporanul nostru*. Ar trebui să aleg câte ceva din Musil, Broch, Kafka... Dar ca să nu mă lungesc, ar trebui să vă spun că *Omul fără calitate* e cea mai frumoasă carte pe care am citit-o. Cu filmele s-a întâmplat la fel: fiecare vârstă și-a avut solidarizările ei, dar parcă aș alege, totuși, între *Rubliov* de Andrei Tarkovski, *A cincea pecete* de Ingmar Bergman și *Pădurea spânzuraților* de Liviu Ciulei... poate filmele lui Bergman. Dacă

voi revedea filmele lui Bresson, Visconti, Antonioni, Eisenstein, Griffith, Paradjanov, Dovjenko, poate că voi alege mai repede. Uite, cred că totuși *Umbrele strămoșilor uitați* ar fi prima amintire..

— Nu sunteți un critic... rău. Sau, mai exact, nu mai sunteți de ani buni perceput ca un critic ce ar putea "rade" o carte. Ține de propria strategie, ține de o vârstă a lehamitei de a scrie despre cărți care nu vă plac? E o percepție greșită?

— Prin 2001 (sau 2002?), după vreo patru decenii de cronică literară, de critică de întâmpinare, am trecut (a se vedea titlul paginii 2 din "Orizont") la "Documentar". La un fel de istorie literară care își propune să recupereze cărți uitate, autori ieșiți din circulație. Îmi pregătesc "sinteza", iar cele nesemnificative – cele cu care nu reușesc să mă întâlnesc, cu care nu vreau să mă întâlnesc - se exclud dintr-o carte care ar vrea să fie o istorie sau o geografie a literaturii române.

— *Sunt cărțile pe care le-ați scris vehiculele în care v-ați pus speranța că numele vă va trece mai ușor prin timpul care va urma? — Ați avut vreodată, ca scriitor, sentimentul zădărnicii?*

— Nu mi-am pus niciodată problema supraviețuirii cărților mele. Sau a articolelor, eseurilor mele. Am scris multe articole despre Voiculescu înainte de 1990, după '90 au apărut cărți despre Voiculescu – nimeni nu mă citează. N-am avut nici o supărare, până când un prieten mi-a spus: uite, aici te copiază. În harababura de astăzi, s-ar putea să fiu învinuit că mi-am scris teza de doctorat – în 1980 (a fost susținută în 1984) – după hârțile unui brav născut chiar în 1980, tânăr harnic, care și-a susținut teza de doctorat despre V.Voiculescu în 2010. Așa că mi-am scos teza de la naftalină și l-am rugat pe Ion Cocora (am mai publicat oarece cărți la el, e un bun bănașean) să mi-o publice. Editura Palimpsest se numește editura la care va apărea cartea mea despre V. Voiculescu. Nu cred în "eternitatea" cărților mele. Nici în zădărniciile lor. Trăim într-o lume în schimbare, în care cartea respiră altfel. Se va simți bine în pădurea lui Ray Bradbury.

DESPRE UNELE ÎNTÂLNIRI MIRACULOASE GRATIELA BENGA

AU FOST ODATĂ...

În prima jumătate a anilor '90, studentă fiind la Literele timișorene, am urmat un curs de "Literatura exilului". Așa l-am cunoscut pe profesorul Cornel Ungureanu: povestind despre naufragiu și întoarcere *acasă*. Sau despre ruperea de rădăcini. Despre Mircea Eliade, Cioran, Vintilă Horia, despre Paul Goma și Oana Orlea. Era reflexiv și pătimăș, savant și fascinant ca un personaj din afara convențiilor curente. Ubicuu, fără fașoane, neastâmpărat, tonic, imprevizibil. Provocator. Întrebările lui, lansate fără avertisment în timpul cursului, făceau studenții să tremure, copleșiți de anvergura celui care le vorbea, dar și de uimitoarea sa deschidere spre dialog. Să iei notițe, să îl ascuți? Cei mai mulți colegi aveau dilema aceasta, pentru că nimic din ceea ce rostea nu trebuia pierdut. Un detaliu minor își revela mai târziu mesajul esențial, o digresiune funambulescă își arăta, când ne așteptam mai puțin, rostul. Despre exil vorbea pe-atunci nu un profesor, ci Profesorul.

La un seminar despre Emil Cioran, a cerut să vorbească cineva despre *Istorie și utopie*. N-a îndrăznit nimeni. Cu o voce sacadată, m-a ales pe mine. Eram de o timiditate cronică și evitam cu obstinație să vorbesc la seminarii. Singurele prilejuri în care reuseam să-mi smulg nodul din gât erau examenele, când presiunea îl arunca afară ca pe un dop de care e obligatoriu să scapi. Așa s-a întâmplat atunci, la seminar, în fața Profesorului. Am vorbit minute în șir, fără întrerupere. Iar în pauză, în agitația de pe holuri, Profesorul mi-a cerut să scriu ceva. Orice. Și să-i aduc ce am scris, după trei zile. Așa a început, pentru mine, o istorie care, înainte cu o oră, fusese numai o utopie. Asemenea istorii, în diverse variante, au trăit mulți, foarte mulți dintre cei care au legătură cu viața culturală din Timișoara sau de aiurea. Sunt sigură că își aduc aminte.

SANTIERUL – EFORT, PASIUNE, AVENTURĂ, POVEȘTE

Primele două cărți publicate de Cornel Ungureanu în anii '70 au schițat importanța literaturii provinciei în configurarea literaturii naționale. Îndrăzneau să așeze criteriul estetic față în față cu un altul, menit să cartografieze un spațiu care, înainte de a fi definit ca marginal, era cu precădere un spațiu cultural. Prin literatură (prin cultură) se poate (in)forma. Se poate aduce la cunoștință altceva decât statutul ignorat/dispregiat al periferiei - pentru că exprimarea artistică este consecința unei anumite identități asumate. Acesta era nucleul cristalin pe care se înfășurau paginile lui Cornel Ungureanu. Pe fundalul zbuciumat al dezbaterilor care vor aduce în prim-plan globalizarea, cărțile lui Cornel Ungureanu puneau în discuție conceptele sensibile de valoare culturală, de recuperare, de regionalizare, reteritorializare, centralizare. De identitate. Dar și de (re)deschidere a hotarelor culturale, spre o mai bună înțelegere a identității care poartă în ea, uneori bine ascunsă, o matrice. O paradigmă, chiar și în varianta ei "anti". Sau un (anti)model.

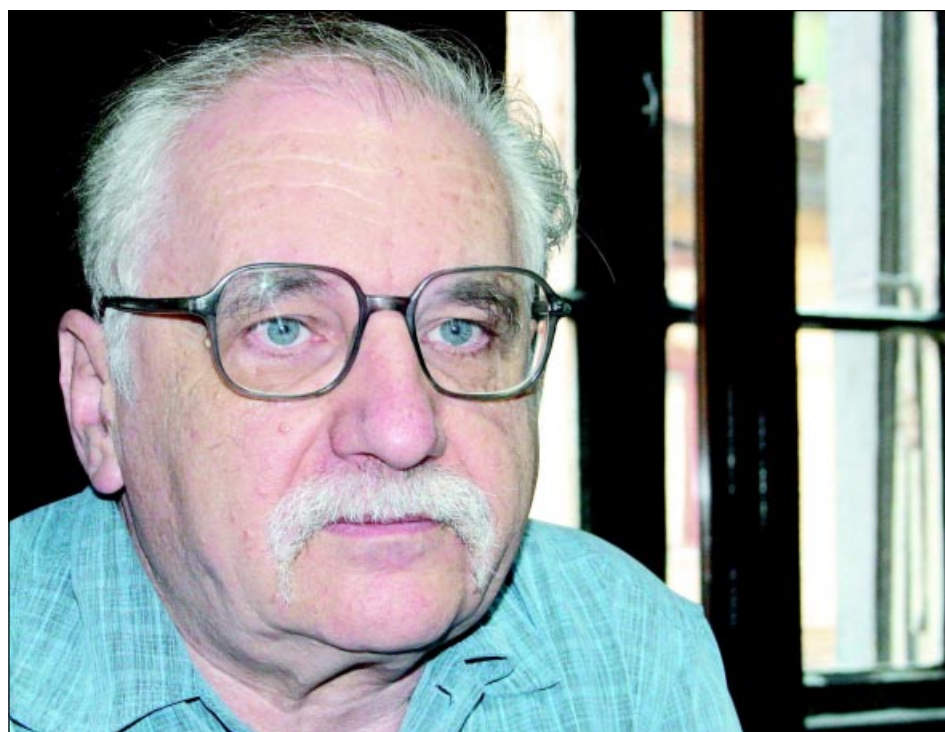
În 1975, când a apărut *La umbra cărților în floare*, viziunea criticului și istoricului literar nu era încă bine încheiată, deși preocupările sale se lăsau ghicite mai ales în cronici.

Tânărul de-atunci avea talent. Avea un stil - de care nu îi era teamă și pe care nu încerca să-l ascundă... Avea inventivitate și își îngăduia libertățile unui discurs ce aducea în pagina de critică literară vibrația unei piese de teatru. Studiul critic se însuflețea (și) prin personaje, prindea ritm (și) prin dialoguri. Pe Cornel Ungureanu îl atrăgeau expresivitatea rafinată și ironia. Nu de puține ori, apetența confesivă. Toate se topeau într-o critică neconvențională, pe o structură secvențială dincolo de care se distingeau, totuși, interesul pentru analogiile revelatoare și o anume vocație sintetică. În *La umbra cărților în floare*, livrescul nu e nici emfatic, nici steril. E, mai degrabă, natural și sprinter. Luat în serios și parodiat, deopotrivă.

Proză și reflexivitate, cartea publicată doi ani mai târziu, dar și *Contextul operei* (1980) au schimbat oarecum perspectiva. Criticul acorda spații largi informațiilor contextuale, îmbinând arheologia biografiilor cu investigația documentară. Devenea tot mai limpede căutarea unor soluții alternative. Sau explorarea acelor căi subterane prin care literatura își poate reconfigura relieful și reîmprospăta dinamica. Se lasă observate, prin urmare, încă din primele cărți, intuiții cu efecte importante în următoarele proiecte. Cele două volume din *Imediata noastră apropiere* decupau un spațiu literar - Banatul - despre care nu se vorbise încă-juns. Ioan Popovici-Bănățeanul, Anișoara Odeanu, Cora Irineu, Maia Belciu, Virgil Birou, Petru Sfetca, George Suru (re)deveneau personajele unei lumi abandonate, însă nu mai puțin mirabile.

Înainte de toate, erau personajele unei lumi vii - cu toată (sau mai ales prin) rațiunea contradictorie care o organiza. Anti-canonice, situat mereu în răspăr cu formulele tradiționale ale istoriei și criticii literare, Cornel Ungureanu s-a aventurat să regizeze un spectacol-colaș de interpretări, memorialistică, reportaje și transcrieri, fără a evita angajarea teoretică afirmată limpede - și atunci, și în cărțile următoare. De la *Imediata noastră apropiere*, scenariul critic pentru care optează Cornel Ungureanu urmează cu fidelitate articularea unor idei esențiale: raportul complementar dintre Centru și margine, mitul provinciei și nostalgia imperială, relația dintre spiritul locului și un anumit *Zeitgeist*, fascinația comparatistă prin care se așază alături opere și scriitori ce aparțin unor subtile vecinătăți geografice și spirituale.

"Nimeni nu poate înțelege Banatul dacă nu apelează la culturile din «imediata apropiere». Prin extindere, nimeni nu poate înțelege cultura română așa cum se cuvine dacă ignoră culturile din vecinătate. Comparatismul nostru nu trebuie să înceapă de la literatura engleză și franceză, ci de la cele de limbă germană, maghiară, sârbă ș.a.m.d.", explică autorul în *Mitteleuropa periferiilor* (2002). Schițat în primele cărți, conceptul de geografie literară devine un reper stabil în opera lui Cornel Ungureanu după anul 2000, prin *Mitteleuropa periferiilor*, prin volumele de *Geografia literaturii*, prin *Istoria secretă a literaturii române* (2007), unde geografia literară se întâlnește cu un alt concept fundamental, de mare succes în secolul al XIX-lea, însă abandonat după 1945 (alături de concepte anatimizate ca *Mitteleuropa* și *Europa Centrală*) - geopolitica. Prin geografia literară (autentic concept matricial)

se redimensionează relieful ideatic anterior al operei autorului și tot din el pornesc demersurile ce îi urmează.

Iar demersurile lui Cornel Ungureanu nu sunt niciodată uniforme. Și nici rectilinii. Istoria și critica literară întreținea cu îndrăzneală experimente diaristice, monografii atipice (*Introducere în viața și opera lui Petru E. Oancea* poate fi exemplară) sau cărți concentrate asupra literaturii din exil (*La vest de Eden* și *Mircea Eliade și literatura exilului*). Vocație a risipirii? Efort diseminant? Cărțile lui Cornel Ungureanu au o viziune căreia nu-i lipsește nici unitatea, nici individualitatea. Unitatea e asigurată de rețeaua conceptuală, de instrumentarul metodologic și de flexibilitatea comparatistă. Individualitatea e dată de autoreferențialitatea explicită, dar și de eterogenitatea majorității cărților, care forțează granițele convenționale și trasează direcțiile multiple de investigație.

Explorările lui Cornel Ungureanu se desfășoară aproape întotdeauna radial. Proiectele de arheologie și de geologie literară (care descoperă artefacte și studiază formarea, alcătuirea și dezvoltarea identității artistice), demersurile comparatiste și de interpretare a operei converg mereu într-un punct pentru a se despărți din nou. Se reunesc și se deschid crescând exponențial, astfel încât orice finalizare lasă loc altor inițiative, ca pe un șantier aflat în neobosită expansiune.

Un astfel de șantier este *Geografia literaturii române, azi* (vol. I, 2003; vol. IV, 2005), care încearcă să redeschidă granițele și să cartografieze spațiile culturale românești. Să recupereze imagini pierdute și creații uitate, fără să forțeze restaurarea unor utopii retrospective. Spațiu inaugural, marcat totodată de trei desprinderi (a culturii otomane, a culturii grecești și al fundării francofonie), Muntenia își relevă deschiderile spre sud, cu Caragiale ca element coagulant. Banatul are, și el, deschiderile lui (spirituale, culturale, literare), în configurarea cărora caracteristicile spațiului grăniceresc au avut rolul lor și asupra cărora Europa Centrală și-a exersat puterea de seducție.

Tot un șantier - cu un păienjenis de interferențe, contraste, relații și disocieri - se decelează în *Istoria secretă a literaturii române*. Dezvăluiri senzaționale, așa cum

o cereau timpurile recente? Nici vorbă. În *Istoria secretă...* se scrie și se de-scrie, cu seriozitate, aventura literaturii. Aventura nu s-a încheiat, iar istoria nu e neapărat o istorie clasată într-un biblioraft cuprinzător și nici fixată pe un soclu prăfuit. Istoria se frământă, arde, se dezlănțuie. Cartea deschide cu voluptate parantezele literaturii și ale istoriei literare - chiar dacă viitorul va descoperi, fără îndoială, altele. O secvență biografică, un fapt literar sunt percepute printr-o privire prismatică, a cărei lumină coboară de pe suprafața vizibilă spre *ideea* lucrurilor.

Neobositele plonjări ale criticului în profunzimile atmosferei culturale, ale specificului local sau ale biografiilor fac ca *Istoria secretă...* să însuflețească epoci și mentalități, cu tot șirul lung de condiționări care dau realității culturale, la un moment dat, un relief. Și aburul cald al respirației. Scriitorii sunt capabili să mute frontiere și să propună un alt contur al lumii. Că este vorba despre cele două ispite ale lui Nicolae Steinhardt, despre absența conștientizării eșecului și nevropatiile lui Miron Radu Paraschivescu, așezarea și destrămarea hotarelor stau sub semnul Imaginii. Într-un timp al atitudinilor extreme, geopolitica și Imaginea generează/stimulează o *estetică extremă* - o estetică a limitei (in)acceptabile.

Ceea ce m-a frapat atunci, imediat după lectură, este că observațiile din *Istoria secretă...* par să plece de la premisa că persistența urmelor nu este dată de contururile lor elementare sau de cele corticale. Acestea ar fi păstrat totul în zona exteriorului. Însă persistența reală se leagă de un detaliu problematic, de o pecete afectivă, de o Imagine profundă care se încorporează să rămână în mintea noastră. Cu alte cuvinte, *Istoria secretă...* scoate la lumină fidelitatea, dar și fragilitatea memoriei, consumând și realimentând *imaginea în timp*. La fel ca *Geografia literaturii, Istoria secretă...* s-a dovedit o carte care, deși finalizată, nu se încheie niciodată. Se ramifică în nenumărate direcții, provoacă permutări și acceptă modificări. De altfel, aproape toate cărțile lui Cornel Ungureanu alcătuiesc un șantier care, odată închis, lasă deschise porți spre alte șantiere - de descoperit, de cercetat, de comparat.

De la o operă, dar și de la o viață pleacă *Petre Stoica și regăsirea Europei Centrale* (2010), carte ce repune în discuție o operă și spațiile ei germinative, concentrându-se asupra relațiilor dintre elemente, în loc să se mulțumească doar cu acestea din urmă. E (și ea!) un șantier sau o carte-rețea, care îl situează pe poetul *Arheologiei blânde* în peisajul central-european, apelând la o serie de concepte discutate de Cornel Ungureanu cu precădere în *Mitteleuropa periferiilor*: "Suntem în Europa Centrală dacă vrem să ne recunoaștem părtași la resurrecția spiritului european", scria autorul.

Pentru a creiona profilul poetic al lui Petre Stoica, recurge la o abordare concentrică, în valuri largi sau prin încercuiri stricte, cu schimbări de perspectivă, cu nuanțe și analogii, cu descendențe surprinzătoare și revelatorii convergente. Propune un montaj de secvențe memorialistice și istorie literară, de eseu critic și proză confesivă, de experiențe "generaționiste" și istorie culturală (central-europeană). Sunt pagini luxuriante, care refuză să conceapă Istoria (și critica) literară ca defilare sobră a datelor și a comentariilor înghețate de morga savantlăcului. În cărțile lui Cornel Ungureanu, conceptele, ideea și emoția intră într-un echilibru fericit. Au verva exploratorului și camuflează impecabil dinamismul livresc în savoarea de neuitat a poveștii. Pe scurt: prilejuiesc întâlniri miraculoase.

FOTOLIUL REGAL

Experimentele diaristice ale lui Cornel Ungureanu îi confirmă plăcerea de a evada în ficțiune. *A muri în Tibet*, volumele intitulate *Despre regi, saltimbanci și maimuțe*, *Șantier 2* sunt jurnale. Sau, mai degrabă, anti-jurnale, căci și într-un gen de graniță, așa cum este cel diaristic, Cornel Ungureanu se dovedește a fi neconvențional. Sunt, toate, anti-jurnale, nu doar pentru că ordinea cronologică a întâmplărilor nu e respectată: "Dar cum să scrii în jurnal respectând cronologia întâmplărilor? Întâmplările noastre alunecă mereu din Ordinea cea dreaptă în Harababura cea mare, iar rostul celui care ține, pentru fidelul lui cititor, jurnal, e de a face un pic de ordine. De a sustrage nefericitei cronologii o istorie sau alta pentru a-i face loc pe fotoliul regal. Pe linia de plutire. Pe ambarcațiunea salvatoare. *Sur le radeau de la méduse*."

Pentru Cornel Ungureanu, realitatea se desfășoară mereu într-un registru complementar. E întotdeauna însoțită de ceea-ce-ar-fi-putut-să-fie. Realitatea include o mare doză de potențialitate – aceasta ar fi axioma în jurul căreia se configurează paginile diaristice ale lui Cornel Ungureanu. Un șir de personaje și de întâmplări definitorii se extrag din această structură complementară a realității, dând densitate unei structuri "adesea prea fluide și prea transparente" (spune Cornel Ungureanu într-o frază de început la *Despre regi, saltimbanci și maimuțe*). Experimentele diaristice ale autorului nu conțin introspecții, nu au o dimensiune autoscopică și autospeculativă. Autorul privește cu precădere spre alții, pune în scenă povești dinamice, comentează și evocă. Evocă, printre altele un spațiu privilegiat.

Așa cum apare în *A muri în Tibet* (și cum vor arăta și cărțile care i-au urmat), Banatul e spațiul real în care se desfășoară o istorie personală, afectivă și intelectuală. Poate fi, totodată, centrul lumii, în care e posibilă o epifanie. Este, de asemenea, un topos cultural și un depozit de artefacte ce pretind o minuțioasă arheologie. Însă, nu în ultimul rând, e un spațiu-spectacol, în care istoria și ficțiunea se suprapun uneori până la confuzie. În această ultimă accepțiune, Banatul adăpostește personaje

stranii, pregătite să iasă (sau care chiar ies) din teritoriul verosimilului și veridicității. Există personaje care se mișcă perfect în decorul strâmb al prezentului. Altele - care trăiesc un anumit soi de inadaptare la lumea de azi și intră, cu dezinvoltură, în zodia dezarticulării. Dar, pe de altă parte, aparțin și coerenței pe care o dă scenariul unei parabole.

Toate aceste personaje sunt, în primul rând, excelent conturate ca *imagine*, dar funcționează ca *personaje de parabolă* - chiar dacă povestea căreia îi aparțin nu urmează neapărat scenariul tradițional al parabolei. Ele intră într-un mecanism paradoxal: spun și nu spun, comunică și nu comunică, maschează și descoperă în același timp.

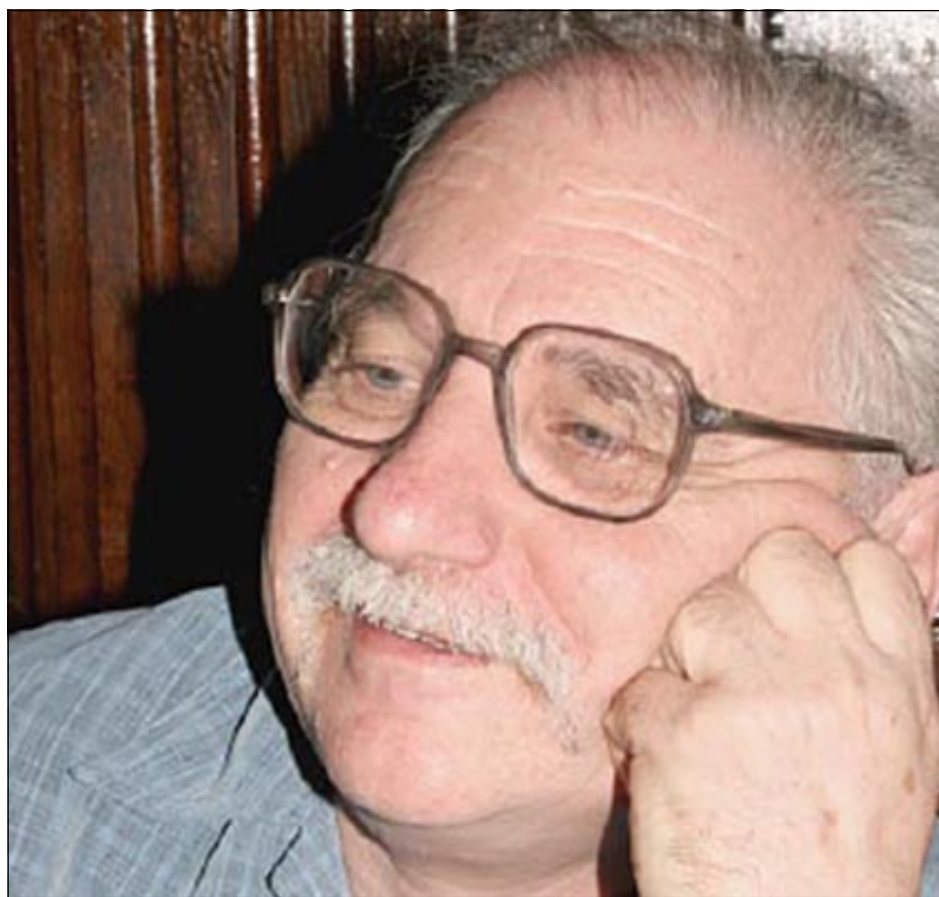
Înainte de a fi un (anti-)jurnal, primul volum din *Despre regi...* e un joc amar ce leagă memorialistica, eseistica, ficțiunea și publicistica. Înainte de a fi o carte despre teatru, e o carte despre zădărnici. Și, înainte de a adăposti o galerie de portrete, protejează reușitele și eșecurile unor proiecte culturale bănățene. Pe pedestalul ratării tronează, regal, o instituție care ar trebui să redefiniască *imaginea locului*, în interiorul relației dintre regional și național. Dintre reteritorializare (care să umple cu mesaj locul vid al globalizării) și identitatea europeană. Europa regiunilor, capabilă să redea prospețimea identității europene, planează și asupra volumului al doilea din *Despre regi...*

De data acesta, regiuni nu mai sunt ai scenei, ci ai literelor. Sunt structuri regale care domnesc peste un perimetru geografic impresionant, pentru că acoperă cu ușurință un spațiu cultural enorm. Deschiderea culturală și buna așezare europeană lasă în umbră hotarele politice. Franyó Zoltán, Franz Liebhard, René Fülöp-Miller, Ion Stoia-Udrea aparțin unui timp remarcabil, dar și unui spațiu privilegiat. Pot deveni oricând emblemele unui topos cultural miraculos, care a știut să păstreze echilibrul cultural.

Dacă o națiune sau Europa vrea să intre ca partener în jocurile globale, trebuie să-și găsească mesajul, care este în mod esențial unul cultural. De la această axiomă pornește Cornel Ungureanu. Mesajul cultural nu este unul abstract, ci substanțial legat de un șir de fenomene culturale care pot configura o identitate: "Iar o identitate clară trebuie să înceapă de la Europa regiunilor. Păstrarea identității regionale rămâne un deziderat major în acest timp în care nu deterioralizarea, ci reteritorializarea definește un fenomen de avangardă: un fel de a contesta regula jocului."

Imaginea în derulare ar fi (aparent) tema principală a ultimului volum din *Despre regi...* În realitate, acest jurnal-eseu-roman experimental vorbește despre deteriorarea spațiului intimității. Cartea leagă lumea filmului de Banatul ce ar fi putut deveni un Centru al imaginii pe peliculă – proiect eșuat, căci studiourile de film despre care se vorbea în Timișoara la începutul anilor '90 nu s-au materializat niciodată. Dar acest eșec nu șterge autentică *istorie locală* a filmului, în care Lucian Ionică și Iosif Costinaș au stabilit coordonate fundamentale. Și în care Iosif Costinaș a devenit, el însuși, personaj. Dar peste istoria autentică se așterne, evident, o alta - prin care Cetatea filmului de peste ocean aruncă pârghii spre un Banat capabil (sau nu?) să înțeleagă spectacolul imaginii.

Precum celelalte (anti)jurnale, *Șantier 2* menține forfota locului pe care (încă) se construiește. Păstrează însemnări memorialistice și notații diaristice care acoperă mai mult de patruzeci de ani, prilejuiește sondarea terenului, reconstituind epoci și biografii fără a ignora vreo clipă impulsul creativității, izbucnirea ideii și, mai ales,

existența unei alternative imaginare. Semnele devenirii intelectuale prind formă (și) prin organizarea hibridă a *Șantierului*, validând simultan două structuri cu care cititorul modern mai păstrează punți de legătură: călătoria și spectacolul. Călătoria spre întâlnirile excepționale nu ocolește spațiul original - Banatul real. Dar nici spațiul unde se nasc legende spectaculoase și prind contur personaje emblematice pentru vârsta mirabilelor întâlniri.

Poate ar trebui subliniat că toate experimentele diaristice ale lui Cornel Ungureanu încep din bibliotecă. Biblioteca de acasă, biblioteca și arhiva lui Franyó Zoltán, arhiva Buteanu, cărțile de la care pornește (sau ar trebui să pornească) actul teatral, cartea care îndeamnă la aventura spirituală, cartea (imaginată) a lui J. J. Fitzcarraldo, cartea citită și cartea scrisă sunt, pentru Cornel Ungureanu, *lumea*. În bibliotecă se ascunde principiul generator, în bibliotecă ar putea fi (și) ultimul refugiu.

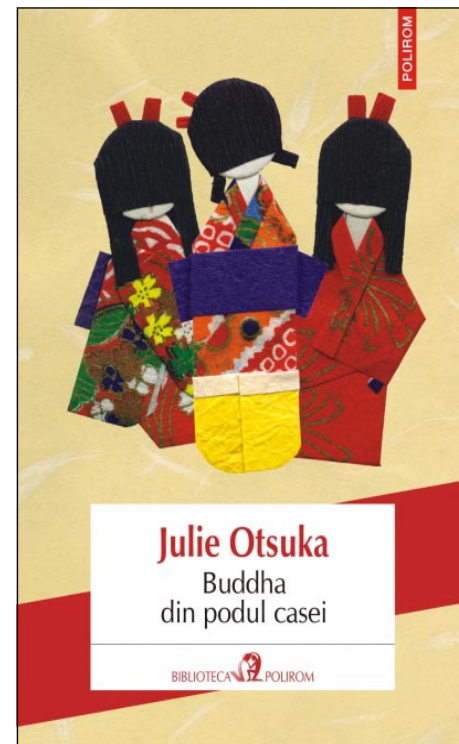
Dacă volumele de istorie și critică literară ale lui Cornel Ungureanu au doza

lor de spectaculozitate, (anti)jurnalele conțin - și ele - spectacolul lor. Etajat. Structural - fiindcă fiecare carte le conține pe cele care au precedat-o, fără a le repeta în sensul obișnuit al termenului. Apoi, prin mixajul lumilor reprezentate - istorie și istorii, povești și parabolă, lumi reale și lumi posibile, spații centrale și spații marginale. În fine, prin discurs - în care umorul și (auto)ironia străbat liber un text a cărui menire e să pună la îndemână o ambarcațiune salvatoare. Sau un fotoliu regal.

ȘI O SĂRBĂTOARE

De câteva decenii, Cornel Ungureanu se confundă cu a fi în slujba literaturii. Sau, pe scară mai largă, este deplin supus culturii. Cu onoare. În egală măsură, o stăpânește. Fără trufie. În preajma aniversării sale, se pregătește să dea tiparului o altă carte. Pentru el, sărbătoarea e fixată de efortul dintotdeauna al cărturarului. De alte explorări și alte șantiere. De alte întâlniri miraculoase. Pentru noi, ceilalți, momentul sărbătoresc înseamnă, de data aceasta, să-i urăm sănătate și la mulți ani.

ORIZONT A CITIT

CÂND PROVINCIA DEVINE CAPITALĂ ION POP

Îl citesc de ani mulți pe Cornel Ungureanu. A scris pe spații largi și inspirat mai ales despre proza românească, a glosat și pe marginea multor poeme, dar s-a simțit, îmi pare, tot atât de în largul lui și în câteva literaturi vecine, situându-se amical printre autorii paginilor comentate, pe care n-a uitat niciodată să-i evoce și ca prezențe foarte omenești, în miezul operei lor. Începuse în *La umbra cărților în floare*, titlul proustian din 1975, cu lecturi ale «foiletonului» critic românesc, anunțând o sensibilitate foarte vie pentru literatura care se face în imediata apropiere și spre cititorii ei, și și-a împărțit de atunci încoace privirile între cronicile și comentariile punctuale, de vitrină literară actuală, și amplele, mai ales, incursiuni în teritoriile istoriei literaturii. Ca puțini alții dintre specialiștii contemporani ai domeniului, a acordat mereu o atenție specială «contextului operei» (e și titlul, semnificativ, al unui volum de studii din 1979), încât se poate spune că în scrisul său distincția dintre conceptele de «istorie literară» și «istorie a literaturii», de atâtea ori dezbătută, încetează să mai indice o dihotomie și o opoziție artificiale, căci aspirația sa – realizată – merge mereu spre complementaritate, vizând surprinderea de convergențe și interferențe de vieți și de ficțiuni, de decoruri reale și imaginare, într-o organică simbioză.

În chiar cartea acum evocată, când scrie despre opera lui Blaga, nu rezistă tentației de a pătrunde în dosarele biografiei poetului, cu încrengăturile familiale evocatoare pentru Transilvania aflată în prag de secol XX; la Ion Pillat îl atrage, dimpotrivă, despărțirea de un «arbore genealogic» cu îndepărtate rădăcini în istorie, dar umple imediat spațiul cu alte elemente de ambianță nutritivă pentru operă, cea culturală, cu date căutate în măturisirile poetului; la un E. Lovinescu îi place să vadă contradicția productivă dintre propagatorul «autonomiei esteticului» și marele său interes pentru galeria de portrete scriitoricești profilate pe fundalul operelor; în *Viața ca o pradă* a lui Marin Preda, descifrează pasionat geneza unei creații foarte datorate circumstanțelor biografice...

Cu timpul, se va vedea că asemenea parcele de spațiu se vor articula în mari ansambluri de «geografie literară», în care «contextul operei» se îmbogățește substanțial, viața și textele se întrepătrund reconfigurând ecosisteme *sui generis*, cu straturi de geologie culturală și peisaje ce le individualizează pe harta națională a scrisului. Mi se pare evident că atingerea acestui nivel al sintezelor nu s-ar fi putut realiza fără timpuriul *parti pris* regional al criticului, bănățean în toate ale sale, foarte legat de pământul de obârșie, mândru fără emfază de apartenența la o provincie gravă prin definiție, gospodară, cu simțul accentuat ale concretelor, cu oameni bine așezați pe pământul și în spiritul lor. Nu e de mirare că un reper al istoricului literar a fost și a rămas un Ioan Slavici, redescoperit și repus în valoare cu date și argumente noi, ori că universul prozei lui Sorin Titel i-a fost mereu foarte apropiat, ca și cel al «arheologiei blânde» a lui Petre Stoica.

Dar Cornel Ungureanu n-a neglijat nici mai modestele figuri ale locului, de la – să zicem – grațioasa Anișoara Odeanu, la un

Petru E. Oance, care trec prin evocările sale nu neapărat pentru a repara injustiții de evaluare, cât mai curând din plăcerea reconstituirii unor medii cărțurăști înflorind adesea pe straturi mai fruste de tradiție rurală, cu șlefuiuri moderne - care au făcut și fac viața bănățeană în numeroasele sale infățișări.

Prozatorul abia camuflat de critic se lasă descoperit, la rândul-i, ca voluptuos rememoraror de oameni și locuri, de fapte modelate de ceremonialuri cotidiene statornicite în timp. Are și ce evoca, fiindcă acest loc de confluențe și interferențe culturale oferă un depozit inepuizabil de experiențe care au lăsat urme puternice în psihologia zonei, cu echilibrul mereu căutat între o anume disponibilitate în raporturile cu «celălalt» - șvab, maghiar, evreu ori sârb - și o sănătoasă voință de conservare a tiparelor proprii. Închegarea unui grup și a unei fundații de studii interculturale, cum a fost «A treia Europă», a avut în Cornel Ungureanu un exemplar spirit coagulant. O carte precum *Mitteleuropa periferiilor* (2002) spune mult despre această energie intelectuală recuperatoare, prin excelență pozitivă și dătătoare de curaj în vremuri mai mult de restrîște și de speranțe înșelate, și «atunci», și acum.

«Lecțiile timișorene de solidaritate, de prietenie» au rodit, însă, și rodesc în continuare; fără niciun complex de marginal, căci privirea lui Cornel Ungureanu rămâne orientată spre un centru iradiant și magnetic deopotrivă, fiind nutrită de valori autentice, îndreptățite oricând la o centralitate doar ignorată de metropolele convențional recunoscute. Criticul și istoricul nostru literar cunoaște ca puțini alții aceste realități, a făcut enorm pentru ca ele și, alături de ele, România să reintre pe Continent pe porțile sale din față. «Provincia» sa concentrează, de fapt, mai multe capitale spirituale prea adesea ignorate de lumea «mare».

Un expansionism benefic caracterizează

întreg scrisul confratelui nostru, care și-a extins sfera de pătrundere intelectuală și către literatura exilului românesc, din zona de biblică rezonanță simbolică de «la vest de Eden», dar s-a concretizat și în insinuarea privirii critice în cotloanele de penumbră ale întregului teritoriu creator românesc, care, readuse sub reflector, au putut constitui, nu foarte de mult, o incitantă *Istorie secretă a literaturii române*.

Pe mine mă încântă și scriitorul care, chiar dacă n-am ști că e autorul unor cărți de confesiune și observație foarte personală a lumilor din sine și din afară, precum *A muri în Tibet* (1998) ori *Despre regi, saltimbanci și maimuțe* (2001-2004), se manifestă în chiar domeniul lecturii «de al doilea grad», precum în recenta carte intitulată *Șantier 2. Un itinerar în căutarea lui Mircea Eliade* (2010), unde formula «literaturii de frontieră» e ilustrată strălucit, la răspântia dintre glosa de istorie literară, jurnalul de scriitor, evocarea memorialistică, notația expresivă a faptului de viață imediat, dintr-o perspectivă foarte personală, conectată la ceea ce numim, de la o vreme, «studii culturale». E un mod de a se despărți de tradiționala arhivistică a istoricului literar pozitivist, dar care înglobează creatorul documentul readus în circuitul experienței de viață imediată, conferindu-i o notă de pregnantă actualitate.

E și o bucurie de preten vechi constatarea că autorul unei opere deja impunătoare, ajuns, iată la o vârstă și ea respectabilă, rămâne însuflețit de o curiozitate intelectuală dinamică, fiind pe cale să definitiveze proiecte de o viață, însă deschizând și noi șantiere de cercetare. Un alt «provincial» îi stă alături, salutând momentul festiv de acum, dar știind foarte bine că hainele de lucru sunt cele pe care le poartă de obicei și le va mai purta multă vreme de acum înainte omul muncii oneste și constructive care este Cornel Ungureanu.

UN PERSONAJ SCORMONITOR NICOLAE PRELIPCEANU

Ceea ce m-a izbit la textul critic al lui Cornel Ungureanu, încă demult, de când l-am citit pentru prima oară, a fost propria participare a sa la actul critic. Și nu prin notații anodine de tipul «când am luat cartea cutare în mână, era ora cinci și motanul vecinilor se zbențuia prin curte». (Asemenea inserturi inutile și umflătoare de text au apărut la criticii improvizati mai ales din ultima vreme. Le întâlneam într-o revistă dispărută de câțiva ani, sub semnături care nu justificau în nici un fel confesiunea.) Cornel Ungureanu scrie, de fapt, eseuri, neuitând să-și introducă propria viață în scriere, ceea ce îmi dă senzația că este vorba despre încă un scriitor ascuns în spatele criticului. Și nu e rău deloc, dimpotrivă, cu atât mai mult cu cât el s-a și manifestat ca scriitor, cel puțin într-o carte succintă de amintiri din China, *A muri în Tibet*. Dacă titlul trimite foarte departe, este vorba despre o dramă personală, care se dezvoltă cu mult farmec literar.

Așa ciudat cum pare el, dezorientat în lume, Cornel Ungureanu este foarte orientat în literatură. Ba, a ales de mult timp, calea reabilitării culturale a teritoriului său, spațiu renumit în urmă cu decenii pentru pragmatismul său – pe când pragmatismul nu era o calitate prea admirată – scriind, în câteva cărți ale sale, care vor rămâne de referință, un fel de istorie literară, de fapt general culturală a Banatului. Dacă vreodată se va mai pune problema ca vreun oraș românesc să devină Capitală Culturală a Europei, Timișoara și-ar merita acest rol și datorită lui Cornel Ungureanu. Sau, reformulând fraza de mai sus, în sprijinul unei asemenea candidaturi ar trebui aduse și cărțile lui Cornel Ungureanu.

Dar Cornel Ungureanu nu este criticul Banatului, ar fi prea puțin și ar fi o limită pe care nu ar suporta-o un spirit foarte perseverent, cercetător în varii direcții. Am avut ocazia o singură dată să intru în camera sa de lucru, undeva în centrul Timișoarei, pe aproape de Piața Operei cred. M-am mirat că munții de cărți care dublau pereții nu se prăbușesc peste el și m-am mai mirat că de-acolo poate extrage cartea care-i este necesară într-un anumit moment, dar mirarea mi-a fost alungată când, vorbindu-ne despre un anume subiect (că eram mai mulți) a luat-o, numai el știe de unde, chiar pe cea care se potrivea. Și așa mai departe. În paranteză fie zis, de fapt, peste Cornel Ungureanu s-a prăbușit o bibliotecă, dacă nu mai multe, în sensul în care se spunea, altădată, asta despre erudiți.

Un personaj scormonitor, ascuns câtă vreme caută și scormonește, dar care scoate întotdeauna la lumină lucruri surprinzătoare de-acolo de unde te-ai fi așteptat mai puțin. Acesta e Cornel Ungureanu, cel pe care l-am întâlnit acum multe zeci de ani, pe când eram amândoi studenți, el la Timișoara, eu la Cluj, acesta e Cornel Ungureanu de la douăzeci și ceva de ani și tot acesta e Cornel Ungureanu cel de la 70. El avea, și în tinerețe, un aer puțin bătrâncios, mai ales față de noi ceilalți, care ne zbențuim cu poezia și mai știu eu cu cine, dar aerul acesta era înșelător, pentru că în spatele lui stă și azi o tinerețe a spiritului nedezmințită. În timp ce noi îmbătrânim, care cum putem, el rămâne mereu, nu neapărat tânăr, că asta nu se poate decât în basme, dar curios și căutător, ceea ce, la urma urmei, ar trebui să fie chiar semnul tinereții. Sunt convins că anii nu-i vor știrbi curiozitatea și talentul.

PORTRET AL CRITICULUI LA MATURITATE

MARCEL POP-CORNIȘ

"[L]iteratura are o semnificație specială, nu atât pentru faptul că o mare parte din literatura modernă s-a orientat în mod explicit spre politic, ci mai degrabă pentru că literatura este activitatea umană ce ia în considerare în mod explicit și plenar varietatea, posibilitatea, complexitatea și dificultatea. Destinul nostru, spre bine sau spre rău, este politic. În sine, acesta nu este un destin încurajator, chiar și atunci când sună eroic. Dar întrucât nu putem evita această ingerință a politicului, unica posibilitate ce ne rămâne este să forțăm definiția politicului, incluzând în ea multiple activități umane și subtilitatea lor."

Lionel Trilling, *The Liberal Imagination* (1950)

Bănuiesc că aceste reflecții au o rezonanță specială pentru generația lui Cornel Ungureanu care este și generația mea. Pe parcursul unui jumătate de veac, am fost nevoiți adesea să negociem o relație dificilă între politic și literar, eliberând literatura de ingerințele politicului conformist și investindu-l cu energia contestatoare a interogației estetice, dar și politice. Avantajul meu este că l-am avut pe Cornel nu doar ca model în "Bătăliile neterminate" ale politicii literare (cum s-a numit prima mea carte de eseuri critice pe teme românești publicată doar în Statele Unite), ci și ca mentor în fiecare moment important al uceniciei mele critice.

Această ucenicie mi-am început-o la *Orizont*-ul timișorean prin 1970. Cornel Ungureanu și Andrei A. Lillin mi-au fost primii îndrumători, unul încercând să mă strunească spre foiletonul critic, celălalt spre eseu și traducere. O vreme, profitând de formatul tip carte al revistei, am scris eseuri mai ample pe teme de literatură americană (tocmai descoperisem că Sorin Titel, care pe vremea aceea lucra la *Orizont*, avea, ca și mine, pasiune pentru Melville, Thomas Wolfe și Kurt Vonnegut; mai târziu l-am convins să-l citească și pe Ken Kesey). Cornel Ungureanu nu s-a lăsat bătut, propunându-mi să scriu recenzii tematice grupate pe mai multe cărți de literatură contemporană care treptat s-au transformat în radiografii critice ale momentului literar.

Când a început să apară *Orizontul* în noul format de revistă, Cornel mi-a încredințat și cronica literară, așa ca în curând am strâns destul material pentru o carte de campanie critică intitulată *Critică și simptomatologie*. Volumul l-am predat în 1973 la Editura Facla, dar nu a apărut dintr-o serie de pricini, unele având de a face direct cu tratamentul critic la care supusesem pe unii scriitori oficiali. Refuzul editurii m-a luat prin surprindere, dar ulterior am aflat că unele din textele pe care le publicasem la *Orizont* s-ar fi poticnit și ele de cenzură, dacă nu ar fi fost apărate de Cornel Ungureanu. Recenzia mea la romanul lui Paul Eugen Banciu, *Zigguratul*, a apărut în ciuda faptului că în preambulul ei demonstrez că exista o arhitectură centralizată, cvasi-mistică a politicului în

România.

O altă recenzie, la *Scarabeul sacru* al lui Dragoș Munteanu, programată să apară în revistă, a fost scoasă din șpalt, dar sunt convins că nicio altă revistă nu ar fi inclus în sumarul ei o recenzie la o carte care oficial "nu exista," fiind retrasă de pe piață. Mi-amintesc că și lansările de carte, mesele rotunde sau ședintele de cenaclu aveau adesea alura unor bătălii în care câte o carte de excepție (de pildă, *Lebedele puterii* a lui Dușan Petrovici) era propusă spre discuție de Cornel Ungureanu.

Încurajat de el, am recenzat în revista "Orizont" primele cărți ale unei noi generații de scriitori arădeni, de la Vasile Dan la Gheorghe Schwartz, Octavian Doclin, și Florin Bănescu, dar și cărțile unei noi promoții timișorene în frunte cu Paul Eugen Banciu. Despre proza lui Banciu, Cornel a scris pagini definitive, remarcând amestecul de politic și existențial în *Zigguratul* și *Demonul discret*, alternanța între "ceremoniile, ritualurile, [și] impasurile grupului", și "criza de identitate a omului modern, ins fragmentar, ca și grupul social pe care îl exprimă." Ceea ce am admirat întotdeauna în analiza lui Cornel Ungureanu a fost intuiția tipologică și socio-culturală rafinată care, spre exemplu, într-o discuție a romanului lui Virgil Birou, *Lume fără cer*, identifica o structură dialogică care intersecta "cartea unui oraș (care oglindește/ definește agonia unui Imperiu)" cu cartea "unei colectivități proletare (aflată, după război, în pragul exploziei), carte[a] unor destine individuale care particularizează maladiile unui timp și ale unui spațiu istoric," definind în cele din urmă "identitatea unei regiuni abandonate."

Cam în aceeași perioadă când s-a lansat revista *Orizont* în formatul ei nou, editat la Universitatea din Timișoara revista *Forum Studentesc* (1969-1974), încercând să o reprofilez pe probleme culturale și literare. Echipa excepțională de studenți cu care lucram (Andrei Ujică, Marlene Heckman, Lucian Alexiu, Adriana Simlovici-Babeți, Ion Ciolănescu, Mircea Bârsilă, Petru Haș, ulterior Mircea Mihăieș etc.) imprimase o direcție multiculturală și politică revistei, întreținând relații cu alte grupuri și reviste studențești din țară (*Echinoc*, *Amfiteatru*, *Aktionsgruppe Banat*, etc.). Cornel Ungureanu ne-a deschis paginile revistei *Orizont* în mai multe rânduri, publicând pe unii din membrii cenaclului și revistei *Forum Studentesc*, iar după încetarea apariției revistei noastre ca urmare a intervențiilor de la regiunea de partid, integrând pe câțiva din tinerii critici formați la revista studențească în redacția și paginile *Orizontului*.

Dincolo de critica curentă și campaniile literare în care am avut șansa să colaborez cu Cornel Ungureanu, ne-am întâlnit și în proiecte mai mari de istorie literară. Interesul meu pentru hibriditatea interculturală a spațiilor est europene și-a găsit un suport important în proiectul unei "Europe a

Jimboalia, 2007, la decernarea premiului "Mihail Avramescu", împreună cu Petre Stoica, Mihaela Șchiopu, Eugen Bunaru și Marcel Tolcea

regiunilor" promovat de Cornel Ungureanu (vezi postfața lui la dicționarul biobibliografic, *Timișoara literară*, editat de Paul Eugen Banciu și Aquilina Birăescu). Volumul 2 din *History of the Literary Cultures of East-Central Europe* ("Istoria literaturilor în Europa Centrală și de Est", editat de Marcel Cornis-Pope și John Neubauer, 2006), s-a axat în mare parte pe orașele multi-etnice precum Vilnius/ Wilno/ Vilna, Cernăuți/ Czernowitz, Danzig/ Gdańsk, Lviv/ Lwów/ Lemberg, Sibiu/ Szeben/ Hermanstadt, Timișoara/ Temesvár/ Temesburg, Novi Sad/ Újvidék/ Neusatz, sau Bratislava/ Pozsony/ Pressburg, sugerând că asemenea orașe "marginocentrice" au încurajat deconstrucția discursurilor naționale, hibridizarea stilurilor și genurilor, precum și stabilirea unor relații sociale și etnice alternative.

În calitate sa de membru fondator al grupului de cercetare "A Treia Europă," Cornel Ungureanu a dezvoltat o versiune amplificată a acestui argument, subliniind faptul că asemenea orașe provinciale au opus rezistență nu doar redefinirii naționaliste a frontierelor de după Primul Război Mondial, dar și la conceptului imperial, pan-germanic de *Mittleuropa*, propunând în locul lor noțiunea de cultură policentrică ("Cutia Pandorei: Pentru o istorie alternativă a literaturilor din Europa Centrală," *A treia Europă* 1 [1997]: 57).

Exemplele de interculturalitate discutate de Cornel Ungureanu au inclus grupări multietnice sau minoritare de scriitori care, ca în cazul grupării *Aktionsgruppe Banat* sau a scriitorilor de etnie germană raliați revistei *Echinoc*, s-au confruntat continuu cu situația paradoxală a scriitorului de limbă germană în "orașele estului" (Rolf Bossert, *Neuntöter*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1984, p. 60). Din punct de vedere estetic, literatura acestor scriitori este fundamental hibridă, aducând în contact tradiții poetice occidentale și est-europene. Ca rezultat, literatura lor pune în evidență – în descrierea lui Ungureanu, un "*Verfremdungseffekt* brechtian – un efect de distanțare și separare – urmărit prin toate

mijloacele. Acești scriitori au dorit să se distanțeze de literatura oficială, de literatura predecesorilor, de poezia care 'slujește.' Literatura lor este antilirică, antisentimentală, antitraditională ("Richard Wagner și Europa ex-centrică," Prefață la Wagner, *Viena, Banat*. Traducere Wolfgang Schaller a originalului german, *Die Muren von Wien*. București: Editura Univers, 1998, p. 5).

Volumele scoase de gruparea interdisciplinară "A Treia Europă" au promovat un tip de literatură alternativă, atât din punct de vedere retoric-stilistic, cât și intercultural. Unul din primele volume publicate de această grupare, *Europa Centrală. Memorie, paradis, apocalipsă* (Iași: Polirom, 1998), s-a axat pe o formă specifică de literatură creată în Estul și Centrul Europei: literatura autobiografică și memorialistică care, așa cum argumentează Cornel Ungureanu în postfața volumului, reflectă atât agonia, cât și speranța înscrisă în idealul unui spațiu intermediar al identității multiculturale (Babeți și Ungureanu, *Europa Centrală* 514, 519).

Atât în studiile de tipologie culturală, cât și în eseurile critice ale lui Cornel Ungureanu, Banatul și Timișoara funcționează adesea ca un model nostalgic de toleranță politică și coexistență multiculturală. Vezi în acest sens comentariile lui Cornel Ungureanu la tetralogia lui Sorin Titel, *Țară îndepărtată*: în romanele lui Titel, "români, unguri, sârbi, polonezi, germani, șevreii, navighează spre Viena începutului de secol XX, retrăind o solidaritate umană profundă sub semnul valorilor mitic-imperiale" ("Cutia Pandorei" 61). În ultimă instanță, orașe marginocentrice, provinciale, precum Timișoara, au manifestat rezistență nu doar față de redefinirea naționalistă a granițelor după Primul Război Mondial, dar și față de noțiunea pan-germanică de *Mittleuropa*, opunându-le un concept de cultură policentrică (Ungureanu, "Cutia Pandorei" 57).

După plecarea în Statele Unite, am recitat cu mult interes lucidele analize ale perioadei de tranziție postcomunistă scrise de Cornel Ungureanu.

Continuare în pagina 31

BULEVARDUL UNGUREANU

DORIAN BRANEA

Cornel Ungureanu e un om cu post-ritate. Întâi, ca istoric cultural – domeniul său predilect, împreună cu literatura propriuzisă, el fiind, ca și Livius Ciocârlie, în mod esențial un eseist din specia lui Stefan Zweig ori Gregor von Rezzori –, ideile sale sunt referințele peremptorii pentru înțelegerea sofisticată a unui spațiu cultural al interferențelor și identităților suprapuse.

Nimeni nu a înțeles atât de profund și nu a descris atât de elocvent Banatul literar și cultural, în care a văzut o formă culturală distinctă și admirabilă. Față de sceptici și detractori, el a adus la suprafață, expresiv și credibil, în romane critice pe cât de savuroase, pe atât de informative, o lume prolifică în exerciții și instituții culturale, populată de personaje uimitoare prin lipsa de complexe și conexiunile (central-)europene. Cornel Ungureanu este marele hermeneut al istoriei culturale a marginilor, fiindcă pentru a înțelege și revaloriza spațiul său a trebuit să traverseze zonele secundare ale Europei Centrale și metropolelor ei, descoperind și aici o cultură complementară modelelor canonice din marile centre de autoritate simbolică, a cărei creativitate, de obicei ignorată, a știut să o scoată din obscuritate.

Excursurile laterale, din ce în ce mai extinse, l-au dus spre o erudită istorie alternativă a literaturii și culturii române, întemeiată pe tensiunea dialectică dintre centru și margine, care, înainte de orice, are meritul de a valida autori și instituții pe care distanța față de centrele de iradiere culturală îi făcuse aproape invizibili. Descentralizarea punctului de vedere, metoda culturalistă, valorizarea creației civilizaționale, loialitatea față de materia sa "provincială" definesc, deci, un istoric cultural și mai puțin un critic sau un cronicar literar, urmărind, deliberat, un program cu accente revizioniste de reconfigurare a ierarhiilor literare și culturale canonice.

Desigur, deși slujită de erudiție și prodigiozitate, această ambiție colosală, ce poate fi reconstituită de la primele cărți, nu se află întotdeauna la adăpost de entuziasme exagerate, imprecizii factuale sau judecăți flotante. Tonul exaltat și aproape oracular pe care îl au din când în când paginile cărților lui Cornel Ungureanu nu este, însă, marca unei derive retorice. Dimpotrivă, ele sunt expresia unei conștiințe literare ce se precizează printr-un stil. Dincolo de cronicar și critic literar, se găsește istoricul cultural, dar eul profund, sursa creației, aparține scriitorului. Când vocea lui se aude fără a le amuți pe celelalte, iar principiul ordonat al ideilor, argumentelor, judecăților e unul de natură artistică, rezultatul e unic și superlativ, așa cum se întâmplă în *Imediata noastră apropiere*, cea mai bună carte a lui Cornel Ungureanu și, prin idei, construcție și stil, unul dintre marile eseuri de istorie culturală ale perioadei postbelice.

În al doilea rând, nu poate rămâne fără consecințe opera instituțională a lui Cornel Ungureanu. La fel ca și unele dintre personajele sale, el este un extraordinar animator, ce pune în mișcare metabolismul

cultural al unui întreg oraș. Oficiant infatigabil al unui cult al vieții culturale susținute ca semn al existenței corecte și bune, el e o apariție ubicuă, prezidând conclavuri literare rarefiate, dar și sindrofii protocolare, solicitat în egală măsură de granzi și de veleitari. Intempestiv, cuprins de febrilități neașteptate, dar întotdeauna disponibil și receptiv la orice efort cultural, el răsfrânge peste tot energia sa, legând prin generozitate și diplomatie firele cele mai diferite sau mai recalitrante pentru a crea o solidaritate dificilă, problematică, dar absolut necesară pentru supraviețuirea unui mediu cultural. Toți debutanții din vestul țării depun pe masa sa primele lor încercări; mai toate circuitele literare și culturale ale orașului și chiar ale Banatului sunt conectate la micul său birou din Piața Sf. Gheorghe ca la un generator de conexiuni, recomandări, referințe, medieri, inițiative etc. Exemplul său conține deja formula testată pe care, mai târziu, desigur mult mai târziu, altcineva va trebui s-o emuleze, dacă asta nu se întâmplă deja.

Nu în ultimul rând, Cornel Ungureanu are prin discipolii săi, deliberați sau pieziși, o posteritate nu mai puțin semnificativă. În mod esențial, am învățat de la profesorul imprevizibil și savuros lecția justei încadrări istorice a oricărui fapt cultural, legat prin filiații și reflexe de întreg universul simbolic căreia îi aparține și care îl explică. Dar această contextualizare obligatorie pentru înțelegerea operei literare nu are nimic dogmatic, rolul ei fiind acela de a ancora interpretarea într-un solid fundament istoric și de a o opri să debardeze de asociații și comparații delirante, în fond infinite. Erudiția istorică – istorie socială, culturală, politică, dar și istorie literară și biografie – devine, astfel, condiția ineluctabilă a înțelegerii corecte a textului literar. Această fixare istorică nu înseamnă, însă, dezavuarea speculației și libertății interpretative, ci doar o disciplină de căutare a adevărului. Gândește istoric și fă ce vrei – este mesajul său.

O lecție la fel de relevantă, dar nu de natură metodologică, a fost pentru mine și mulți dintre studenții acestuia viziunea lui Cornel Ungureanu asupra culturii române. Am cunoscut puțini româniști comparabili nu numai prin enciclopedismul informației și subtilitatea conexiunilor, cât mai ales prin capacitatea de a integra datele cele mai disparate într-o narațiune coerentă și plauzibilă. E rar și cu atât mai prețios talentul său de a raționaliza și transmite inteligibil epoci complicate sau tulburi, cum sunt perioada interbelică sau deceniile postbelice, descrise credibil prin câteva sinteze definitorii, care sistematizează aparenta anarhie a faptelor, imaginilor, detaliilor, accidentelor, anecdotelor.

La fel de durabilă a fost, mai târziu, lecția Europei Centrale ca formă culturală a amalgamelor și sintezelor, ca și ideea dublei naturi, națională și central-europeană, a multor opere literare, inclusiv românești, create în aria de influență a modernismului vienez. Împreună cu Adriana Babeți, prin Grupul de cercetare interdisciplinar "A treia

Noiembrie 2000, la deschiderea cursurilor Timișoara Open College: Adriana Babeți, Smaranda Vultur, Marius Lazurca, Livius Ciocârlie, Mircea Mihăieș și Cornel Ungureanu

COLOSALA BONOMIE

LUCIAN P. PETRESCU

Doamne, uite, nici nu-mi pot imagina timpul trecut. O fi o boală, ori doar oboseala epică în curs. Într-adevar, trecutul nu e decât o plămuire a imaginației... Și totuși, unele personaje, unele încăpățanate figuri, unii *seniori* ai "timpului fără numărătoare" trec peste mutilarea și împușinarea asta sepulcrală și sunt, sunt fără încetare, precum inima și bătăile ei, oricât de nesigure, de chiar de acolo, din cel de nedescris, din *timpul prezent*. *Seniorul* este, cum înțelegeți, personajul cel mai aproape de ficțiune și cel mai conform realității imediate – garanția copilăriei care nu se trece, al tinereții care nu se fanează. Nu putem îmbătrâni cu părinții lângă noi. Aud de la prieteni: "*Omule, Cornel face 70 !!!*", și la început e ca o glumă, și nu se glumește cu asta, și nici cu *seniorul*, oricum, nu așa.

Dar numai o clipă mai apoi mă simt cel mai tânăr bărbat de 57 de ani, cu palmele încă transpirate pentru că "bătrânul" tocmai a acceptat să-mi citească niște foi, câteva texte chinuite și firoscose, ca sârma ghimpată gata ruginită... și încă mi-amintesc de vocea asta tărăgănată și blajină, de ochii bine ascunși sub lentila groasă și cam umbroasă, de palma trecând, vag nervoasă, peste claua de păr de culoare nu prea sigură... Bine-bine, niciodată destul de "rău" să-mi spună... mda, să mă cam duc să-mi văd de treabă! Și zău dacă mă mai pot minți, dacă nu m-am mințit atunci, la început, cu toată bonomia asta a lui colosală, cu jena de-a dreptul dureroasă de a formula, consistent: *nu*, cu încurajarea, de-a dreptul fanatică – scrie, scrie, scrie, o să vină odată, o să vină!

Câtă viermuială interioară, cât entuziasm răsărit de oriunde, din orice, doar despre scris să fi fost vorba, scrie, scrie, scrie că va veni... și zău că dacă a venit (sau dacă o să vină), eu (ca atâtea alte zeci ca mine) i-o datorează, în monumentală parte... Eu sunt vis, dar realitatea e că un *drept părinte* pentru o grămadă de "uituci" literari sărbătorește azi 70 de ani, și asta chiar e o încercare pentru noi, e măsura propriei noastre decențe, a propriei noastre memorii, literare și literale! Îmi vine să te iau în brațe, Cornel, pentru că gata, distanța dintre vârstele noastre s-a topit ca glazura de ciocolată... dar cea dinspre aura "bătrânească" a științei cernerii frumosului de odios, încă nu... și doar ea mă "reține".

Așa că: Domnule Profesor Cornel Ungureanu, la mulți și în cuvenită admirație petrecuți ani!

Cu dragoste și recunoștință,

LUCIAN P. PETRESCU

Europă", Cornel Ungureanu a instituționalizat această pledoarie, contribuind la coagularea celei mai unitare generații intelectuale timișorene de după grupul optzecist. Incursiunile central-europene au reprezentat și o notabilă contribuție ideologică, în măsura în care concluziile lor au fost absorbite în discursul intercultural timișorean, definiția oficială și de masă a identității locale.

Nu știu dacă a fost un profesor foarte gustat, fiindcă prelegerile sale erau uneori greu de urmărit fără o inițiere prealabilă, iar categoriile cu care opera, în care se topiseră ani de reflecție, erau chintesențe ce rămăneau obscure dacă nu înțelegeai sistemul de gândire ce le decantase. Apoi, privind desfășurarea istoriei culturale prin corespondențele de profunzime, lecțiile erau derutante pentru cei cărora le scăpa această logică inerentă, fiind obișnuiți cu înaintarea cronologică. Probabil că, dintr-o inadecvare administrativă, cursul său venea prea repede, fiind deci în parte sacrificat ingenuității culturale și metodologice a unui auditoriu

prea crud. Dacă stăpâneai materia factuală și referințele curente, ele deveneau însă un spectacol al argumentelor originale, al observațiilor neașteptate, al polemicilor fine și de obicei nedecarate, care limpezeau și întemeiau.

Bineînțeles, influența profesorului Ungureanu se manifesta, mai ales, prin mentoratul său disponibil, a cărui virtute principală a fost și a rămas aceea de a situa, fără greș, impresionantele șiruri de discipoli și candidați în cadrele limitelor și ambițiilor lor intelectuale. Începând cu anii '70, a fost un princiar distribuitor de șanse culturale, oferind unor nesfârșite contingente de aspiranți, printre care m-am numărat, șansa de a se lansa. Un martor atât de perspicace al gloriei și ratării, al vocațiilor împlinite și al pretențiilor vane știa că performanța în cultură nu e dată decât onora și numai ca dar sau prin sacrificiu, însă a fi în cultură, idealul său ultim, e o voință democratică, deschisă aproape oricui, la care n-a încetat să invite.

DOCTORUL TEXTELOR LIPSESTE DE PE FACEBOOK BRINDUSA ARMANCA

Dacă îl cauți pe Cornel Ungureanu pe Facebook, pe Cornel Ungureanu scriitorul care a ridicat Provincia literară la rang european, pe Cornel Ungureanu criticul cu zeci de cărți și sute de cronici, pe Cornel Ungureanu fondatorul grupării "A treia Europă", pe Cornel Ungureanu mentorul unor generații de scriitori, publiciști, filologi de soi și animatorul filialei timișorene a Uniunii Scriitorilor, ai să găsești, cu același nume și prenume: un solist vocal din Buzău care locuiește la Roma; un economist de la Electrica Brașov cu o cruce unică la butonieră; un fan al Mădălinei Manole; un scriitor din Craiova; un absolut al Colegiului Național "Eudoxiu Hurmuzachi" din Rădăuți care ascultă Lady Gaga; un inginer din București care fumează ca un turc; un redactor-șef la "Prăvălia culturală" care afișează spre identificare o poză de la vârsta de 5-6 ani; un tip din Grumăzești care adoră pokerul. Pe Cornel Ungureanu al nostru, unicul, nu-l găsești pe Facebook. Internetul în schimb ni-l restituie pe Google cu 453 000 de rezultate în 0,22 de secunde. Cu Wiki, cu bagajul imens de cărți, cu numeroase referințe, sigure și nesigure, cu ultima șotie a primăriei care era cât p-aci să îi decerneze pentru a doua oară titlul de "cetățean de onoare" al Timișoarei, fiindcă scriitorul s-a născut chiar de ziua orașului, în 3 august. Un "search" pe Google în cheie mixtă *cornel ungureanu-orizont* descrie cât de legat este destinul său cultural, de patruzeci de ani fără întrerupere, de viața revistei și a cenaclului: 1 660 000 rezultate în 0,32 de secunde.

Pentru generația mea, a optzeciștilor timișoreni, câți am mai rămas cu scrisul la revistă, la ziar și pe la edituri, întâlnirea cu Cornel Ungureanu a fost providențială. El era mentorul generos care își pierdea timpul cu debutanții, le diagnostica scrisul, îi pune la treabă. O face și azi. Cu unii dintre noi lucrurile se întâmplau cam așa: la facultate, la Filologie, Stela Mirel ne pune în brațe, din primul an –, cărți pe care le-am fi descoperit în ultimul an sau niciodată. Roland Barthes, Gilbert Durand, Dufrenne, Hugo Friedrich, Frye sau Bahtin se citeau cu creionul în mână. Stătea de vorbă cu noi diminețile la catedră, iar seara la cenaclul studențesc *Hyperion*, inventat de ea, unde coborau uneori și greii: Eugen Todoran, Deliu Petroiu, Iosif Cheie, rar și Tohăneanu. De fiecare dată erau cu noi Marcel Pop-Corniș și domnul Gyurcsik. Cu ultimele cărți ale textualiștilor și semioticienilor în cap, ne dădem mari rostind vorbe sofisticate despre câte un vers sau fragment de roman.

Urma etapa a doua. Trimiși la revista "Orizont" cu o recomandare de la doamna Mirel, veneam pe mâna lui Cornel Ungureanu. La prima întâlnire în redacție, Cornel Ungureanu, criticul pe care îl citeam cu evlavie studențescă, părea mai stânjenit decât interlocutorul. Scotea periodic din buzunar o batistă imensă pe care și-o trecea peste mustați. Protocolul se încheia relativ repede: din sertarele biroului de lângă fereastră era extrasă câte o carte, poezie, proză sau istorie literară. Cărți cu coperti anoste, tipărite pe hârtie impură. "Scrie despre asta o pagină și jumătate". Cu mâna, fiindcă aveam de scris "Olivetti" sau "Erika", un lux, aveam să ne cumpărăm mai târziu, dintr-un "ce.a.re". Ne întorceam peste o săptămână cu croniceta.

De aici începea inițierea. Citit în diagonală cu o viteză incredibilă, textul se dezvăluia cu toate bolile sale: prea circumstanțiat, prolix,

prea adjectival, insuficient de clar, lipsit de concizie etc. Nimic din hibeale astea nu era aruncat ca reproș, ci rostit binevoitor, obiectiv, ca la doctor. Un diagnostic exact și remedii oferite pe loc. De la maestrul meu am aflat că trebuie să arunc primele trei-patru fraze de la începutul articolului. "Frazeele astea", spunea el, "indică teama, inhibiția în fața foii albe. Toți o avem", mă încuraja. Mai veghez și azi, după diagnoza lui, să rup frazele prea lungi și să ascult ritmul textului.

În 1978 am primit spre stimul premiul revistei "Orizont" pentru critică literară, alături de alți congeneri încununăți, ca și mine, de mentorul nostru, cu titulatura de "critic" sau "istoric literar" înainte de orice consacrare. Diagnosticul doctorului de texte a fost mereu riguros de-a lungul anilor. Deși ca nimeni altul, Cornel Ungureanu a împărțit generației noastre superlative, a scris prefețele și cronicile cărților noastre, ne-a sprijinit cariera universitară sau destinul literar, faptul că ne-a analizat scrisul, că ne-a învățat să luăm distanță față de propriul text și să aruncăm surplusuri, bălbe și vorbe goale, este darul cel mai prețios. Mie mi-a indicat să scriu în fiecare zi câte o pagină. N-am ajuns. Scriu acum două pagini pe săptămână și am umplut câteva cărți care îi poartă implicit amprenta. Cine le mai citește în ziua de azi, asta numai Internetul știe.

OMUL ȘI MITUL CRISTIAN PATRAȘCONIU

E curios – nu îmi amintesc, nici măcar cu aproximație, când l-am cunoscut pe domnul Cornel Ungureanu. Caut în memorie și nu e nevoie să scotolesc mult (întrucât nu sînt multi asemenea oameni!) - dintre oamenii din Timișoara care însemnă enorm pentru mine, domnul profesor este singurul în această situație.

Curios, dar nu și inexplicabil – înainte de a-l cunoaște pe domnul Ungureanu, am făcut cunoștință cu mitul Cornel Ungureanu. Eu am ajuns în Timișoara, ca tânăr student la filosofie, în urmă cu aproape 20 de ani – prieteni sau numai amici care au venit acolo înaintea mea mi-au povestit că și lor li s-a întâmplat aproape la fel. Întîi o poveste din ce în ce mai plină, mai rotundă, cu multe detalii și cu sens despre Cornel Ungureanu, apoi omul cu vocea inconfundabilă (patrimoniul de Banat, după părerea mea!) și cu mustața "pe oală".

Mai întîi mitul, așadar! Foști studenți ai domnului Ungureanu, colegi de an de la filosofie, dar și amici de la filologie îmi spuneam cam așa: "te ametește la cursuri cînd îți intră în mînă", "are o memorie fabuloasă, înspăimîntătoare", "pare că a citit toate cărțile", "e o cinematecă ambulată", "de unde Dumnezeu știe istoria fiecărei case din Timișoara?". Un coleg mult mai tânăr de-al domniei sale care primise deja botozul revistei "Orizont": "se pune la masă, la mașina de scris și, în 15 minute, îți termină de scris un text-cristal". Din cînd în cînd, atunci cînd, la țigară, în pauze, ajungeam în discuțiile noastre la domnul Ungureanu și la literatură, mitul Ungureanu era privit cu încruntare de către tinerii profesori de filozofie, aceia care își mai păstraseră încă libertatea de a coborî printre studenți. "E literat, survolează, nu merge în adîncime", spuneau din vîrfurile buzelor acești oameni pe care azi aproape că i-am uitat, așa cum e firesc să se întîmple cu acei înși care dau o viață întreagă țircoale unor formule logice seci și reci și care fac tot efortul din lume ca să fie uitați.

Aveam, așadar, o poveste amplă, densă, la îndemînă și, mai presus de toate, luminoasă, atît de luminoasă, încît câteva perechi de sprîncene încruntate nu puteau lăsa nici o umbră pe ea. Era, de la distanță privind acum, destul de mult ceea ce aveam deja, dar cu mult mai puțin decît ceea ce avea să fie. Cîndva, nu

mai știu cînd, ne-am intersectat, ne-am cunoscut, am început să vorbim. Eu, mai mult să ascult decît să vorbesc. Și să merg la *Orizont* și să mă întorc de acolo cu o geantă de cărți. Să revin la *Orizont* cu un timid text bătut, tremurat, la mașină și să iau altă geantă de cărți. "Pe la unu jumate, două", de obicei. Lunea mai ales, uneori marțea. Vinerea, cîteo dată.

După ce l-am cunoscut, rolurile pe care fostul personaj din mitul luminos pe care îl proiecta în lumea universitară și culturală timișoreană le-a jucat în viața mea au fost foarte multe și importante. Întîlnirea mea cu domnul Cornel Ungureanu a fost lungă, a venit la timp și, îndrăznesc să spun, continuă și astăzi, în forme sublimite. În ceea ce, uneori, reușesc să fac bine astăzi, o parte – deloc neînsemnată – e și consecința onorantă a întîlnirii cu mitul Cornel Ungureanu îmbogățit, imens, de omul Cornel Ungureanu.

Dar, iată, din păcate foarte pe scurt, despre ce a fost vorba. Direct, am audiat și participat la cursurile domnului Ungureanu la "filo". I-am fost student, la master, la literatură comparată și intertextualitate. I-am fost, de asemenea, student, la Colegiul "A Treia Europă" și această afiliere mi-a

schimbat, prin consecințe și fără nicio exagerare, în mod radical viața. Am auzit direct și am văzut cu ochii mei ce înseamnă să faci din literatură și din cultură un spectacol de calitate – și, cînd spun așa, mă gîndesc că, de multe ori, în centrul scenei a fost domnul profesor Ungureanu. Dl Ungureanu m-a invitat, și nu am fost singurul, să cunosc ce înseamnă o memorie fabuloasă, fecundă, vie, vioaie – literatura română, literatura Banatului, literaturile central-europene au căpătat alt puls, alte culori (mai clare), au sens, iar dl Ungureanu este cel care a fost un ghid imperial pentru mine în aceste lumi, unele mai reale decît lumea reală.

Am scris o multime de texte proaste pe care le-am depus, euforic, pe biroul de neuitat de la *Orizont* al domnului Ungureanu și domnia sa m-a încurajat, de fiecare dată, să continui să scriu – mai mult, mai des, ritmic, cu normă, cu încăpăținare. Am vorbit, multe ore, despre filme cu domnia sa – de fapt, am ascultat, fascinat, am notat în minte, am vizionat apoi, din nou ghidat imperial.

Am primit o multime de cărți de la domnia sa și, cred că aproape la fiecare dintre ele, cu acea sclipire unică și generoasă în ochi, mi-a spus domnul profesor – "citește-o și scrie despre ea, neapărat, măcar cîteva pasaje. Și treci pe la redacție".

Ne-am plimbat de multe ori, și de fiecare dată cu folos pentru mine, de la "redacție" pînă spre catedrală, lîngă cinema. Am citit multe dintre cărțile domniei sale – cu plăcere mereu și, în plus, auzind cînd treceam peste cuvinte vocea inconfundabilă, care, mă repet,

cred că ar trebui să fie obiect de patrimoniu pentru Banat.

Pentru mine, întîlnirile cu domnia sa au fost, fără excepție, lecții consistente de bunătate, generozitate, bun-simț cultural. Aceasta nu e puțin, e imens. Cornel Ungureanu ESTE pentru mine mitul acela luminos pe care l-am evocat la început la pătrat sau, ca să fie și mai exact, la cub. Încă o dată – nu e puțin, e imens.

Vă mulțumesc, domnule Profesor. La mulți ani!

NOBLETEA CULTURII SIMONA- GRAZIA DIMA

Pe domnul Cornel Ungureanu mi se pare că îl știu dintotdeauna, întrucât, de mică, îmi amintesc faptul, ce mi se părea foarte natural, că, într-un fel sau altul, traiectoriile domniei-sale și ale familiei mele se intersectau constant. În ceea ce mă privește, îmi inspira un respect aproape religios, încît nu aș fi îndrăznit să-i adresez nici măcar un simplu cuvînt. Din adolescență, cînd începusem să citesc, de plăcere, critică literară, ca acompaniament al lecturilor de poezie și proză, și mai apoi, în studenție, am început să-l consider un model – și aici mă refer, evident, în primul rînd la scrisul său, atît de penetrant, de analitic și documentat, impresionînd însă, deopotrivă, prin concentrare și prin aura intens filosofică, intraductibilă verbal. Dar de ce să mă mire această intuiție timpurie – a unei pasiuni ascunse ce-i animă exegezele, niciodată terne? În mîntea și sufletul său locuiește o întregă lume: panteonul unui Banat de anvergură europeană, debordînd de oameni mirabili, de ieri și de azi, cu faptele lor – culturale și literare, ori de întemeiere semnificativă în toate sensurile detectabile.

De bunăseamă, toate acestea dețin un loc privilegiat în cultura polimorfă, națională și universală, pe care o străjuiește spiritul său și tocmai de aceea criticul este apt să dea seamă, în cel mai autorizat mod, de valoarea unui spațiu puțin explorat și, de aceea, cu un potențial practic inequizabil. Extrema sensibilitate pe care i-o receptez fundamentează știința de a interioriza în sine sa un ansamblu cultural de care este îndrăgostit și de a-i reda în exterior strălucirea unică. Nu cred că se poate iubi mai mult și mai în cunoștință de cauză acest binecuvîntat loc decît o face domnul Cornel Ungureanu, cu atîta osîrdie și reverență, cu atîta disponibilitate și deschidere spre sărbătoresc. În februarie anul acesta, cînd m-a invitat în biroul său, am avut senzația efectivă că mă întîmpină, în toată maiestatea sa, o zeitate tutelară, postată, mereu de veghe între temple ridicate din cărți, în centrul unei magnifice așezări omeștești față de care nutrește simțămîntul unei datorii sacre.

Din toate aceste considerente și încă din altele, inefabile, îmi dau seama că nu-mi pot imagina viața fără domnul Cornel Ungureanu și asta înseamnă, cred, că îl iubesc, nepremeditat, și, iată, citez să i-o spun, din convingerea, la care am ajuns recent, că viața este, iremediabil, scurtă sau, oricum, strict măsurată și deci ireversibilă, încît este bine să fim sinceri și să ne facem unii altora bucurii. Voi declara, așadar, că îl socotesc un juvaer, o comoară ce se cuvine prețuită și ocrotită, cu gîndul și cu inima, ca să ne bucare prin scrisul și prezența sa, prin înțelepciunea și forța sa interioară specială, în eternitate. Căci, dacă totul s-a schimbat în jur, prin domnul Cornel Ungureanu ne întărim convingerea că noblețea culturii nu este demonetizată, că există ceva neschimbător în frumusețea estetică, în criteriile de judecare a valorilor literare, un teren ferm pe care încă mai putem pași, prin păduri întunecate, prin asprimile timpului, spre a răzbi în lumină.

PRINTRE MAJUSCULE DACIANA BRANEA

Aflând că "Orizontul" îmi cere câteva rânduri pentru numărul dedicat aniversării profesorului Ungureanu, cea dintâi reacție a fost de stânjeneală. S-ar fi convenit cu asemenea ocazie să folosesc cuvinte mari, emfatiche, însă eu le prefer pe cele simple, iar până să reușesc să ies din dilemă, m-am pomenit invadată de amintiri.

L-am revăzut pe Cornel Ungureanu în amfiteatrul de la Universitate, unde o audiență aproape exclusiv feminină îl urmărea cu inima cât un purice, așteptând momentul fatidic în care întrebarea "Cine a scris *Cântecul mierlei?*..." avea să cadă, ca o lamă de ghilotină, pe ceafa delicată a victimei. Mi-am amintit intrările și ieșirile lui intempestive care ne făceau să tresărim, mustățile zburlete de motan ce dă târcoale prăzii narcotizate de frică, ramele groase, negre ale ochelarilor, costumul în neorânduială, batista extrasă la răstimpuri din buzunarul pantalonilor spre a împlini o datorie fictivă.

L-am regăsit apoi în mica încăpăre de la revistă cu cheile uitate în broască pe dinafară, cu mormane de cărți înghesuite pe mese, pe scaune, prin toate colțurile, bucuros de musafirii anunțați și neanunțați, întrerupând pentru intervale niciodată prea lungi, dar cu siguranță dese, țâcănitul monoton al unui exponat demn de muzeul universal al mașinilor de scris.

Mi l-am reamintit la întâlnirile Fundației "A Treia Europă", elocvent și obscur, însuflețit și nerăbdător, lansând idei ca jerbele de artificii cu lejeritatea cu care alții emit platitudini, adesea dispărând pe neașteptate, preocupat deja de altceva, în mijlocul discuției. Mi-au revenit în auz nenumăratele replici prin care, de-a lungul timpului, mă îndemna să îndrăznesc, să continui, să perseverez. De la cel dintâi impuls, datorită căruia m-am trezit într-o bună zi, în compania câtorva colegi, în redacția nou înființatăului supliment cultural al cotidianului "Realitatea bănățeană", *Suplimentul de marți*, la activitatea grupului de cercetare "A Treia Europă", pe care Cornel Ungureanu îl fondase și îl conducea împreună cu cealaltă figură tutelară a parcurului nostru universitar, scriitoarea și profesoara Adriana Babeți, la doctoratul despre Livius Ciocârlie, pe care aveam să-l închei la o distanță de ani și de peste 2000 de kilometri, de fiecare dată a fost vorba despre același imbold, aceeași necesitate, aceeași urgență: *să scriem, să scriu*. Pentru că – am înțeles asta foarte repede – vocația de mentor a lui Cornel Ungureanu se exprimă înainte de toate prin entuziasmul cu care, el însuși conservându-și intactă credința în scris și în literatură, reușește să le inoculeze virusul devoțiunii culturale tuturor celor ce îl urmează.

La catedră sau în biroul devenit loc de pelerinaj din de pe-acum celebra Piață Sf. Gheorghe nr. 3, Cornel Ungureanu și-a expus mereu studenții, discipolii, admiratorii spectacolului unei erudiții impresionante, dar și celui al unei minți neobosite, capabilă de cele mai năstrușnice deducții și asocieri. Critic și istoric literar ca formație, profesorul Ungureanu și-a învățat studenții să distingă mișcările plăcilor tectonice ale literaturii și

curenții de adâncime, să judece în context, să compare, să observe filiații și influențe. I-a atras către o abordare comprehensivă a literaturii și a încercat să le transmită gustul pentru amănuntul inedit și pentru anecdota revelatoare. Dacă spiritul său critic nu ezita să se exercite tranșant în articole, cronici sau recenzii, profesorul, istoricul și animatorul literar erau liberi să afișeze o atitudine nediscriminatorie față de textele literare, fie ele canonice sau minore, și o grijă nedisimulată față de plâpândeale făpturi

ale scriitorilor de toate orientările, formulele și calibrele.

Cornel Ungureanu este, incontestabil, cel mai important istoric al Banatului literar, dar și unul dintre cei mai interesați și mai originali istorici ai literaturii române. Urmând profilul spațiului multiethnic și multicultural de care s-a preocupat timp de mai multe decenii, el este autorul unui demers istorico-analitic paradoxal, caracterizat, pe de o parte, prin replierea asupra unui mediu literar cunoscut îndeaproape, circumscris de granițele unei provincii istorice, iar pe de alta, prin deschiderea către o realitate culturală mai cuprinzătoare. Plasarea operelor literaturii române, deci și bănățene, în contextul literaturii central-europene și al discuției despre relația dintre margine și centru, dintre fostele periferii imperiale și focarul de iradiere culturală reprezentat de Viena *fin-de-siècle*, instituie premisele unui dialog captivant între marile noastre cărți și capodoperele literaturilor din "imediată apropiere", dar provoacă și o serie de reconsiderări, reasezări, restituiri.

Ultima amintire pe care o voi evoca aici nu e o întâmplare cu Cornel Ungureanu, ci cu una dintre cărțile sale. E vorba despre episodul în care am ajuns, după ani de discipolat, în situația de a redacta pentru Editura Polirom volumul despre *Mittleuropa periferiilor*. Lectura cu creionul în mână a cărții ce abia dacă depășește 200 de pagini avea să fie una dintre cele mai palpante aventuri din cariera mea de redactor. Urmărirea corespondențelor și legăturilor subtile dintre textele analizate, nu întotdeauna ușoară în lipsa unor demonstrații minuțioase, dar mai cu seamă efortul detectivistic de verificare a trimerilor bibliografice sau de stabilire a surselor m-au făcut să înțeleg că, atunci când o memorie fabuloasă întâlnește o inteligență interogativă și o imaginație

debordantă, orice devine cu puțință. Prin ochiurile lărgite ale discursului critic, l-am redescoperit cu jubilație pe prozatorul Cornel Ungureanu. Am putut de asemenea să mă asigur de consecvența cu care, la fel ca în volumele mai vechi, anumite sintagme sau cuvinte erau fie redade cu caractere speciale, fie ortografiate cu majuscule. Cartea, Poetul, Centrul, *dincolo, acasă* – chintesente greu accesibile fără o inițiere prealabilă, autorul își întemeia gândirea pe acești câțiva termeni recurenți, și tot ei îi jalonau și orientau

parcursul. Nu în ultimul rând, profesorul Ungureanu își sublinia încă o dată adeziunea la valori pe care le considera perene, așezând deasupra tuturor, inamovibilă, Cultura cu C.

VOCATIA SENINĂȚĂȚII EUGEN BUNARU

Pe Cornel Ungureanu l-am cunoscut în primii ani ai studenției, pe vremea când, împreună cu Viorel Marineasa, începuserăm să frecventăm cu asiduitate cenaclul *Pavel Dan* al Casei de Cultură a Studenților, înființat cam în aceeași vreme, la finele anilor '50. Student fiind și el, puțin mai mare decât noi, Cornel Ungureanu dobândise deja - în acel spațiu al noviciatului scriitoricesc și al unor întâlniri și dezbateri cenacliere purtând încă amprenta idealismului adolescentin - prestigiul și autoritatea unui tânăr critic literar în plină afirmare și maturizare valorică. El a fost, de altfel, primul personaj avizat din *lumea* literară timișoreană a epocii și primul critic care s-a exprimat despre începuturile mele poetice în rubrica de cultură a unui cotidian local de atunci, *Drapelul roșu*. Se întâmplă asta în aceeași perioadă a anilor de studenție, în urma unei „ședințe” de duminică (înainte de masă) la *Pavel Dan*, când citisem un grupaj de poeme, firește suferind, pe alocuri, de carențele „tehnice”, inerente debuturilor din acel timp abia atins de razele unui timid dezgheț ideologic și literar. Erau, însă, în mini-cronica semnată de Cornel Ungureanu, câteva aprecieri pozitive, ferme, care mi-au dat curajul să continui. Cred și astăzi că astfel de „întâmplări” pot fi decisive într-un sens sau altul ...

În ciuda acestor auspicii de bun augur,

timp îndelungat m-am ținut și m-a ținut la distanță, fără să știu de ce, o impresie timorant-subiectivă pe care o resimțeam în prezența lui. Poate că mă „apăram” instinctiv de acea aparență vag austeră, de acel aer vag profesoral ale unei fizionomii dincolo de care nu reușisem încă să descopăr trăsăturile sale distinctive: bonomia și umorul. Așa încât, relația mea cu el s-a menținut mulți ani la nivelul simplelor întâlniri cenacliere: în prima fază, la cenaclul studentesc amintit, mai apoi, după terminarea facultății, la „ședințele”, deseori memorabile, ale cenaclului filialei Uniunii Scriitorilor ce se petreceau în același sediu, al revistei *Orizont*, în care se petrec și „astăzi” evenimente culturale notabile. De precizat: în fiecare vineri a fiecărei săptămâni, la ora 12,00, sub bagheta președintelui filialei timișorene a U.S.R., același neobosit și mereu tânăr, mereu în formă, Cornel Ungureanu.

Dar să revin... Mult mai târziu, pe parcursul *întunecatului și grotescului deceniu nouă*, și mai ales în anii „nebuni” și romantici, de după căderea dictaturii, am simțit și am realizat, cu o bucurie deghizată lăuntric, că s-a produs între noi acea nedefinită apropiere care, în timp, a devenit – nu cred să greșesc – dacă nu o prietenie, în sensul ei clasic, atunci, cel puțin, o solidarizare frumoasă, benefică, emulativă în planul unor proiecte și întâmplări (iată, iarăși „întâmplări”) care ne-au aflat, deseori, împreună. Adică sub seducția acelorași imperative ținând de o mai dreaptă așezare a valorilor în și din *geografia literară* a locului... Percepute, din păcate, aceste proiecte, nu o dată, „din afară” și cu ochiul ranchinos al celui neimplicat, fie ca utopice, fie ca derizorii și ...provinciale! Dar arta și vocația profesării unei adevărate pedagogii a seninătății existențiale și profesionale l-au ajutat mereu pe Cornel Ungureanu în a nu rămâne *încrăcit în proiect*, în a înfrânge, măcar și prin ignorare, atunci când împrejurările au cerut-o, inerții și obtuzități intelectuale, în a tempera asperitățile, subiectivitățile și ignoranța agresivă, în a armoniza contrariile sau a le pacifica...

Acestea au fost și au rămas puncte forte și atitudini constante ale unei biografii distincte și exemplare, care au făcut ca viața literară a urbei să-și mențină o unitate și o coerență de substanță, dincolo de inerentele ciocniri de orgolii și de diferendele cu tentă „fracturistă”, tipice mediilor și temperamentelor scriitoricești. Ceea ce și explică în mare măsură realezarea sa repetată, cu majoritate de voturi, ca președinte al filialei timișorene a scriitorilor.

N-aș putea să nu mă opresc, măcar în treacăt, și asupra unui alt aspect. Mă gândesc, desigur, la o fericită colaborare ce, iată, durează de un șir de ani buni cu cenaclul *Pavel Dan* și care pune în lumină deopotrivă generozitatea și interesul lui Cornel Ungureanu, mereu viu, mereu *pe fază*, față de fenomenul literar tânăr. Nu sunt puține numele unor scriitorii din generațiile cele mai tinere care au pătruns deja în sfera de rezonanță a actualității noastre literare beneficiind de girul său valoric. Cincisprezece ediții la rând a răspuns cu multă căldură și solicitudine la invitația de-a onora, ca președinte al juriului, Concursul Național de Creație Studențească inițiat, în anii de după Revoluție, sub egida aceluiași cenaclu. Și tradiția acestei colaborări – sunt convins - va merge mai departe! La mulți și frumoși ani!

ELOGIU PRIETENIEI

PAUL ARETZU

Între scriitori, mai mult decât între alte categorii de oameni, se formează prietenii durabile, datorate, de obicei, afinităților de convingeri, dar și firii lor aparte. De-a lungul istoriei literare, au fost cazuri de prietenii faimoase. În anii șaiszeci, mai ales, dar și azi, a funcționat solidaritatea generaționistă. S-a manifestat mai puternic la șaiszeciști, pentru că veneau după o perioadă de agresiuni ideologice, de transformare a literaturii în instrument de propagandă. Toată lumea a admirat grupul format în jurul lui Nichita Stănescu: Anghel Dumbrăveanu, Petre Stoica, Grigore Hagiu, Gheorghe Tomozei, Adam Puslojici, Nicolae Breban. Între ei, Nichita era ca un ofician al iubirii. Prietenii au existat și între scriitori din generații sau din grupuri literare diferite. Chiar, mi se par mai importante cele care nu țin cont de vârstă sau de alte ierarhii. Pentru prietenie îți trebuie, cu siguranță, vocație. Prietenia este o virtute.

Există, și mi se pare deosebit, un alt fel de prietenie, relația dintre maestru (învățător) și discipol (ucenic). Deși se desăvârșește, prin ascetism și spiritualitate, mai ales în mediul monahal, funcționează de când lumea și peste tot. Să ai cultul modelului, toată viața, să înveți de la ceilalți este o condiție a sporirii gradului de omenitate. Prietenia se poate manifesta și unilateral, din admirație și respect, dar are o natură mai dramatică.

Pe domnul Cornel Ungureanu îl cunosc de peste un deceniu, mai ales de la întâlnirile consiliului Uniunii Scriitorilor, dar și din alte împrejurări. Mi s-a părut, la început, distant, riguros — un nemulțumit. A fost doar o impresie, creată, probabil, de figura veșnic uimită, de tunsoarea zbârlită, de ochelarii sancționând intelectual. Ochii luminoși spuneau altceva. Domnul Cornel Ungureanu citește tot, știe tot, este principial. Nu-și trădează convingerile. Este un subtil polemist, cu toate că evită situațiile conflictuale. Am mult respect pentru scriitorul serios, ironic și cu umor, capabil oricând să spună lucruri interesante, atrăgător și prin civilitatea sa de om din vest. Este continuu preocupat, continuu grăbit, aparent dezorientat când este pus în situații absurde. Îl cunosc, însă, mai bine din cărți, din care am aflat despre domeniile sale de interes, despre stilul său special, despre devotamentul pe care îl are, dus până la mitizare, față de Banat și mai ales despre atitudinea confraternă față de personalitățile zonei.

Mi-a câștigat atașamentul, în mod deosebit, în două situații. Prima, când, într-o dimineață, întâlnindu-ne în Gara de Nord, am mers împreună, pe jos, până la Casa Monteoru. Am discutat, ca niște vechi amici, pe diverse teme. A fost foarte afabil, întărindu-mi convingerea că citea aproape tot, că era foarte informat și că avea o memorie prodigioasă. Nu știu să-l fi auzit vorbind de rău pe vreunul dintre confrăți. Dimpotrivă, are amintiri agreabile, și numeroase, despre mulți. De altfel, una dintre cărți este dedicată unei călătorii cu scriitori, în China. Știu că, și din acest motiv, este prețuit, de cei mai în vârstă, dar și de tineri.

Spunându-i la ce lucrăm, mi-a dat sugestii foarte utile. Aceeași atitudine prietenoasă, cu adevărat colegială, am întâlnit-o și la alți scriitori, Gheorghe Grigurcu, Marian Drăghici, Ion Pop, Ana Blandiana, Mircea Bârsilă...

Alt moment semnificativ a fost când, aflându-ne invitați de George Vulturescu, la Zilele Poesis de la Satu Mare, celor trei, cu care se nimerise să stea la masă, ne-a propus să ne tutuim. Excedat de personalitatea sa, l-am rugat să mai amânăm, să lăsăm să mai treacă ceva timp. Adevărata prietenie trebuie să conțină condescendență, încredere, delicatețe, spontaneitate, devoțiune. Îmi place la domnul Cornel Ungureanu și modul firesc în care transformă rigoarea academică în povestire, imprimat tuturor cărților. Dovedește un spirit ludic (discret). În mod categoric, indiferent de ce va spune scriitorul, am o foarte bună relație de prietenie cu cărțile sale. Este, desigur, infidelitatea (sau, poate, fidelitatea) tuturor cărților, care au destinul lor. Cred că ideea deschiderii către Europa Centrală și ideea geografiei literare sunt menite să propună criterii noi de istorie literară, să scoată acest domeniu din rutină. Chiar ideea de a da cunoașterii literare o dimensiune fabuloasă, de a-i provoca latura aventuroasă (epică) este binevenită. Îmi plac oamenii care au iluzia imperiului cultural, chiar și atunci când, ca în cazul nostru, ne aflăm la marginea lui.

Nu am avut cu domnul Cornel Ungureanu legături apropiate, dintre cele care consolidează o prietenie, dar cred că faptul că ne cunoaștem, că ne citim cărțile, că avem încredere și deferență, poate fi mai convingător decât amicitiiile obișnuite. Prietenii de cărți nu au slăbiciuni și deziluzii. Prietenia livrescă se poate manifesta pentru orice scriitor remarcabil din istoria literaturii. Schimbul de cărți, schimbul de idei, prețuirea dezinteresată, având rațiuni axiologice, nu poate fi gregară.

Cu domnul Cornel Ungureanu m-am întâlnit și în domeniul religiosului, pentru care are o profundă înțelegere.

Cu ocazia aniversării, îi doresc din tot sufletul, viață lungă, sănătate și ducerea la capăt a tuturor proiectelor pe care și le-a propus.

La mulți ani!

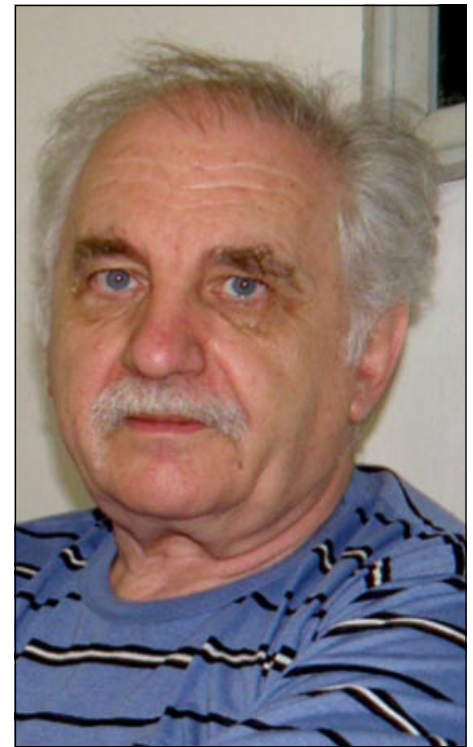
UNGU

ADRIANA BABEȚI

Pun pariu că o să fiu din nou codașă până și aici, în paginile pe care *Orizontul* i le dedică lui Cornel Ungureanu și că textul meu o să ajungă ultimul pe masa redactorului-șef. Motive aș avea cât nu cuprinde, dar cel mai serios e că mi-e de două ori greu să scriu: o dată, pentru că e vorba despre cineva foarte apropiat și apoi pentru că a-l celebra pe Cornel la 70 de ani mi se pare ceva de-a dreptul comic. Înțeleg să scriu despre el peste un deceniu, două, hai, chiar trei. Dar acum... Când știu ce proiecte îi clocotesc prin cap, când văd că nu mă pot ține după el la trap în drum spre tipografie, când îl aud cum explodează de bună dispoziție și lasă să țâșnească trei de da, la o idee grozavă, așa, ca o rafală, da-da-da, după ce a mustăcit și a ținut greu în frâu un *mhm*, când simt câtă energie e în spatele planurilor lui cu casa părintească de la Zăgujeni, mă umflă pur și simplu râsul că trebuie să-l transform pe Cornel în monument.

Așa că îmi iau avânt și, dacă totuși se cuvine să compun un text despre el, o s-o fac fără solemnitate, cu bună dispoziție și relaxare, așa cum m-a învățat chiar el, acum vreo 40 de ani, că trebuie să fie scrisul gazetăresc. Adică viu. Pentru că, dacă stau și mă gândesc, tot ce am trăit și făcut alături de sau împreună cu el a fost extrem de viu, de intens și decisiv pentru mine. Și asta s-a întâmplat de la sine, fără ca Ungu (cum îl alint și cum l-am trecut în memoria Nokia) să se transforme în dascăl înțepenit la vreo catedră. În fond, cum spune de atâtea ori Mircea Mihăieș, mulți dintre noi suntem invenția lui Cornel Ungureanu, ca și cum el ne-ar mai fi născut o dată. De aceea, presimt că toți colegii și prietenii care scriu în acest număr de revistă despre Cornel, scriu de fapt, despre ei. Fiecare, cu Ungureanul lui.

Al meu se leagă în primul rând de poveștile pe care mi le-a spus despre părinți și despre el mic și firav, încercând să învețe box, despre teama de boală, despre mătușile Miți și Iustina, pe care le-am și văzut la Ciclova, ieșind în pragul unei case micimici, ca două păpuși, despre Zăgujeni, despre Emilia, Ioana și Dan, dar mai ales despre nepotul Adrian. Și C. U. se mai leagă pentru mine de toate proiectele noastre comune, unele duse la bun sfârșit, altele, încă în așteptare. Am început, prin 1973, cu niște reportaje scrise la patru mâini, despre lumea mai puțin cunoscută a Timișoarei, o lume în care mișunau prostituate și interlopi ciudați, în mijlocul cărora ne-am strecurat zile la rând. Am continuat, tot în anii 70, cu o documentare extraordinară despre istoria orașului. Așa i-am redescoperit, în lungi interviuri sau discuții, pe Franyó Zoltán, Franz Liebhard, Petru Sfetca, pe arhitectul Stanzel, pe câțiva politicieni din interbelic (Aurel Cosma, Aurel Buteanu, Coriolan Băran, Gheorghe Andrașiu). Așa am intrat în arhive și în fondul de publicații vechi. Așa am străbătut străzile și parcurile Timișoarei, căutând urme și martori. Parte din ceea ce am descoperit a apărut prin reviste; parte, s-a regăsit în volumele altora.

Am fi vrut să scriem o carte ieșită din comun despre subteranele orașului. N-a fost să fie. Dar tot ce știu despre istoria Timișoarei știu de atunci, din expedițiile făcute împreună.

După cum, lărgind raza cercului, tot datorită lui C. U. am descoperit Banatul. I-am citit cărțile și jurnalele, am fișat, pe urmele lui, o bibliografie coplesitoare, care mergea de la cronicile turcești, la cele austriece și ajungea la Ioan Stoica de Hațeg. Dar și la paginile lui Slavici, Sorin Titel, Milos Crnjanski, Adam Müller Guttenbrunn sau Méliusz József. Și, după 1990, tot alături de el și de Mircea Mihăieș am redescoperit Europa Centrală. Ceea ce am construit în jurul fundației "A Treia Europă" (peste 60 de volume — antologii, traduceri, studii, cronologii —, reviste, puzderia de simpozioane, colocvii, conferințe, seminarii) s-a făcut împreună cu ei doi, cu Smaranda Vultur, Valeriu Leu, Gabriela Colțescu și cu mai tinerii membri fondatori Dorian Branea, Daciana Branea, Gabriel Kohn, Marius Lazurca, Tinu Pârvulescu, Sorin Tomuța.

Dar ceea ce mă leagă mai mult și mai mult doar de C. U. sunt câteva călătorii făcute împreună, fie pentru a ne documenta, fie pentru a ține conferințe. Trieste, Varșovia, Bratislava, Novi Sad, Viena, Budapesta, Cracovia, Szeged, Gorizia, Ierusalim. Între toate, am ajuns amândoi la concluzia că absolut ieșite din comun sunt prima și ultima, cumva ca doi poli ai lumilor văzute împreună. Așadar, în vara lui 1998, rătăcind pe niște străzi aproape pustii, cotropite de căldură, în căutarea lui Italo Svevo la Trieste, intrând în librăria care îi poartă numele și apoi în cafeneaua lui de suflet, pentru ca, în cele din urmă, să ne așezăm pe un parapet de piatră din port, să privim minute în șir, muți, cum se sparg valurile de țărnam. Iar anul trecut, după conferința de la Ierusalim, ca doi alpiniști încă tineri sau pur și simplu fără vârstă, să urcăm, în cetatea Masada și, de pe piscurile roșiatice, să privim cum în zare, după deșertul gălbui, sub un cer violet, se întinde nemișcată, strălucitoare ca un smarald, Marea Moartă, fără să mai putem spune nimic.

"SĂ CITEȘTI ZILNIC!" OCTAVIAN DOCLIN

O primă amintire care-mi vine acum în minte cu Cornel Ungureanu se leagă de invariabilele, obligatoriile popasuri la redacția revistei *Orizont*, când, student la Filologia orădeană, între două trenuri, alergam pur și simplu să-i prind pe redactori "la lucru". Fie când veneam în vacanțe în localitatea natală care, cum îmi place mie să glumesc, azi îmi poartă numele, fie când mă reîntorceam în orașul de pe Crișul Repede – de care mă leagă amintiri literare de junete, cu *familiștii* orădeni (de la revista *Familia* de pe-atunci, evident), și nu numai, de neuitat. Primul impact cu distinsa redacție a fost uluitor. Singurul pe care-l cunoșteam era delicatul și regretatul poet Al. Jebeleanu, redactorul-șef al revistei în anii când eu frecventam Liceul din Grădinari (Cacova), localitate cu vechi tradiții culturale, de lângă Oravița. Profesorul meu de Limba și Literatura Română, singurul mentor pe care mi-l recunosc (o spun mereu), Petru Oalld, a inițiat o manifestare probabil unică în învățământul românesc de atunci, sub genericul "Întâlniri cu scriitorii" (în exclusivitate din spațiul bănățean), iar prima întâlnire din viața adolescentului care am fost, primul scriitor văzut în carne și oase așadar, a fost să fie Al. Jebeleanu. I-a plăcut ce-am citit ("Trei teme despre meșterii lutului"), m-a reținut și mi-a acordat și un autograf pe revista *Scrisul bănățean*. El, de altfel, m-a și debutat în *Orizont* (6/ 1970), cu poemul *Galilei*...

Am zis că alergam spre redacție, abia reușind s-o gășesc, instinctiv, fără să întreb pe cineva, și că impactul a fost uluitor, intrând în prima încăpăre, fără să aleg, pe care am văzut-o. Mi s-a părut un spațiu-furnicar, supraaglomerat de birouri (aici i-am cunoscut, la mesele lor, pe regretații Damian Ureche – care venea și pleca, pleca și venea fără astîmpăr –, pe Ion Dumitru Teodorescu – cu unicul lui roman, *Șapte căluți în galop* –, pe Ion Velican... La o astfel de întâlnire, la biroul lui Cornel Ungureanu, am făcut cunoștință cu Sorin Titel. Era însoțit de poetul George Suru de la Caransebeș. Mai târziu, ne-a legat o prietenie. Ehei, *fugaces*...). Emoționat, firește, am salutat și tot instinctiv m-am îndreptat spre biroul unui tânăr mustăcios, care trăgea des, dintr-o sipcă, cea mai oribilă țigară a vremii, *Mărășești* – fără filtru! Primele cuvinte pe care mi le-a adresat CORNEL UNGUREANU – căci el era tânărul mustăcios, fumător înrăit pe atunci –, cu o voce aparte, și parcă psalmodiind vorbele (cam cum auzisem despre G. Călinescu), au fost: "Să citești zilnic!". Vrînd-nevrînd, i-am urmat sfatul, fiindcă, student filolog, eram obligat să citesc zilnic și cărți care nu-mi prea plăceau... Desigur, și astăzi citesc zilnic – poate și cărți care nu-mi (mai) plac. Așa am fost de multe ori tentat, chiar la o vîrstă înaintată, să mai dau o dată examen la Filologia timișoreană (unde nu am reușit în tînăra vară a lui 1969...) și să devin "bătrîn student în mite" (Vladimir Streinu) al Profesorului CORNEL UNGUREANU...

De când l-am cunoscut și pînă azi când, iată, sporește numărul septuagenarilor, Cornel Ungureanu m-a urmărit atent, mi-a supravegheat chiar evoluția poetică, nezeitînd să-mi observe, în aceeași măsură, și plusurile și minusurile. Am rămas prieteni. Mulțumesc, dragă Cornel!

La Mulți Ani, CORNEL UNGUREANU!

SINGURUL LEU MIRCEA MIHAIȘ

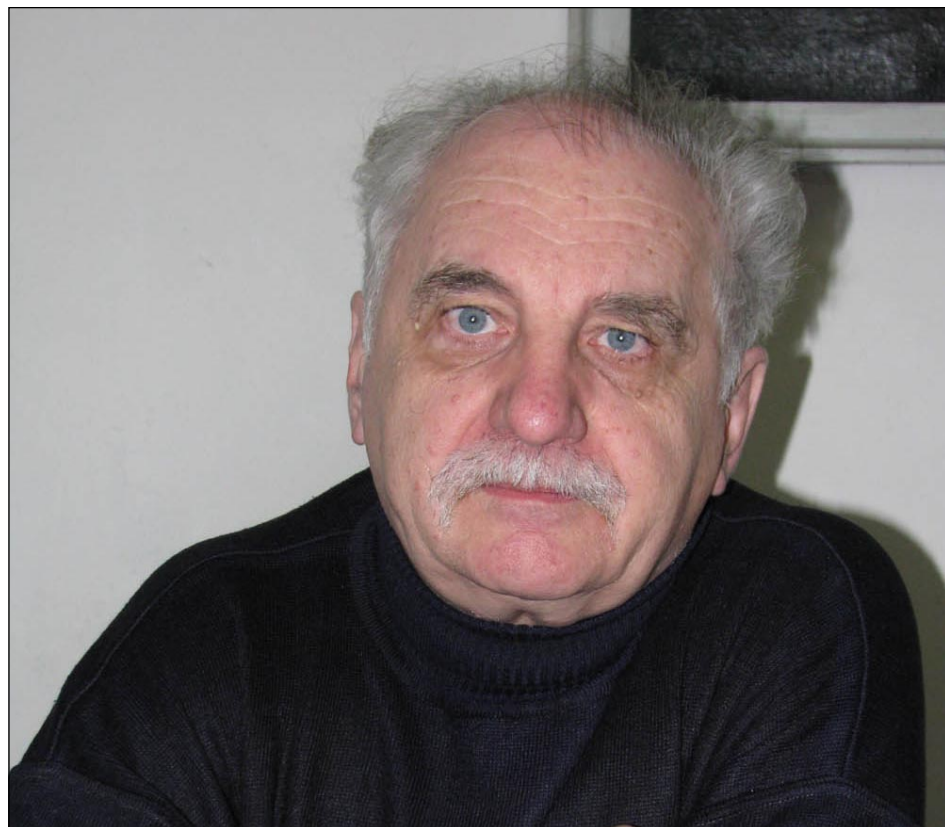
Sunt, pînă în clipa de față, unicul membru al redacției care a citit întreg grupajul de articole pe care *Orizontul* e onorat să i-l dedice lui Cornel Ungureanu. Cu o excepție: textul Adrianei Babeți, încă nescris, dar pe care, ca întotdeauna, îl va expedia la paginat după ce prietenul nostru, Sorin Stroe, își va fi ieșit de câteva ori din calmul lui englezesc. Din acest punct vedere, nimic nu s-a schimbat, de multe decenii, în bucătăria internă a revistei: primele articole au fost și sunt întotdeauna ale lui Cornel Ungureanu, ultimele ale Adrianei!

Am parcurs textele dedicate marelui cărturar timișorean și am o senzație stranie de dedublare a personalității: aș fi putut fi (dacă nu cumva chiar sunt!) autorul fiecăruia și al tuturor! Am regăsit imagini, sintagme, situații, sunete și chiar fragede miresme dintr-o lume care a fost a noastră și care s-a împrăștiat dincolo de puterea de cuprindere a unui singur om. Adevărul e că fac apel la alții, pentru că a scrie despre Cornel Ungureanu e ca și cum aș scrie despre mine. Am renunțat de foarte multă vreme să-i mai laud articolele și cărțile, pentru că, în deceniile în care i-am stat alături, secundându-l, după puteri, în nenumărate turniruri culturale și existențiale, m-am simțit (și mă simt) atât de apropiat de el încât ar fi fost ca și cum

mi-aș fi promovat propriul scris.

Observ că în multe din frazele efuzive ale celor care au răspuns invitației de a-l omagia pe Cornel Ungureanu s-au conturat două portrete: marele critic al unui spațiu concret – Banatul – și exegetul picodelamirandolesc al unei zone abstracte, Provincia, în care unii au văzut cu ochii minții Kakania lui Hasek, Musil, Roth, Broch, Kusniewicz, Kundera, Hrabal, Pavic, Klima, Danilo Kis. Ambele identificări sunt corecte, numai că sunt incomplete. Universul despre care scrie Cornel Ungureanu are granițe incomparabil mai largi. El înglobează și sunete din Lumea Nouă sud-americană, dintr-un fel de pampă cu deschidere la Dunăre, dar și ecourile de bronz neliniștitor ale giganticei stepe de la Răsărit.

Principala inovație a lui Cornel Ungureanu constă în descoperirea unor unghiuri de vedere de-o frapantă originalitate și eficacitate, un fel de amestec al materiilor prime din care-și alcătuiește propriile construcții: Sorin Titel, Livius Ciocârlie, Daniel Vighi ori Viorel Marineasa încep să vorbească în limbile marginilor de Imperiu, pe când polonezii, slovacii, sârbii, maghiarii, cehii și croații îmbracă veșmintele lingvistice întrebunțate – îmi imaginez – de Cornel Ungureanu în dialogurile (pe care

C.U., LXX

Unu-i bănățean, altul ungurean și-amîndoi Cornel,
vezi-i v'ind la vale, -n cerneluri șuvoaie și-oite cu miel.

LXX-i sumă cu ceva mai mică decît părțile
prinse-n prip-acum și laureate-n tot cu cărțile.

Odalișca-l pișcă, scrisa i se mișcă, hăt, sus, pe birou
să tragă în rișcă, cu steag alb de gel, că-i Banat, ce-i nou.

CĂLIN-ANDREI MIHĂILESCU

le știu fabuloase) cu sătenii din Zăgujeni. Toate acestea l-au înarmat cu o detașare care i-a prins (și ne-a prins) de minune în nu puținele, și contondentele, înfruntări cu adversitățile timpurilor și oamenilor.

Prezența lui Cornel Ungureanu în sala de cenaclu, în librărie, la întâlnirile cu cititorii ori cu confrății îți dă senzația că nimic nu poate merge prost. Te deconectezi fără riscuri, știind că la timonă se află cel mai versat lup de mare pe care ți-l poți dori. Nu i-am fost student în sala de cursuri, dar am beneficiat, spre invidia colegilor mei mai tineri, de treizeci și șase de ani de seminarii și cursuri neîntrerupte, în redacția revistei, pe stradă, la cafenea. Și încă mai am de învățat. Ba chiar aș spune că abia acum încep să asimilez primele lecții predate parcă în fugă, dar cu o mare tensiune intelectuală, pe-un colț al mesei din redacție. Abia acum întrevăd importanța pe care trebuie să o aibă fiecare cuvânt așternut pe hârtie. Învățăturile lui Cornel Ungureanu au fost întotdeauna vizuale (cei care au vorbit despre pasiunea pentru film au sesizat un lucru important), de la felul în care, la un capăt și la altul al paginii dactilografiate, se aflau două fotograme: a atotștiutorului și a învățacelui. Rezultatul merita să fie văzut: scăpat de sub stiloul cu peniță groasă și cerneală albastră al Marelui Maestru, textul își releva precaritatea. Dar, vizual, el era o capodoperă: cuvintele subliniate erau cele care trebuia eliminate ori înlocuite – ele, nu altele –, iar pasajele peste care trecuse, nemilos, dar drept, stiletul criticului erau

tot atâtea dovezi ale distanței pe care o aveai încă de parcurs pînă să atingi decența. Am scris articole din care, după ce s-a furișat – cu o viteză uluitoare – pe sub privirile mai puternice decît laserul ale lui Cornel Ungureanu, n-a mai rămas nimic.

Nu cunosc un om mai generos și mai dornic să dea din timpul, din cărțile, din cunoștințele și din banii săi decît Cornel Ungureanu. E un gen de risipă rareori întâlnit în lumea românească, măcinată de meschinării, ranchiune și resentimente. Petrecînd-și o viață întreagă în groapa cu lei a înfruntărilor literare și culturale, Cornel Ungureanu a ieșit întotdeauna la suprafață curat, învingător și neatins de schijele răutății și fătărniceii. Poate pentru că știa că în acele înfruntări ale energiilor contrarii era Singurul Leu.

Dacă aș fi putut face un film în care să-l distribuim, acela n-ar fi putut fi decît *Ghepardul* lui Visconti. Minunata lecție despre fragilitatea istoriei din magnifica peliculă (și, firește, din cartea lui Lampedusa), aceea *vreme trece, vreme vine* spusă pe limba lui Dante ("Trebuie ca totul să se schimbe, pentru ca totul să rămână la fel"), e învățătura supremă pe care Cornel Ungureanu ne-o predă cu fiecare articol și cu fiecare carte scrisă. Cum eu n-am nicio fărîmă din talentul ducelui milanez, mă mulțumesc să-i trimit acest gând de sănătate și recunoștință. Pe celelalte, incomensurabile, le țin deocamdată la păstrare. Pentru că, altfel, ce o să scriu despre Cornel Ungureanu la optzeci de ani? Dar la nouăzeci?

HANNAH ARENDT SI "INALTIMILE SUVERANE"

VLADIMIR TISMĂNEANU

"Principala caracteristică a acestei existențe tipic umane, ale cărei apariție și dispariție reprezintă evenimente lumeste, este că e întotdeauna plină de întâmplări care pot fi în cele din urmă istorisite ca poveste și constitui o biografie" (Hannah Arendt, *Condiția umană*).

Reacția mea la filmul despre Hannah Arendt în regia Margarethei von Trotta, cu Barbara Sukowa în rolul principal, este că, în pofida imenselor dificultăți de a traduce drama ideilor în limbaj cinematografic, regizoarea a reușit acest lucru. Filmul captează mizele marilor polemici în care a fost prinsă Hannah Arendt, felul cum vedea ea gândirea (*das Denken*) drept substanță a identității umane. Gândirea, pentru Arendt, nu poate fi separată de judecata morală, acea capacitate și acea obligație care, vorba lui Mihail Sebastian, ne ridică cu un cap mai sus de zoologie. Când gândirea se desparte de acțiune, ori invers, când acțiunea se petrece în absența gândirii, scria Hannah Arendt, spațiul libertății este în primejdie.

Scenariul filmului e fidel în mare măsură realității, cu pasaje întregi din prelegerile și corespondența Hannei (cu Mary McCarty, cu Heinrich Blucher, cu Karl Jaspers, cu Kurt Blumenfeld, prietenul drag de care o lega sionismul din tinerețe). Suntem martorii modului în care s-a ajuns la un adevărat linșaj simbolic pentru că gânditoarea a spart anumite tabuuri și a îndrăznit "să spele rufele murdare" în public. Nu e vorba de criticile legitime și oneste, ci de faptul că au existat voci influente care au acuzat-o de ură de sine, de renegare, de aversiune pentru statul Israel etc. A ajuns să fie etichetată drept "inamică a statului Israel". Chiar colegii ai ei s-au pretat la ceea ce se cheamă "*character assassination*". I s-a negat acestei femei (accentuez cuvântul *femeie*) dreptul a-și susține public propriile opinii. Ba chiar și dreptul a le avea. Scena când e chemată de cei trei universitari de la New School for Social Research care o admonestează pentru ceea ce a scris poate intra în orice antologie a machismului impertinent.

Asistăm la scene memorabile, de mare intensitate ideatică, despre *intelligentsia* din New York (acei "*New York intellectuals*" despre care am avut prilejul să scriu pe larg și nu o dată), în special junii autori ce se situează pe pedestalul adevărilor definitive, precum Norman Podhoretz, strălucit critic literar, aflat pe atunci în plină ascensiune, protejatul lui Lionel Trilling și proaspăt numit editor al lunarului *Commentary*. În cartea sa, *Ex-Friends*, Podhoretz povestește despre prietenia cu Hannah Arendt și amarul ei final.

Lipsește din păcate - și ar fi trebuit să fie acolo - faptul că, pentru Hannah Arendt, Răul radical s-a întrușipat deopotrivă în Auschwitz și în Gulag (nu s-a referit *expressis verbis* la Gulag utilizând acest acronim, dar a scris pe larg despre rolul ideologiei în extremismul stalinist). De altfel, când *The New Yorker* a decis să o trimită drept corespondent la procesul de la Ierusalim, motivul a fost, între altele, că publicase marea carte despre catastrofele secolului XX, *Originile totalitarismului*. Fostul meu doctorand, Benli Schechter, a scris o superbă teză despre modul cum s-a dezvoltat discuția pe tema totalitarismului, grație Hannei Arendt, în paginile legendarei *Partisan Review*. Tot acolo a publicat Mary McCarty un pamflet antologic

împotriva detractorilor Hannei după apariția cărții *Eichmann la Ierusalim*. Să mai adaug despre Mary McCarty, personaj semnificativ în film și marea prietenă a Hannei Arendt, că a fost una din vocile cele mai puternice ale stângii liberale anticomuniste și că a participat la întemeierea Comitetului pentru Libertatea Culturii în Statele Unite, o inițiativă anti-stalinistă menită să țină piept ofensivei propagandistice a comunistilor și a "tovarășilor de drum".

Esențial în perspectiva arendtiană este accentul pe fenomenul unic al anesteziei morale, al extincției diferenței dintre Bine și Rău. Omul birocratic îndeplinește ordinele ca un automat. Absența gândirii, ceea ce Arendt numește *thoughtlessness*, e motivul pentru care Răul radical se convertește în Rău banal. Făptuitorul său nu-și pune probleme etice pentru că e complet înstrăinat de tărâmul eticii. Dar nu o face doar dintr-un orb instinct al disciplinei, ci și pentru că împărtășește ideologia totalitară. Acum avem date persuasive: Adolf Eichmann era obsedat de rolul evreilor, îi privea drept insecte dăunătoare etc. Deci, ideologia creează *patternul* dezumanizării celui decretat inamic, iar sistemul birocratic permite acestor "deratizatori" să acționeze cu sentimentul predestinării istorice și al impunității.

Momentul prelegerii finale este într-adevăr răscolitor. Mai ales că au existat oameni de o mare inteligență (precum Hans Jonas, unul din studenții favoriți ai lui Martin Heidegger, specialist în gnosticism, ce l-a influențat mult și pe Ioan Petru Culianu), care au reacționat, cum se vede în film, cu mare tristețe la ceea ce percepeau drept "arogața" Hannei. Cum spuneam, Mary McCarty a apărut-o în paginile *Partisan Review*. Maestrul ei, Karl Jaspers, a dovedit înțelegere pentru pozițiile ei, dar a fost probabil îndurerat de faptul că Hannah a acceptat reconcilierea cu Heidegger (pe care el nu l-a iertat niciodată) și a devenit ceea ce unii au numit "impresara" acestuia în lumea anglo-saxonă. Karl și Gertrude Jaspers au

ținut prea mult la Hannah pentru a-i reproșa direct asemenea lucruri. Au acceptat formal argumentul ei privind "naivitatea" lui Martin, dar mă îndoiesc că l-au crezut valabil.

Scandalul major l-a reprezentat discuția despre rolul Consiliilor evreiești, acea dorință de a lumina una dintre paginile cele mai obscure și neliniștitoare din ceea ce Arendt a definit drept *timpurile întunecate* ("dark times"). Pentru Hannah, a interoga cele mai sensibile teme, a spune exact ce crede despre lucruri pe care alții le acoperă cu suspectă abilitate ținea de o datorie socratică în raport cu umanitatea. Refuza să se cantoneze în atașamente pe care le vedea drept "tribale". Într-o scrisoare către Karl Jaspers din 20 iulie 1963, vorbind despre neîntrerupta campanie isteroidă împotriva ei, Hannah mărturisea că, fără să-și dea seama, a ulcerat personaje influente din viața politică israeliană, dintre care unii erau foști membri ai Consiliilor perioadei naziste. Chiar și așa, scria ea, nu avea niciun motiv să cedeze: "Dacă aș fi știut ce se va întâmpla, probabil că aș fi făcut exact ceea ce-am făcut"¹.

Atunci când se despărțea de Hannah, când încheia o prietenie de-o viață, Kurt Blumenfeld vorbea de fapt și pentru Gerschom Scholem, marele specialist în *cabala*, cel care i-a reproșat Hannei lipsa de iubire pentru poporul evreu. Răspunsul ei nu sugerează răceala, ci o altă perspectivă despre iubire. Ea își iubește prietenii, nu simte dragoste pentru colectivități (etnice ori sociale). Înseamnă acest lucru "arogață"? Mă îndoiesc. Arendt și Scholem fuseseră buni prieteni cu Walter Benjamin (ea avea să scrie prefața volumului *Illuminations*, apărut la Schocken Books, editura new yorkeză unde a fost o vreme redactor). În 1968, Scholem îi reproșă Hannei o presupusă detașare superioară în raport cu acele cauze pe care le susținuse cândva: "Am cunoscut-o pe Hannah Arendt pe vremea când era socialistă sau comunistă pe jumătate și am cunoscut-o și când era sionistă. Sunt uluit de capacitatea ei de a se pronunța asupra unor

mișcări în care a fost odinioară angajată atât de puternic, cu o detașare de ani-lumină și de la asemenea înălțimi suverane".

La rândul său, Hans Jonas scria în memorii că a fost șocat de tonul anti-sionist și, mai ales, de ceea ce numea "ignoranta Hannei Arendt în chestiunile evreiești". Dincolo de dezacordurile asupra cărora, în ultimii ani, au decis să nu se mai pronunțe, Jonas a fost cel care a rostit o emoționantă orăție funebră pentru vechea sa prietenă în 1975, la Capela Memorială Riverside (textul a fost publicat chiar în revista *Social Research* a universității unde predasera împreună doi refugiați din infern². După ce a citit un capitol din cartea lui Jonas, *Imperativul responsabilității*, Hannah Arendt i-a scris: "Un lucru este cert - aceasta e cartea pe care bunul Dumnezeu a avut-o în minte când te-a făcut".

Rămâne deschisă, repet, rana legată de colaborarea Consiliilor evreiești. De fapt, putem vorbi de colaborare în acele condiții? Care ar fi fost alternativele? Existau alternative? Poate că da, de pildă insurecția Ghetoului din Varșovia, partizanii din Vilna. *Bury me standing* e titlul unei cărți de Isabel Fonseca despre condiția populației roma în Europa zilelor noastre. În 1961, însă, publicul israelian (și nu doar acela) nu era dispus să exploreze acest subiect de o manieră dezinhbită. Tabuurile funcționau încă intens-prohibitiv. Pentru tânărul stat Israel, Holocaustul era o rană deschisă, nu se puneau problema unor dezbateri metafizice despre fenomenologia Răului. Procesul Eichmann avea valoare de pedagogie națională. Cu interogațiile ei și critica la adresa retoricii procurorului Haunsner, Hannah Arendt tulbura apele.

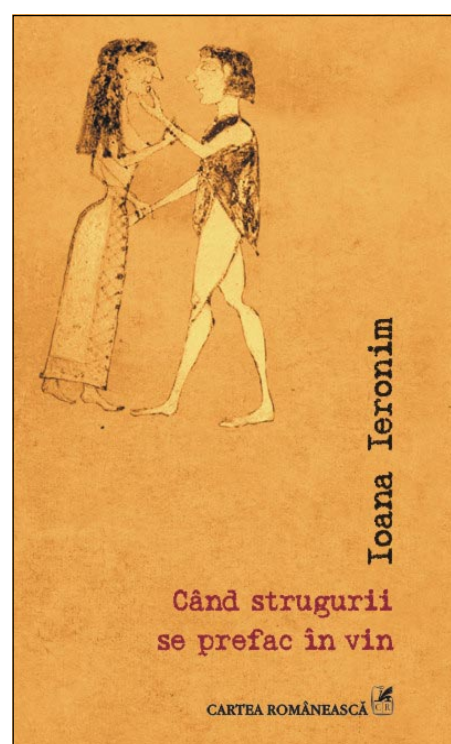
Istoricul Walter Laqueur a scris la vremea aceea despre lipsa de empatie pentru victime în *Eichmann la Ierusalim*. Cred că greșea: există empatie acolo, dar o compasiune combinată cu o imensă suferință pentru ceea ce Arendt vedea drept marea eroare a liderilor comunităților sortite pieirii. Nu știu cum ar fi reacționat dacă ar fi văzut documentarul *A Film Unfinished* despre propaganda nazistă și Ghetto-ul din Varșovia. Nu și-a pus problema ce-ar fi făcut ea însăși dacă ar fi fost prinsă în cleștele unor opțiuni imposibile, asemeni lui Adam Czerniakow, liderul Consiliului evreiesc ("Judenrat") din Varșovia, care, înainte de plecarea unuia din ultimele transporturi, s-a sinucis.

Relația cu Martin Heidegger este prezentată drept un fel de cheie hermeneutică a biografiei spirituale a Hannei. Mi se pare exagerat: la fel de importante au fost, filozofic vorbind, relațiile cu Jaspers și cu Blucher. De la cel dintâi a învățat să filozofeze iubind lumea oamenilor (*amor mundi*). De la cel din urmă a preluat marea simpatie pentru Rosa Luxemburg și pentru consiliul ca formă de democrație directă. Ideile lui Blucher au influențat, incontestabil, viziunea ei asupra a ceea ce a numit "tezaurlul pierdut al tradiției revoluționare". Înălțimile suverane despre care scria cu duritate Scholem au fost de fapt acea balustradă imaginară fără de care ne prăbușim în abisul particularismelor auto-mutilante.

1 v. Hannah Arendt, Karl Jaspers, *Correspondence, 1926-1969*, Harcourt Brace Jovanovich, 1992, p. 511

2 v. Hans Jonas, *Memoirs*, edited and annotated by Christian Wiese, translated from the German by Krishna Winston, Brandeis University Press, 2008

ORIZONT A CITIT

MINHA LISBOA MARAVILHOSA

CRISTINA CHEVEREȘAN

Mijloc de iunie, ritm accelerat. Final de primă sesiune, relativă acalmie înainte de restanțe, lucrări de licență și disertație ajunse la ultima corectură. Epuizare. Semne încurajatoare la orizont: se apropie conferința CICE de la Lisabona, așteptată cu sufletul la gură. Vara aceasta nu plec în concediu; îmi prelungesc, deci, sejurul academic, sperând la câteva zile de liniște într-unul dintre orașele mele preferate, plin de un farmec greu de găsit în altă parte. Ca niciodată, nu fac planuri; aștept să mă bucur de aerul sărat al oceanului ce pătrunde în rafale pe străduțe dinspre Tejo, de colinele ce par a te purta într-un roller-coaster pietonal, de cerul incredibil de albastru ce transformă orice instantaneu de amator într-o capodoperă, de dulceața amăruie a *fado*-ului ce plutește în aer, chemându-i acasă pe toți cei plecați.

Îmi amintesc cu drag excursia cu prietenele de acum câțiva ani; zborul de trei ore Budapesta-Lisabona și charterul de la miezul nopții spre Funchal, unul dintre cele mai dificile aeroporturi din lume. Cinci zile pe o insulă de vis pentru orice european însetat de adevărata natură: luxuriantă, liberă, puțin atinsă de elanuri "civilizatoare". Nenumăratele tuneluri sunt semne ale intervenției umane ce-ți permit să pătrunzi în inima de piatră a masivelor muntoase care domină un peisaj tulburător. Aventura condusului pe serpentinele cu vedere la ocean îți ridică tensiunea, dar sătuțele ascunse prin ravine, casele pastelate presărate pe coaste împădurite așa cum la noi rar mai vezi, plajele cu nisip negru vulcanic îți răsplătesc eforturile cu asupra de măsură. Cât despre pofta de viață și delicii locale: de la faimosul vin la bogăția de fructe știute și neștiute (tipicul "ananas-banană", fructul pasiunii, mango, guava sau banana care, prăjită, își face loc în felurile principale), de la *espetada* (frigărui cu ierburi aromatate) și *caldeirada* (un fel de tocană de pește) la *bolo de mel* (prăjitura locală cu miere), nu te poți plânge că n-ai ce degusta!

Dar gata cu nostalgia insulară! Lisabona palatelor, mânăstirilor, muzeelor și fațadelor de faianță pictată, bulevardelor largi, înverzite și pasajelor întortocheate, cu trepte abrupte și mozaic mă așteaptă! La 8 dimineața decolăm printr-un cer perfect pentru zbor. Entuziasmul de a ajunge imediat după prânz la destinație ni se diminuează după veștile proaste de la München; din cauza grevei Air France, spațiul aerian francez e închis și trebuie să așteptăm. Perioada? Nedeterminată! Aflăm, desigur, după îmbarcare; în soarele amiezii simt cum avionul se strânge în jurul meu. Îmi scot, amărâtă, laptopul și mă apuc să-mi revăd prezentarea. Tânjim două ore după atmosfera relaxată (și wireless-ul!) din aeroport și ne rugăm să nu petrecem noaptea în Germania. Pornim și cele aproape trei ore ... zboară! Încerc să-mi amintesc lecțiile de portugheză de anul trecut; localnicii sunt încântați dacă încerci măcar să le vorbești limba, soră mai puțin populară, aparent bizară, a spaniolei care cucerește America. Așadar: *Olá, minha querida amiga Lisboa. Que prazer revê-la!*

Spre deosebire de multe altele, aeroportul Portela face, practic, parte din oraș. Întrezărim la coborâre spuma unor valuri de vreme bună la suprafața oceanului și bărcile din estuarul fluviului Tejo: am ajuns! În mai puțin de o oră, hotelul de pe Rua Ribeiro ne întâmpină curat, primitiv și ... răcoros! Adăpostit la propriu în um-

bra impozantului Sheraton, dă chiar în stația de metrou Picoas. 27-28 de grade, briză, flori peste tot, atmosferă de sărbătoare: urmează seara Sfântului Anton, patronul orașului, și toată lumea se pregătește de distracție. Oboseala ne trece ca prin farmec; știm că nu vom rezista la o noapte albă, dar măcar parada de seară o putem vedea! Încântată de ocazie, preiau misiunea de ghid: coborâm spre Praça do Marquês de Pombal, în centrul căreia se înalță monumentul unei figuri tutelare a Lisabonei. Prim-ministrul responsabil de reconstrucția urbană de după devastatorul cutremur din 1755, despot luminat al Portugaliei secolului XVIII, privește în zare, spre mal. Diseară va dansa!

Îi urmărim privirea cu pasul de-a lungul frumoasei Avenida da Liberdade, Champs Elysées-ul local. Trotuarele largi, promenada generoasă străjuită de copaci plantați,

țigările lor sau amuzați în joaca de copii, lăsându-se mângâiați de razele soarelui de vară la apus. Pe înălțimi, vârfurile clădirilor încep să ia foc; rugurile Sfântului Anton vor arde, oricum, toată noaptea. Ne înmuiem vârfurile degetelor în apa rece și sperăm la o porție adevărată de înot într-una din zilele următoare.

Revenim la nucleul fierbinte al acțiunii, după inevitabilul popas într-o *pastelaria*. Ce ar fi Lisabona fără faimoasele *pasteis de nata* (delicioase mini-tarte cu cremă de ou) și, în genere, fără cofeturi? Îmi amintesc cum, la vizita anterioară, nefiind o foarte mare amatoare de dulciuri, am cedat în fața cremelor, budincilor, prăjiturilor, înghețatelor și fructelor de tot felul. Totuși, portughezii nu încetează să mă uimească prin ce americanii numesc "sweet tooth": de la băuturile la gustările preferate, totul pare

domină colina întemeietorilor orașului încă de la jumătatea secolului XII, când înlocuia vechea moschee în semn de încheiere definitivă a dominației maure. Simplă, reținută în frumusețea ei sobră, mă impresionează cu totul altfel decât acum patru ani. Ușor surprinsă, îmi dau seama cât de mult contează evenimentele esențiale, cum ne schimbă felul de a privi, a percepe, a simți. Ușor tremur în penumbră; regretul clipeilor neatînse de adevăratele pierderi.

Afară ne învâluie un fum insistent. Ceva mai jos descoperim vedeta zilei: Igreja de Santo Antonio, construită, se zice, pe locul nașterii sfântului în 1195. Lumânări și flori acoperă statuia din exterior, în timp ce zeci de oameni stau cumiți la rând să aducă ofrandele obișnuite în această zi specială. Procesiunea anuală urmează să se pună în mișcare lentă pe pantele cartierului ce-și

probabil, odată cu inaugurarea de la finele secolului XIX, clădirile ce stau mărturie elegantă trecerii timpului, hotelurile și magazinele de lux îi dau un aer de bătrână doamnă șic. Se montează scena și gradenele pentru spectacolul de mai târziu; circulația se va opri curând. Prin după-amiaza aurie, traversăm Praça dos Restauradores, admirăm superba dantelărie în piatră a fațadei gării Rossio și ne oprim printre trecători și porumbei lângă una dintre fântânile din piața cu același nume. Emblematică prin poziție, dimensiuni și pavajul în valuri alb-negre ce aduce marea în punctul zero al urbei, îi e, oficial, dedicată suveranului Dom Pedro IV. Văd zâmbetul Monicăi în timp ce cuprinde pentru prima dată cu ochii castelul de pe creastă, grădinile suspendate, etajele colorate ale celor șapte coline.

Buna dispoziție molipsitoare continuă pe Rua Augusta, unde reprezentațiile artiștilor stradali adună localnici și turiști deopotrivă. O sexagenară plină de viață improvizează un dans african pe ritm de tobe, sub un balcon de fier forjat de-a lungul căruia sunt legate șaluri tradiționale: în pline *Festas de Lisboa*, relaxarea plutește în aer. Câte un pahar cu suc de maracuja ne redă energia și ne însoțește până unde îmi doream cel mai mult să ajung încă din prima zi: Praça do Comércio, pe numele de alint Terreiro do Paço (în amintirea palatului regal aflat aici înaintea cutremurului), cu deschidere spectaculoasă spre râu. Apa atrage privirile și vizitatorii ca un magnet; străinii ce privesc bărcile sunt singuri cu gândurile ori cu iubirile lor, înstrăinați cu

a se baza pe măcar puțin zahăr, ca să nu vorbim de lapte și scortisoară. În seara asta, însă, grătarele sfârâie în întreaga Alfama. Răsună muzica, se înnoptează și pe Avenida da Liberdade începe parada. Urcăm spre hotel printre sutele de oameni adunați să-și încurajeze copiii, să-și vadă vecinii, să-și aplaude prietenii. Micuți și adulți, costume populare, fanteziste sau de epocă, flăcări, lampioane, cercuri sau instrumente de suflat își fac loc pe bulevardul al cărui ritm obișnuit a încrămenit pentru a face loc manifestației. Atmosferă destinsă, pașnică în ciuda înghesuiei, emoții pentru participanți și susținători, noapte magică pentru toți. Vedem continuarea îndelung în noapte, pe toate posturile de televiziune; mâine e zi liberă!

... nu și pentru noi. La amiază e programată deschiderea conferinței; timp destul pentru o plimbare matinală. Mergem să vedem cum arată Alfama după petrecere. Străduțele înguste din umbra misteriosului Castelo de São Jorge, pavate cu milioane de bucăți micuțe, șlefuite, de piatră, ne poartă pe sub portcuri și arcade, prin pasaje ivite pe neașteptate. Mici surprize, plăcuțe ce ne fac cu ochiul de pe frontispicii, în nuanțe care mai de care mai speciale; totul neobișnuit de tăcut, părăsit după retragerea cheflilor în zori. Echipajele de salubritate abia prididesc să adune grămezile de resturi de la marginea trotuarelor; renunțăm momentan la explorare. Ne vom întoarce când totul revine la normal. Intrăm în faimoasa Sé de Lisboa, catedrala-simbol ce

trage însuși numele din apusele vremuri arabe: Alfama/ *Al-Hamma*, de la fântânile și băile publice ale căror rămășițe sunt încă răspândite primprejuri. Câteva standuri frumos aranjate vând florile vesele, de hârtie creponată, și micile globuri de busuioac înfioat, proaspăt, semn al iubirii care va să vină, ce se dăruiesc în această perioadă. Zâmbim locuitorilor atât de firești în ritmul propriilor obiceiuri și aruncăm o privire galeriei de artă tradițională ce te încântă cu o Portugălie împachetată cu stil, înfășurată în țesături opulente și legată cu șireturi de plută și pietre semiprețioase. Admirând artiștii *handmade* ce-și expun creațiile printre coloanele din Praça do Comércio, ne îndreptăm spre metrou.

Uitasem de eficiența sistemului Metropolitan de Lisboa! De anul trecut, îl poți folosi chiar și pentru o călătorie spre/ de la aeroport, ce durează puțin peste un sfert de oră. Facem destul de mult până la Cidade Universitária; ne întâmpină un deșert în piatră. Țipenie de om printre blocurile masive ce adăpostesc diversele facultăți și birouri din campus; undeva, mai departe, se construiește. Trec câteva utilaje. În rest, atmosferă bizară, de Pompei post-modern. Ca din senin, o doamnă ne abordează; are o geantă cu însemnele organizației responsabile de evenimentul la care trebuie să ajungem. Ne liniștim, găsind explicația acalmiei: azi nu se lucrează, instituțiile sunt închise, suntem singurii pe baricade. Pornim într-o scurtă recunoaștere în jurul clădirii pentru a identifica punctele de interes și ne îndreptăm spre aula unde are loc deschiderea.

Câtă vreme colega mea participă la o sedință de lucru a *board*-ului, mă grăbesc spre unul dintre obiectivele ratate data trecută: Muzeul Gulbenkian. Îmi dau repede seama că harta pe care o am la dispoziție e înșelătoare: îmi ia mai mult decât mă așteptam să străbat bulevardele largi din afara centrului vechi, dar nu regret. Vegetația îmbracă aproape fiecare spațiu neocupat de trafic, iar în stânga văd cum se ridică, spectaculos, sprijinindu-se pe ziduri și turnuri de cărămidă portocalie, cele patru mari cupole orientale ale Campo Pequeno, arena destinată inițial luptelor cu taurii. Deși se spune că varianta portugheză a coridei ar fi ceva mai blândă cu animalele (nu se ucide la final!), refuz să accept ideea. Totuși, nu m-aș da în lături de la un concert în aer liber: din 2006, clădirea circulară, aer renovată, e multifuncțională. După furnicarul de oameni care intră și ies în după-amiaza senină, bănuiesc că magazinele și restaurantele subterane au succes. Scopul meu e, însă, altul.

Lăsând în urmă tentațiile consumeriste, pătrund în universul magnatului armean al petrolului, Calouste Gulbenkian, născut în Turcia în 1869 și stabilit în Portugalia după al Doilea Război Mondial. Valoroasa colecție de artă adunată în decenii de călătorii ar fi putut fi mândria Parisului, Londrei sau Washington-ului, dar, după îndelungi tergiversări și negocieri ce țin mai degrabă de domeniul afacerilor și politicii decât de cel al plăcerii estetice, i s-a construit aici căminul care o adăpostește de la finele anilor '60. Mă pierd mai întâi în parcul întins ce înconjoară muzeul în sine; păsări, flori exotice, galerii de bambus, alei labirintice și luminișuri unde lumea se odihnește, relaxată, pe iarbă; într-un amfiteatru scufundat câțiva muzicieni par a repeta pentru un concert de jazz; o terasă de lemn, ochiuri de apă pe care le traversezi pe dale atent plasate; bănci la umbră, pe mal, unde se citește și se studiază albume. Cineva pictează...

Natura pătrunde parcă în muzeul conceput anume s-o încorporeze; imense ferestre-vitrină o invită înăuntru, delimitând fin un teritoriu fluid, al comunicării subtile. Nu optez pentru ghidul audio pentru că e, deja, destul de târziu, dar ecranele *touchscreen* presărate prin săli reconstruiesc în detaliu povestea unei colecții de peste 6000 de piese. Dacă tablourile semnate de Rembrandt, Renoir, Rubens respiră în voie pe pereți întregii dedicații capodoperelor, atenția e captată de concept: sculpturi, tapiserii, piese de ceramică și mobilier te poartă dintr-o încăpăre în alta, în flux continuu. Lipsa aglomerației e binevenită; destinderea reală potențează efectul unei călătorii de excepție prin ere, stiluri, teritorii ale artei universale. Întârzii, cum era de așteptat, la secția de artă cărții, printre manuscrise iluminate. Într-un spațiu special amenajat, bijuteriile Art Nouveau ale lui René Lalique strălucesc în nișe și vitrine proprii, stăruindu-ți în minte și după ce le-ai lăsat, împotriva voinței tale, în urmă.

Înapoi în campusul pustiu, cocktailul inaugural ne permite să ne răspândim în voie în jurul curții interioare a Facultății; sălile de clasă unde vom prezenta par chilii în spatele coloanelor albe. Un grup de studenți dă o reprezentație de muzică tradițională portugheză; nu e *fado*, adevărat, dar intenționăm oricum să căutăm un local din orașul vechi, zonă spre care ne și îndreptăm la final, profitând de seara lungă de vară. Dintre minunile locale, Elevador de Santa Justa se înalță în inima cartierului istoric - Baixa Pombalina, nelăsându-te să îl ocolești cu privirea. Structură zveltă ce depășește considerabil în înălțime clădirile din jur, duce instantaneu cu gândul la Gustave Eiffel;

de fapt, e opera de oțel filigranat a lui Raoul Mesnier du Ponsard, născut la Porto, și, de la începutul secolului XX, scurtătura preferată a turiștilor între partea de jos a orașului și Largo do Carmo, la "etajul superior" al acestui centru urban în trepte. Dacă localnicii preferă modalități mai rapide de acces, curioșii se aliniază răbdători în umbra curiosului mamut, așteptând ca una dintre cabinele de lemn ce par din altă lume să îi poarte până pe platforma de unde orașul pare o jucărie în palma privitorului.

Se lasă seara și coloana de metal se scaldă în luminile ce-i proiectează corola în văzduh. Am oroare de înălțimi și cutii mișcătoare; Monica măsoară, fără entuziasm, coada. Aleg alternativa-surpriză; ne strecurăm pe trotuare cât un fir de ață pe alocuri către Miradouro de Sao Pedro de Alcântara, ce se deschide ca prin farmec către Lisabona la amurg. Pe culmea opusă, Castelul și Graça, încă poleite de ultimele raze; ziua se scurge, albastruie, în râul ce completează un tablou fără de care n-ai văzut, parcă, nimic. La marginea balustradei de fier forjat, un panou de ceramică, hartă a punctelor-cheie. La nivelul inferior al terasei-belvedere, lumea dezbată pe bănci (probabil sărbătoarea de ieri și greva profesorilor ce amenință să blocheze examenele naționale). Încerc să inspir panorama, să o adăpostesc undeva, înăuntru, până data viitoare. Grupuri de adolescenți vociferează; fetele plutesc în fustele de voal fosforescent la modă vara aceasta. Bairro Alto e gata de weekend! Îl părăsim cu regret, precipitându-ne în josul pantei abrupte pe care o străbate, spre deliciul tuturor, unul dintre ultimele funiculare, Ascensor da Gloria. Cochet iluminat pe dinăuntru, îmbrăcat în plăci de faianță albastră pe dinafară, trece scrâșnit pe lângă noi, dând impresia că în orice moment își va lua zborul. Parcurge doar 250 de metri, dar ce senzație! Măine avem de lucru...

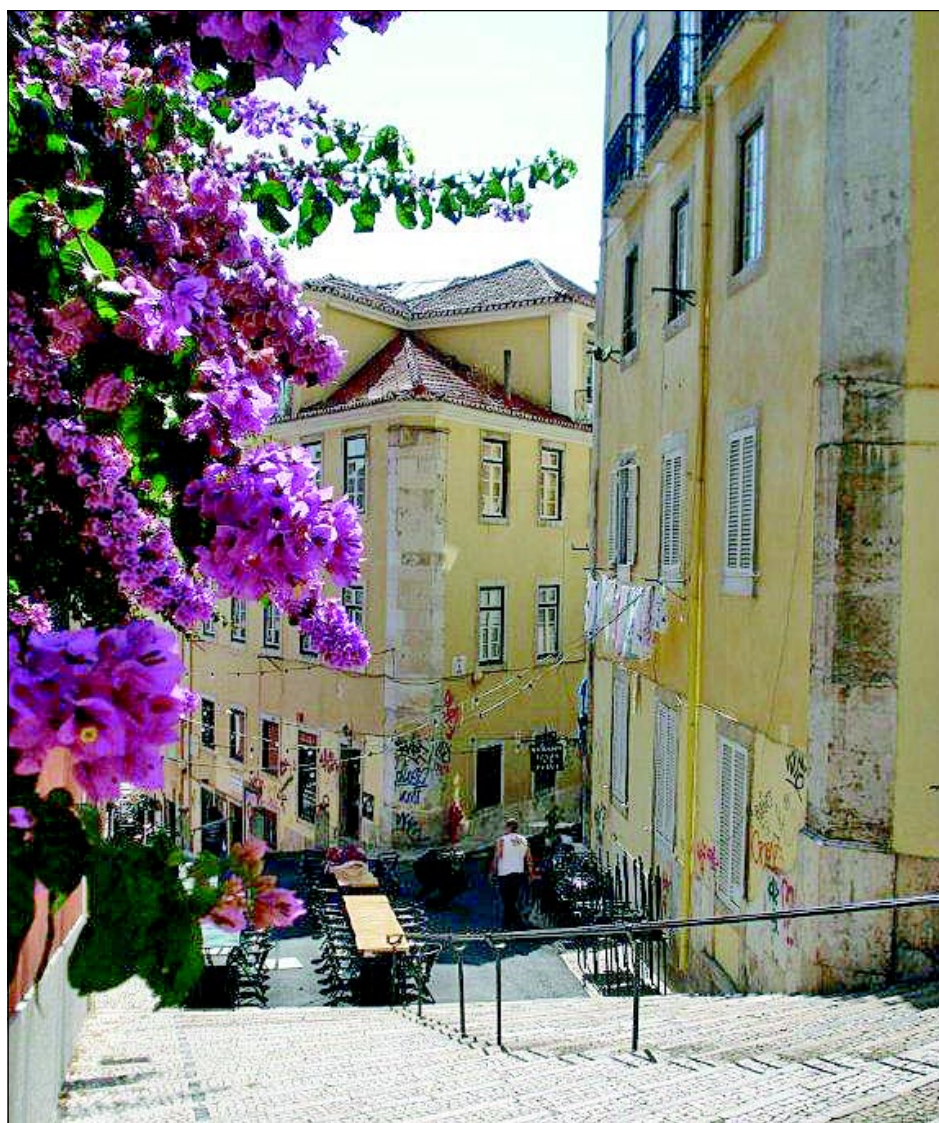
* * *

După lungă zi de conferință (atelier, prezentări în plen și, nu în ultimul rând, propriile lucrări), un răsăf de vineri seara: *fado* în Alfama. Hoinărind în căutarea locului potrivit, vedem ce înseamnă de fapt *festas de Lisboa*; localnici în scuaruri și piațete, pregătind sardine și alte specialități la grătar, dansând sub ghirlandele multicolore de hârtie pe muzica ce pare că se revarsă de peste tot. Atmosferă mai degrabă de carnaval; nu ne lăsăm furate. Intrăm într-un club de *fado* frumos aranjat; scaune îmbrăcate în piele și perne roșii, bolți de cărămidă, ceramică, lămpi, chei vechi, antichități, decorațiuni ce amintesc moștenirea maură, lumină difuză, meniuri tipice. Patru soliști (trei bărbați și o femeie) și doi chitariști fac puține pauze până spre miezul nopții, când ne retragem. Sfășietoare sau ritmate, menite să angajeze sala, declarațiile de dragoste - și, mai ales, dor - tipice Portugaliei marinarilor mereu absenți se succedă în stilul interpreților: sensibile sau afectate, teatrale sau emoționante, pe una sau trei voci.

Îmi amintesc, inevitabil, de Mariza și superbul concert de acum câțiva ani, la Plaiul timișorean. "*Vielas de Alfama/ Ruas da Lisboa antiga/ Nao há fado que nao diga/ Coisas do vosso pasado/ Velas de Alfama/ Beijadas pelo luar/ Quem me dera lá morar/ Pra viver junto do fado*" ("*Alei din Alfama/ Strădute ale vechii Lisabone/ Nu e fado să nu spună/ Întâmplări din trecutul tău/ Alei din Alfama/ Sărutate de lună/ Ce n-aș da să stau acolo/ Să trăiesc aproape de fado*"). Bis-uri, glume, vin în pahare. Mai mult turiști; lusitanii se agită pe străzi. În octombrie, la Timișoara, cântă Ana Moura!

* * *

După-amiază, ultima zi de conferință: plec să caut Museu do Azulejo. Fiind ceva

mai departe de centru, data trecută nu am ajuns să-l văd. M-am delectat atunci, cu interactivul și modernul Museu do Fado, de care nu voi mai avea, din păcate, timp. La Gara Apollonia - nu se compară cu Rossio! - puțini vorbesc engleza dar toți vor să ajute. Aflu ce autobuz trebuie să iau și de unde, mă înarmează cu apă și aștept. Șoferul binevoitor se oferă să-mi spună când să cobor: e sâmbătă după prânz, lumea încremenită de căldură. Clădirea de piatră albă are o curte cu palmieri (adevărați, înalți de câțiva metri) și minunate flori purpurii al căror nume trebuie să-l aflu. Întreb la intrare dacă există gratuități; muzeograful mustăcește. "Nu încă", replică, arătându-mi semnul ce dă acces liber pensionarilor. Rădem amândoi și pornesc să explorez incinta mănăstirii Madre de Deus, care, pe lângă cinci secole de artă a ceramicii, oferă vizitatorului și ocazia de a se reculege în capela Sfântului Anton și sălile adiacente. Bijuteria de lemn și aur, tapiserii și tablouri fine, greu de ghicit din afară, îmi taie respirația (nu degeaba mi-a fost recomandată de cunoșcători!)

Îmi aud pașii pe podelele vechi de secole. La etaj, vedeta muzeului ocupă o încăpăre specială: un tablou-hartă al Lisabonei din ceramică, lung de 23 de metri, datând dinaintea Marelui Cutremur. Merită să-l "străbați", nu să-l privești, să-l parcurgi ca pe un document de primă mână. Panorama readuce la viață orașul pierdut și stă mărturie împleririi artei cu istoria în acest monument al renumitelor plăci de porțelan portughez, *azulejos*. Ca pentru a confrunța vederea actuală de pe rău cu aceea din muzeu, iau un vaporas cu Monica, de la Cais do Sodré. Trei sferturi de oră de alunecare cu priveliști privilegiate mai târziu coborâm în Belém, cartierul monumentelor UNESCO precum faimoasa capodoperă manualină, Mosteiro do Jerónimos (una dintre cele mai elaborate dantelării în piatră pe care am avut șansa să le văd vreodată) și Torre de Belém, ce străjuiește gura râului Tejo din secolul XVI, dând impresia că plutește, de sine

stătător, pe suprafața apei.

Le-am vizitat ca orice turist conștiincios de prima dată, așa că mă pierd prin restul acestei părți cu totul diferite a Lisabonei. Refuz să stau la coadă la *pasteis de Belém* în locul care le-a dat numele (cu o tradiție ce face necesare rezervările dacă nu vrei să aștepti), dar mă bucur de o brutărie ce răspândește miresme irezistibile și vinde sandvișuri *gourmet*. La muzeul de artă populară numai o sală e deschisă; restul - momentan în renovare. Curioasă, mă amestec în mulțimea ce pare să se fi adunat cu un scop pe un platou înverzit de la marginea râului, după debarcaderul plin de ambarcațiuni ce te fac să-ți dorești să te apuci de navigat. E o sărbătoare a Japoniei; pe lângă mine trec Lolite gotice machiate strident, domnișoare în kimonouri satinat, samurai. Copiii se înghesuie la standurile cu fructe și varii bucate necunoscute mie. Îmi văd de drum spre obiectivul principal: Muzeul Trăsurilor (Museu dos Coches), prin care mă preambul alături de câteva cupluri cu micuți cărora le spun povești cu prinți și prințese.

Dacă prezentarea nu impresionează (la prima vedere ai senzația unui hambar uriaș, cu exponate puțin puse în valoare), traseul printre vehicule istorice mă poartă prin epoci de altădată. Oaspetelui răbdător, fiecare plăcuță îi istorisește un destin de caleașcă, între-pătruns cu soarta oamenilor de seamă ce au folosit-o și evenimentele de excepție la care au participat. O bucătică aparte din istoria Peninsulei Iberice (și nu numai) te pune pe gânduri în epoca în care comunicarea și transportul au devenit demult sinonime cu viteza luminii. În penumbra fostului manej al Palatului Belém se aliniază martori tăcuți ai trecerii marilor familii regale ale Europei; te simți, dintr-o dată, ceva mai mic. Pentru revenirea la realitate, luăm un tramvai care ne poartă timp de jumătate de oră prin urbea ce se adună și se risipește iar, între coline și râu. Trecem și pe lângă Museu Nacional de Arte Antiga; rămâne de vizitat data viitoare...

ULTIMA NOAPTE A LUI JIMI HENDRIX (I) DANIEL VIGHI

... în apartamentul hotelului Samarkand din Londra, în 17 septembrie 1970, locul în care își va găsi moartea peste doar câteva ore

A venit vremea să înghită somniferele, cât să mai aștepte, să stea cu ochii în tavan și să aștepte, sau ce-ar fi să facă el niscaiva sex, ehe, lucru dracului și e târziu, poate mâine, frumoasele mele, o luăm de la capăt, dacă ar ști frumoasa nemțoaică toate câte le-a făcut el, sau poate că știe, cum să nu știe când toți îl socotesc un fel mare mahăr al sexului, al drogului, primul dintre toți, nebunul care și-a dat foc Fenderului Stratocaster la concertul de la Finsbury Park Astoria, a stropit-o cu alcool, cu spirt. Pe când se zbătea pe la mijlocul cântării *Fire*, chiar atunci i-a dat foc, și au pornit și jocurile de artificii, a fost o nebunie: "ia uitați-vă ce face barbarul de american, yankeul ăsta nebun", strigau toți, și i-a lăsat în urmă pe cei cu care a concertat, că nu a cântat singur, au fost și cei de la Walkers Brothers, și Engelbert Humperdinck, și Cat Stevens, și au rămas de căruță. Focul acela devastator l-a adus în primăvară pe locul întâi în UK Top cu *Hey Joe*, chestia pe care atît de mult a cântat-o el în cafeneaua *Wha'* din Greenwich Village pe degeaba, fără succes, doar așa printre cunoscători, acu e altfel, după Finsbury Park a intrat pe primele pagini de prin revistele de muzică, și nu numai, în tot felul de ziare, radiouri, la televiziune: "ia, spune Jimi", îl întrebau toți, "de ce ai dat foc Fenderului Stratocaster, ce ai vrut cu nebunia asta a ta", îl tot întrebau, și el a făcut ce a făcut pentru că trebuia să atragă atenția, și nu pentru el, drace, nu asta îl interesa, nicidecum, ci muzica, trebuia să fie așa ceva dramatic, un ritual sîngeros și barbar. Ar fi putut să le povestească asta, numai că n-a prea spus: "ce este focul pentru voi, dragi europeni vlăguți, nu are nici mirosul fumului, nici culoarea jăratecului și a flăcărilor curățitoare, e ceva care se întîmplă cel mult în șemineu, atunci când nu e foarte civilizată și foarte dresată: o flacăra în cuptoarele de gaz pentru încălzirea caloriferelor, adică mai nimic. Înainte de a-l stăpîni, toată natura era înțepenită, așa îi spunea Nora², niciunde nu era vreo flacăra, nu mirosea a fum pe suprafața pămîntului pînă nu s-a aprins sicomorul uriaș din voința lui Big One!

- Ia să vedem unde sunt pilulele, or fi în sertarul ăsta, așa, iacătă cutia, acușica e dimineață. Monika doarme pe dormeza largă, el stă în fotoliu, este dimineață de-acum,

precis e așa, e dimineață, a dracu' de dimineață, ia să vedem noi ce-ar mai fi prin sticloața asta, mai e, ia te uită că tot ar mai fi ceva. Monika doarme, e tare drăguță așa blondă și ce mai doarme, ia te uită la ea ce mai doarme și eu stau ca huhurezul: la dracu, mai bine să iau somniferele.

- Hai, Jimi, ia-le mai repede, poate adormi, ce te tot holbezi la nemțoaică, ai avut-o, nenorocitul, că ești un armăsar negru combinat cu sînge indian.

- Taci din gură Katy Etchingam³, mai tacă-ți gura aia.

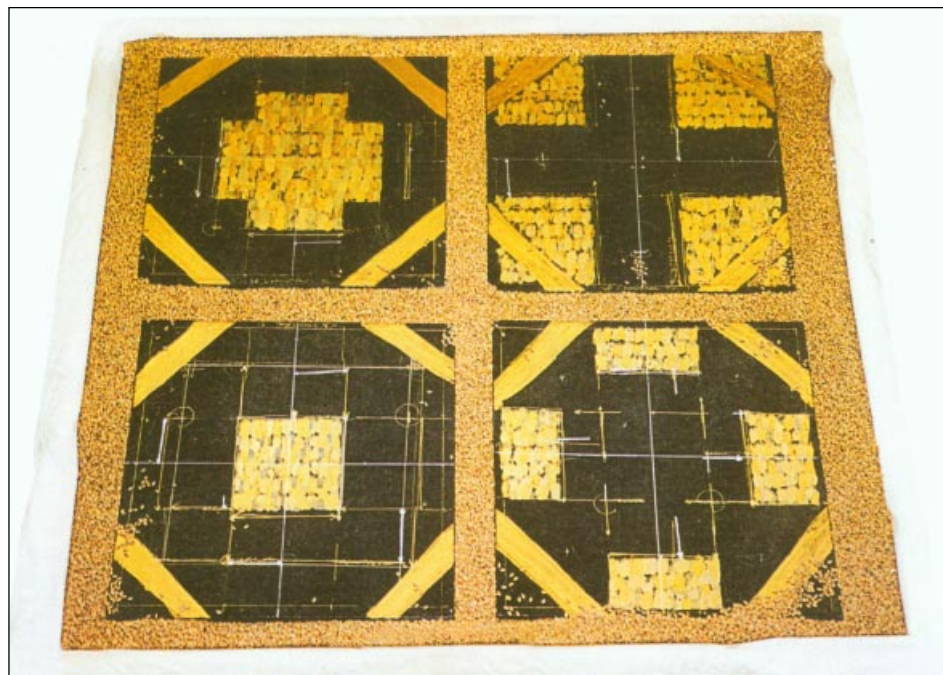
- Nu tac, Jimi, nu tac că nu vreau, am libertatea mea și chiar dacă ai născocit tu *The wind cries Mary* ca să-mi închizi gura sau ca să nu uiți cum anume ne-am tot războit noi doi, coșmarul de pe lume, nu tac și nimeni nu-mi poate închide, dracului, gura, poate numai o lopată de pămînt, Jimi. Cum să tac când îmi vin în minte toate curvele tale, negresa Devon cu mijlocel subțire și sîinii mititei, dar cel mai tare mă enervează, nu Monika⁴, nu alte fetițe hippote, din astea de gașcă, nu ele mă enervează cel mai tare, ci doamna aia, Marianne, curva de lume mare, nenorocitul, doamna finesco al cărei domn soț e pe undeva pe la Bank of America, și domnul nici nu apucă să-i așeze palma între picioare în vederea unei mîngîierii mai pe îndelete că pe dată se și excită peste măsură și se ușurează pe cearceaf, încît doamna respectabilă rămîne goală înaintea respectabilului domn și, să fiu al naibii, cu picioarele ușurel desfăcute, atît cît să-i permită lui să-i cutreiere cu degetele locul după care se dau în vînt bărbații. Doamna l-a privit contrariată și l-a întreat dacă a tras cortina și el a dat din cap încurcat, ce era să facă? Adevărul este că nu poate fi altfel, nu se poate stăpîni, cum își așază palmele pe coapsele soției și pe fesele, frumoase și al naibii de rozalii, pe dată îl umple așa o căldură, o excitare, o năvală căreia nu-i poate face față și... gata. Rămîne Marianne despuiată în pat pe degeaba, mirosind a parfumuri fine și alte cele, proaspăt îmbăiată, cu călcîiele rozalii, zadarnic proptite în albul patului.

1 Cafenea din cartierul new-yorkez Greenwich Village <http://cafewha.com/about/history>

2 Zenora Rose "Nora" Moore Hendrix, bunica lui Jimi.

3 l-a cunoscut pe Jimi Hendrix la un scotch în clubul de noapte St. James în 1966

4 Monika Danneman, nemțoaica din Düsseldorf cu care cherochezul și-a petrecut cea de pe urmă noapte.

O PUBLICAȚIE-EXPERIMENT:

STUDENTPRESS@JIMBOLIA VIOREL MARINEASA

Despre Jimbolia am auzit-o povestind, pe când eram copil, pe Tanti Mărioara, sora tatălui meu. Nevastă de ceferist, soarta a adus-o prin anii treizeci în orașelul de graniță, unde unchiul Nicolae fusese numit șef de gară. A fost un răstimp fericit cel petrecut acolo, spunea ea, lumea era politicoasă și veselă, știa ce-i munca, dar și ce-i distracția. Dimineața, șvabii porneau în atelajele lor bine întocmite la câmp, ca să se întoarcă după-masa târziu. Se spălau, se schimbau, bărbații își afixau costumele de domni și cravatele, țilindrele pe cap și luau drumul cafenelei, unde pâlăvrăgeau, jucau cărți și beau câte o halbă-două de bere. A doua zi, matematic, deveneau iarăși țărani, *paori*.

Adevăratele mele relații cu Jimbolia au început prin 1994-1995, odată cu stabilirea lui Petre Stoica aici. A găsit atunci un primar receptiv (Mircea Romănu) la ideile sale. Îmi mărturisese într-o convorbire din acei ani: "Cred că a fost, până la urmă, o alegere fericită (...). Un oraș care i-ar putea atrage atât pe români, cât și pe străini. Prin atmosferă. E un oraș foarte frumos, cu unitate arhitectonică. Baroc șvabesc. Grilaje Jugendstil în cimitir. O tradiție: Jimbolia a dat un feldmareșal și patru generali, unul dintre ei, Möller, făcând parte din Senatul României Mari. Dar și un oraș de perspectivă. (...) Unii cred că Jimbolia e un oraș mort. Trăiesc aici oameni predispuși la fapte de cultură. Așezarea poate deveni un reper interesant din acest punct de vedere." (Viorel Marineasa, "Între Stelaru și Trakl", în *Despre Banat, în registru normal*, Modus P.H., Reșița, 2009, p.162)

În perioada respectivă, nou creată Fundația Româno-Germană Petre Stoica a organizat Simpozionul Trakl. Apoi s-a înființat Muzeul Jäger. În anii următori, la Editura Marineasa au apărut cărți importante ale lui Petre Stoica (*Veșnic absentă veșnic prezentă*, 2002 – ediție bibliofilă, tiraj: 11 exemplare; *Botschaft zur Aufmunterung/Mesaj de îmbărbătare*, 2005 – ediție bilingvă, traducerea în limba germană: Max Demeter Peyfuss), monografiile și albume consacrate artistului plastic Stefan Jäger.

Evenimentul la care mă voi referi în continuare a survenit la câteva luni după inaugurarea Muzeului Presei Sever Bocu. Atât Petre Stoica, cât și primarul Kaba Gabor se vedeau conștienți de primejdia *fenomenului de vitrinizare* a instituțiilor culturale create cu atâta trudă. Adică să fie prezentate cu mândrie delegațiilor / vizitatorilor din țară și din străinătate, dar să nu intre într-un circuit al ofertelor și al schimburilor cultural-artistice de substanță. Pe acest fond de preocupări a apărut propunerea făcută de către primar subsemnatului ca, în vacanța dintre semestre a anului universitar 2007-2008, să se desfășoare o tabără de jurnalism la Jimbolia, consacrată studenților, cu menirea de a finaliza, în nici o săptămână, o publicație care să înfățișeze viața și, pe alocuri, istoria orașului.

Am intrat într-o oarecare panică. Eram în acea vreme conferențiar la Jurnalistică, la Universitatea de Vest din Timișoara. Singur n-o puteam scoate la capăt, cu două duzini de studenți ale căror resurse le cunoșteam vag. M-am consultat cu Daniel Vighi, conferențiar la Litere și partener în Asociația culturală *Ariergarda*. A rămas ca noi doi să ne autointitulăm "coordonatori". M-am oprit, din rațiuni lesne de înțeles, asupra studenților din anul al II-lea. Înscrierea - pe bază de voluntariat. Le-am promis că, dacă vor face treabă, le voi recunoaște practica de specialitate. Grăbind puțin rememorarea, cel puțin în acest punct, cei care vor consulta STUDENTPRESS@JIMBOLIA pe site-ul Muzeului Presei Sever Bocu (publicația s-a aflat, un timp, și pe site-ul Primăriei) vor fi frapați de formula alambicată din caseta de redacție, expresie a unei rețele întinse de "colaborări", dar și a griji de a nu omite niciunul dintre factorii implicați: "Publicație realizată de studenți ai Secției de Jurnalistică a Facultății de Științe Politice, Filozofie și Științe ale Comunicării și de Asociația culturală *Ariergarda*, sub egida Fundației Româno-Germane Petre Stoica și a Consiliului Local Jimbolia prin Muzeul Presei Sever Bocu". O scăpare tot a existat: nu am menționat că reprezentăm Universitatea de Vest din Timișoara!

Luni, 18 februarie 2008, ora 8 dimineața. Ne îmbarcăm din fața Universității în microbuzul Primăriei Jimbolia. Ne urmează și o "mașină mică". Ajungem repede. Andreea-Ioana Sicoe: "Visul nostru de a face practică în meseria pe care ne-am ales-o, aceea de a deveni jurnaliști, avea să devină realitate când am fost anunțați că vom pleca la Jimbolia. (...) O clădire mare, de culoare roz, un balcon măricel și primarul Jimboliei ne așteptau parcă cu brațele deschise. (...) Ne-am simțit *victorioși* înainte ca lupta să înceapă." (*Visul poate să devină realitate*, multimediaexamen11.blogspot.com/.../visul-poate-s-devin-realitate.html – postat în 14.01.2009)

(Text prezentat la simpozionul *Contribuții la istoria presei din Banat...*, conceput de Cornel Ungureanu și de dr. Walter Engel cu ocazia Zilelor Orașului Jimbolia – 4 august 2013, Muzeul Presei Sever Bocu)

DOMNUL PROFESOR RADU PAVEL GHEO

Acum vreo două decenii, pe când eram student în anul al patrulea la Litere, eu și colegii mei stăteam în fața unei săli de curs, așteptam înfrigurați și comentam subiectul zilei. Începeam un nou curs, cel de literatură română contemporană, și, ca de obicei, urma să avem un nou profesor – unul căruia, vorba poveștii, de nume îi auziserăm (ba chiar îi mai și citiserăm cărțile), dar de aproape, față în față, puțini îl văzuserăm. Profesorul – domnul profesor – era criticul literar Cornel Ungureanu, despre care umbla vestea că știe tot ce se poate ști despre literatura română și mai ceva pe deasupra. Convingerea asta eu, unul, mi-am păstrat-o pînă în ziua de azi.

S-a terminat pauza, noi ne-am adunat agale de pe hol, am aruncat țigările pe jumătate terminate în scrumierele devenite azi istorie, și ne-am strecurat în sala de curs, mai tăcuți ca altădată, cum faci întotdeauna cînd trebuie să dai ochi cu necunoscutul. Nici n-am apucat să ne așezăm bine, că ușa încăperii s-a deschis larg și în sala de curs a intrat o voce. Da, așa a fost, mi-aduc aminte foarte clar: întîi am auzit o voce cumpănită, dar sonoră, care a pătruns în sală, și abia după o secundă am ridicat capul și l-am văzut. Primul curs de literatură română începuse înainte să-mi dau eu seama.

Aici trebuie să fac o paranteză explicativă. Pe vremea aceea, imediat după 1989, puțini erau profesorii care vorbeau liber. În perioada comunistă materia fiecărui curs universitar trebuia să fie aprobată (în special pe linie politică) frază cu frază, probabil pentru a evita devierile ideologice de la linia partidului unic. Așa se face că fiecare profesor avea cîte un curs scris, care adesea era și publicat la editura universității, și nu rareori cursul propriu-zis, adică spectacolul *live*, era o reproducere mai mult sau mai puțin fidelă a celui scris. Rutina respectivă îi contamina și pe studenți, a căror atenție mai stăruia, mai pierdea – de vreme ce aveau oricînd la dispoziție soluția comodă a cursului litografiat. Pe de altă parte, îi admiram cu atît mai mult pe profesorii incozi, care vorbeau liber, "performau" ca pe o scenă academică, astfel încît nu știai dacă să le notezi grăbit spusele sau să urmărești spectacolul unei prelegeri autentice, pe care nu îl înfîlneai prea des. Ei, domnul profesor Ungureanu... el era pur și simplu cuceritor: coerent, competent, cursiv și, uneori, excesiv. Ideile i se înșirau una după alta, frazele curgeau, lucrurile se lămurau, se dezvăluiau și deodată vedeai, înțelegeai o epocă, o operă ori un autor. Și mai era ceva ce emana dinspre Domnia Sa

și se simțea imediat: pasiune. Pasiune pentru literatura română, în toate aspectele ei. E unul din lucrurile pe care, inconștient, le căutam la Facultatea de Litere – și domnul profesor a fost unul din cei care o transmitea în tot ce spunea.

După vreo cîteva luni, domnul profesor mi-a propus să scriu un text pentru revista *Orizont*. Un text de critică sau de istorie literară, o recenzie, o cronică literară – ce mi-ar plăcea mie mai mult. Am trăit un șoc: mi se părea prea mult, prea repede, și mă temeam că o să iroiesc o șansă pentru care nu sînt pregătit. Acum, după atîta vreme, îmi dau seama că imensa libertate și încredere pe care părea că mi-o acordă făcea parte dintr-o direcționare subtilă, un fel de *training* cultural făcut de Cornel Ungureanu cu sute de alți studenți sau scriitori, și că scriitorii din Timișoara și din Banat îi datorează în mare măsură vizibilitatea pe plan național în ultimele decenii – direct, prin girul său, de critic cu greutate în literatura română, și indirect, prin îndrîjirea cu care a selectat, încurajat și format oameni de cultură.

Vorbînd din experiență personală și privind retrospectiv, îmi dau seama că și după examenul de la finalul aceluia an de facultate și după ce, teoretic, domnul profesor a încetat să-mi mai fie profesor, mi-a marcat adesea drumul în literatură în ultimii douăzeci de ani. Sigur, m-a încurajat să scriu. Nu doar pe mine, cum spuneam; pe mulți alții. M-a învățat să apreciez literatura română în ansamblul ei, cu vîrfurile ei, dar și cu autorii mai puțin importanți, care își au rolul lor în construcția acestui ansamblu cultural. Lui îi datorez și debutul meu literar din 1997 (lui și unui alt profesor remarcabil de la Litere, Mircea Mihăieș). Și chiar și acum, după douăzeci de ani, tot la el merg, cu aceeași admirație – poate doar cu mai puțină timiditate – ori de cîte ori am vreo întrebare despre... nu știu, despre orice din literatura română. Sînt în continuare convins că domnul profesor știe tot ce se poate ști despre ea – și mai ceva pe deasupra. Îi citesc cărțile, în care recunosc de-acum stilul unic, cu un farmec aparte, și-i folosesc ideile. (De altfel, în numărul viitor al *Orizontului* intenționez să public un scurt text de istorie literară – interesant, cred eu – care i se datorează întru totul.) Îmi amintesc cu drag de acea primă întîlnire de acum două decenii. Și știu că pentru mine criticul, istoricul literar și scriitorul Cornel Ungureanu o să rămîna mereu "domnul profesor".

JURNAL DIN ANII CRIZEI ROBERT ȘERBAN

Miercuri, 31 iulie 2013

Am sunat-o pe mama să-i urez la mulți ani. Astfel, am aflat că tata e la Severin și că pune cărțile în saci. Au vîndut apartamentul de acolo, se vor muta la Timișoara. Am misiunea de a le căuta o locuință. L-am sunat pe tata să-i amintesc că e ziua mamei. Mi-a spus că a fost ieri, dar și că dacă mama nu-i amintea și el uita. Nu am memoria numerelor și a datelor, s-a scuzat tata. Nici eu, am replicat dezinvolt. Apoi, m-a cuprins rușinea.

Sâmbătă, 3 august 2013

Cu Tudor și Crina la concertul de ziua Timișoarei. Pînă noaptea la 23,15, încurajat de faptul că era plin de copii mai mici decît acesta micu', care a stat, ca voievodu', în cărca mea. Crina a cântat, a dansat și i-a făcut semne cu mîna lui Smiley. Și el ei! Mie așa mi s-a părut și așa i-am spus fetei.

Luni, 5 iunie 2013

Crina a primit de la A. o brățară multicoloră. I-o admir: "Ce frumoasă e, parcă ai avea un curcubeu la mînuță...!" Crina se uită la brățară și îmi replică: "Tata, curcubeul nu are negru în el. Uite, aici e și negru!"

Miercuri, 7 august 2013

Deși toată ziua m-a durut capul, seara am simțit nevoia să sap în curte. Poate pentru că au tot crescut și s-au înălțat buruienile. Dar cred că, mai degrabă, datorită unei însuflețiri care m-a cuprins dintr-o dată și care vine din ceea ce mi se întîmplă nou și frumos. Cînd viața face o curbă de 90 de grade, nu poți să te uiți la buruienile de lîngă tine fără să simți nevoia să intervii. Așa că, poc, poc, poc, am săpat sistematic și vîrtos, mai bine de un ceas, pînă cînd am făcut... lumină prin curte. Și bășici în palme. Ca-n adolescență!

Vineri, 9 august 2013

În drum spre Dubova, ne oprim la Orșova. Orașul care în anii '80 ni se părea nouă, severinenilor, cosmopolit, îmi pare acum îmbătrînit și căzut. Chiar în centru, patru-cinci magazine second hand. Iarba crescută printre dale. Hotelul Dierna arată ca un spital. Din anii '70. Mergem să vizităm Biserica romano-catolică, al cărui altar e făcut de Peter Jecza, iar pictura din interior, de Gabriel Popa. Ne e ghid preotul și poetul Nicolae Jinga. Privim prin porțile de la intrare, care sunt închise, dar au... goluri. Apoi, la o cafea și la povești literare pe malul Dunării. Poetul tocmai și-a recuperat, din podul unei case, aproape un metru cub de manuscrise cu poezii din tinerețe și e sub impresia lecturii. Nici el nu-și mai recunoaște textele: parcă ar fi scrise de altcineva. Puțini sunt cei care nu se miră de propriile cuvinte. Unii, cu mare încântare. Ajungem la Dubova, la tabăra de pictură organizată de Fundația Rubin. E a opta ediție, a început luni. Roxana Petre și Stelian Cîrț, gazde de pus în ramă. Cum ne vede, Sorin Nicodim ne povestește

incredibila aventură prin care a trecut chiar la deschiderea taberei și din cauza căreia a intrat în abstenență. Bahică. Artistul și-a înfipt talpa piciorului drept într-un fier camuflat într-un beton, chiar pe malul fluviului. Accidentul va genera atît un monument, cît și un triptic în centrul căruia va sta papucul găurit al lui Sorin. Dar asta m-ai tîrziu, căci, deocamdată, maestrul lucrează în pastel, pe hîrtie. Și nu ciocnește cu noi, fiindcă în pahar are apă. Plată.

Tragem cu arcul într-o țintă ce pare că se mișcă de fiecare dată cînd săgețile se apropie de ea, apoi ne plimbăm cu o ambarcațiune ce seamănă leit cu cele care trec în sus și-n jos pe Gange. Dar e o călătorie minunată, din cînd în cînd îmi cufund mîna prin Dunărea caldă, din cînd în cînd stropi de apă ne fac să chicotim, din cînd în cînd câte un membru al... echipajului face poze. Vizităm Grota Veterani și Peștera Ponicova, ambele redescoperite relativ recent și integrate, contra cost, circuitului turistic. La întoarcere, sunt tentat să fac o baie, dar cum ieri am promis, telefonic, părinților că voi fi cuminte și nu mă bag în Dunăre, fac doar niște poze celor care se scaldă euforici și gălăgioși.

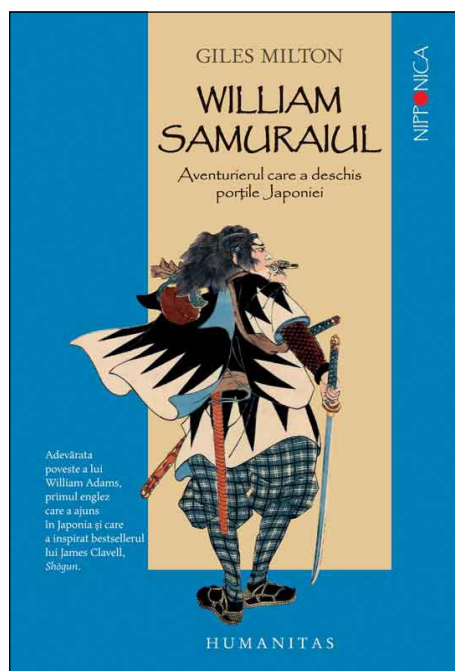
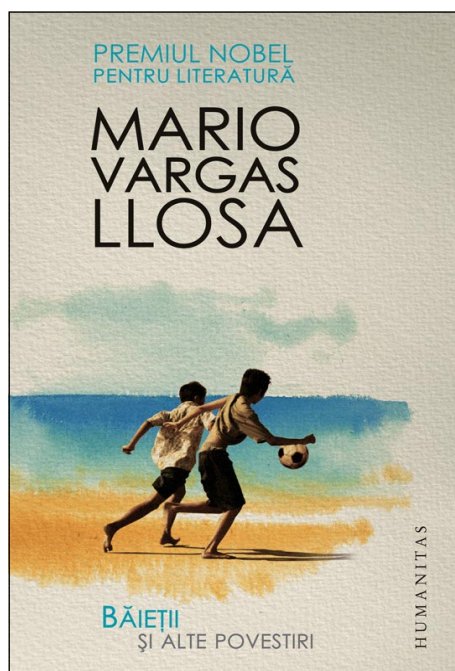
Sâmbătă, 10 august 2013

Încerc să scriu. Horia Bojin desenează, Sorin Nicodim desenează, Vasile Tolan privește, Loredana Tîrzioru desenează, Adi Sandu apare și dispăre, Ionuț schimbă melodiile care se scurg prin boxele computerului. Toți vorbesc, toți povestesc. Dacă aș fi iute și talentat, aș transcrie povestea fiecăruia și aș strînge de-un volum. Dar nu sunt. Ba chiar mi-e imposibil să pun vreun cuvînt pe pagină, deși vîrfurile pixelului e așezat pe coală și pregătit să demareze. Așa că mă pun și desenez un portret-pastel. Pe care, conform sfaturilor comesenilor, îl semnez. "Să pui semnătura mai sus, data viitoare", mi se șoptește. "De ce?" "Fiindcă dacă o înrămezi, rama îți va ascunde semnătura. Și nu e bine..."

Duminică, 11 august 2013

Sorin relatează, într-un rîs general, cum s-a dus în peșt la Vințu de Jos și cum, acolo, a cunoscut-o pe Nuți. O știa doar dintr-un anunț de mică publicitate, prin care ea vestea cititorilor că e în așteptarea unui aviator sau a unui artist. Iar el, artistul, a decolat spre locul de baștină al fetei care nu l-a așteptat în gară, dar i-a ieșit în drum. În singurul drum care tăia Vințu-n două. Lată, foarte lată ființa, mărturisește fostul peștitor, atît de lată încît a întrebă-o dacă ea e... mama. N-a fost să fie nuntă: părinții fetei așteptau aviatorul. Așa că Sorin și-a luat zborul spre Timișoara. Unde gîndul lui de înșurătoare l-a însuflețit, după cîteva zile, din nou și l-a trimis la București. Acolo a cunoscut-o pe Florina. Iar povestea noului peștitor continuă mai bine de un ceas, într-un hohot de rîs ce tulbură foarte tare apele Dunării, dar și fîlcile și mușchii noștri abdominali.

ORIZONT A CITIT

SINGURĂTATEA LUMINII (XVII) PAUL EUGEN BANCIU

A te primeni la munte, de cele mai multe ori, nu înseamnă decât a-ți da jos hainele pline de noroi și a lua altele, nu mult mai curate, dar uscate, cât mai multe una peste alta, pentru că după oboseala și transpirația drumului te apucă frigul. I-am îndemnat pe toți să se spele înainte de a avea frisoane, afară, în plină ploaie, la un jgheab de apă limpede, să-și spele încălțărilor și ciorapii, să-i pună pe soba încinsă la uscat, pentru că orice drum ar fi urmat după trecerea furtunii, în cealaltă zi, vor avea nevoie de vestmintele și încălțărilor acelea.

Ne apucase noaptea când friptura de miel făcută de gazdă special pentru musafirii lui ajunse în farfuriile de tablă de la cabană. După câteva înghițituri de țuică și afinată, limbile se mai dezlegară, iar din dușmanul lor personal devenisem un fel de erou de moment, pentru că-i zorisem să ajungă aici, la capătul Făgărașului, adică într-un fel cu misia împlinită înainte ca vremea grea, ce putea oricând să se transforme în nămeți de jumătate de metru, să-i blocheze pe la vreo cabană de unde ar mai fi avut de urcat jumătate de kilometru altitudine până la creastă.

După noaptea petrecută pe priciuri, înveliți cu șubele mițoase și ascultând șuierul vântoaselor din Valea Rea, de la stâna ciobanilor, cea petrecută la Urlea, în paturi suprapuse, ca la cazarmă, dar la căldură, cu vinarsul ardelenesc în noi și friptura de miel ce nu avea nimic din mirosul specific câinii de oaie, ci fusese ca un fel de delicatose imperială, totul părea de pe altă lume. Eu nu mai eram dușmanul lor, iar omului de la cabană, care-și așteptase în seara aceea nevasta și pe câțiva ciobani, i se păru chiar că ne cunoaștem mult mai de mult, de când așa fi urcat împreună cu un grup de elevi-studenți, pe care tot eu i-aș fi condus dinspre Plaiul Foi de sub Piatra Craiului, să facem, cum se spune între călătorii pe munte, Făgărașul de la răsărit către apus, să coborâm pe Moașa, la celălalt capăt, la Suru, apoi spre Sibiu.

Discuția dintre mine și cabanier avu un efect benefic asupra celor din grup, încredători că-și lăsaseră sorții în mâna unui bun cunoscător al muntelui, pentru care ceața sau întunericul nu reprezintă opreliști de netrecut, iar când detaliile despre Zara și Ludișorul și Berevoiu Mare ajunseră la urechile lor, totul deveni posibil chiar și pentru niște noviți ca ei, obișnuiți cu mijloacele de transport în comun și cu înghesuiala orașelor. Ar fi vrut să mergem mai departe, să ieșim spre Piatra Craiului, despre care nu știau nimic, sau spre Iezer-Păpușa, un munte ciudat, cu schimbări bruște de vreme și căldări glaciare largi, așezat la celălalt capăt al Carpaților Meridionali. A trebuit să mai așteptăm o zi, să treacă ninsoarea, să putem lua o hotărâre. Adică s-o iau eu.

Sincer, după experiențele trăite cu micul grup, dar mai ales cu nazurile fetelor neobișnuite să-și ducă viața și la limita ei de jos, mi-aș fi dorit să-i aud că vor să coboare, să ne despărțim, ca eu să-mi pot continua de unul singur drumul prin Valea Ludișorului spre Berevoiescu Mare, să nu mai răspund de nimeni, decât de mine, iar dacă va fi să se întâmple ceva nedorit, eu

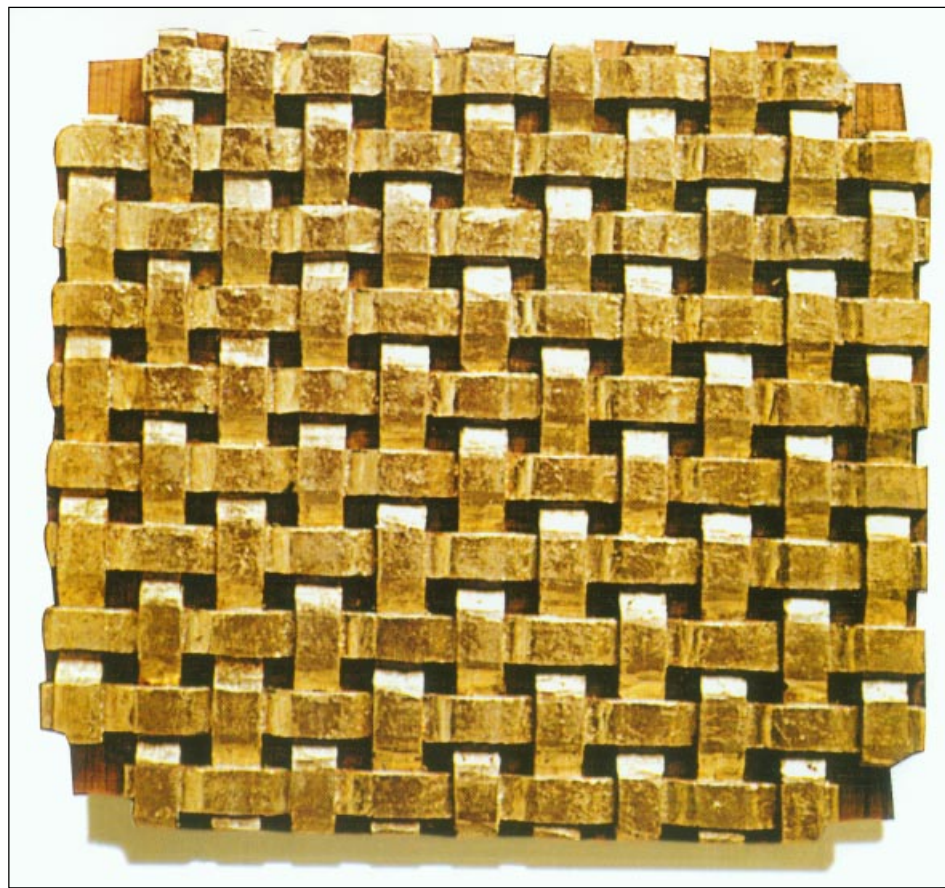
să fiu cel ce trage ponosul și nu cineva așezat la zece pași în urma mea. Singur poți descoperi lumea altfel, detaliile cele mai nebanuite și se relevă ca într-o contopire cu natura. Câinii ciobanilor nu te sperie, oierii te primesc, e drept, cu mai mare rezervă, dar până la urmă se obișnuiesc cu tine și-ți povestesc dintr-ale lor, simple, mereu aceleași, peste care doar vremea schimbătoare vine cu noutățile ei, și ele mereu aceleași: vânt, ploaie, grindină, ninsoare, senin, arșiță de munte și eterna dorință de a-ți aprinde o țigară pe care n-o ai.

N-aș fi fost bun de cioban, cum n-aș fi fost bun nici de forestier, pentru că nu-mi poate ieși din minte imaginea copacului tăiat cu drujba, care odată ajuns pe pământ zvâcnește de câteva ori înainte de a deveni buștean. Îmi iubesc pădurile, dar mă simt mai aproape de cer în golurile alpine de dincolo de pădurile de jepi, printre stânci golașe, ca peisajul selenar al Făgărașilor, stropit ici, colo cu iezelele din văi, și sentimentul că nu mai aparțin acestei specii ciudate, bucuroasă să-și trăiască sărăcia și bunăstarea cu aceeași grosolană nepăsare.

De fapt, mă împac și cu oierii și cu tăietorii de păduri, dar nu-i am la suflet, de parcă așa face parte dintr-o altă specie ce se hrănește numai cu aer și apă, cu cer, piatră și miros de rășină și cimbrisor. Poate port în mine duhurile tuturor celor care nu au un monument ca al soților Nerlinger, care mă mână dintr-o parte în alta, și redescopăr mereu ceva nou într-o crevasă pe care altădată nu o văzusem, să aud țipătul ascuțit al marmotei printre bolovănișuri ori chemările țapilor ce păzesc turmele de capre de pe cele mai înalte țăncuri, ținte sigure pentru vânătorii de trofee. Ce idiolenie umană, inumană de fapt, să ucizi un animal doar pentru carnea lui.

N-am să pot transmite decât copiilor mei și femeii mele sentimentele acestea unice în felul lor și atât de departate de tot ceea ce înseamnă viața oamenilor. Grupurile pe care le-am condus au redevenit indivizi cu personalități independente în momentul în care ne-am luat la revedere, deși de cele mai multe ori nu aveam să ne mai vedem niciodată. Știam, de fiecare dată, că urmează calea, adică toate indicațiile și hotărârile mele doar pentru a se vedea pe ei în siguranță, pentru a se ști mai plini cu niște amintiri pe care le vor povesti altora în lumea lor, să epateze, să fie deasupra altora, să-și arate într-un fel puterea, ca și culturistii proprii lor mușchi plini cu substanțe chimice străine de trupul uman. Steroizi.

Spre seară vremea se mai domoli, dar cabanierul ne sfătui să nu ne continuăm drumul pentru că munții erau plini de nămeți, mai cu seamă peste cele trei, patru vârfuri pe care le mai aveam de trecut spre Piatra Craiului, și să mai rămânem cu el o zi. E drept că și sfatul meu fusese același. N-aveam echipament pentru zăpadă, iar riscurile crescuseră mult. Cel mai simplu lucru, de pe la o mie și ceva de metri, cât are cabana Urlea, era să se coboare spre prima gară, iar de acolo, fiecare spre casele lor, fără să ne mai scriem ceva, deși fiecare rămăsese cu sentimentul unei prietenii pe care o va duce în suflet până la capătul vieții.

JURNAL DE FAMILIE PIA BRINZEU

6 iulie 1911. Bunica Netti, mama mamei, e elevă în Elveția, la un pension de fete din Colombier-Bâle. Are șaptesprezece ani și își notează aventurile, nu prea multe de altfel, într-un jurnal cu coperti roșii Jugendstil. Acum e vară și se pregătește pentru o excursie în munți cu colegele ei și cu institutorul Ernest Meyer. Vor merge la Gornegrat, un vârf de 3,135 m în Alpi, în apropierea ghețarului cu același nume. Se pleacă înfi la Auvernier, unde vor sta două ore în gară și unde, așa cum notează în ciudată bunica, reușește să își uite umbrela. Asta pentru că fetele sunt agitate, se împung reciproc, fac glume până când una dintre colege, Juli Moser, se supără pe ele și renunță la excursie, întorcându-se supărată la Colombier. Dar fetelor nu le pasă și își continuă vesele excursia, iau trenul spre Lausanne și Montreux, pentru a ajunge în cele din urmă la Zermatt, de unde pot începe ascensiunea. Pe drum, admiră peisajul splendid, cu munți, păduri, ghețari și vârfuri înzăpezite. Deși bunica vine de la Innsbruck, din Alpii Tirolului, comparabili și ei cu piscurile din Elveția, ea remarcă totuși dramatismul peisajului și nu uită să își noteze impresiile în fiecare seară, înainte de culcare.

La trei kilometri de Montreux, pe malul lacului Geneva, vizitează castelul Chillon. Este un conglomerat de clădiri impozante, unite începând cu secolul al XI-lea într-un singur edificiu, descris de Byron în poemul său *Prizonierul din Chillon*. Întemnițatul despre care vorbește Byron este François de Bonivard, un călugăr politician din Geneva, care a stat închis acolo prin 1530. Înainte însă de a scrie poemul, Byron n-a uitat să își scrijelească numele pe unul din stâlpii temniței, anunțându-și din timp interesul pentru acest loc încărcat de istorie.

Următoarea oprire a grupului este la Zermatt, la aproape două mii de metri înălțime, unde înnoptează la un hotel elegant, *Schwarzseehotel*, cu încăperi spațioase și scumpe. Bunica stă întinsă pe perne și scrie cu grijă, să nu o deranjeze pe Eli, colega ei din Basel, care doarme în patul de alături. Se va culca și ea mai devreme pentru că urmează să se scoale la cinci dimineața ca să aibă timp să străbată drumul de mai multe ore până sus pe vârful Hörnli. Urcușul e prea abrupt pentru Engi și Hilde, care se tem să mai continue excursia și preferă să rămână la Zermatt. Bunica însă o ia temerar înainte cu Wally și, deși marșul este vioi, nu uită să admire o priveliște din ce în ce mai impresionantă. Ajung la un mic lac de munte, unde o piatră uriașă le oprește drumul. Se cațără peste el, dar poteca pare să se oprească aici. Deși domnul Ernest vrea să se întoarcă, bunica și Wally nu îl ascultă. O iau repejor înainte, până când bunica, din cauza "pantofilor fără cuie", alunecă peste marginea abruptă a drumului. Vede prăpastia de la picioarele ei și, convinsă că se va prăbuși în moarte, își ia în gând rămas bun de la părinți și de la toți cei care au reușit să o iubească în ciuda defectelor sale. Multe, spune bunica, și nesuferite. În ultima clipă însă, Wally îi întinde mâna și o ajută să-și revină, salvând-o din gura căscată a văii. Spiritul muntelui, nemulțumit că a scăpat prada, se mai manifestă încă o dată primejdios, pornind o avalanșă la poalele masivului Matterhorn. Dar fetele nu se sperie, li se pare doar că Matterhorn le salută un pic prea năvalnic de la cei patru mii de metri ai săi. Totuși preferă să-l evite, alegând coborâșul abrupt înspre sat. Drumul e iarăși vesel și totul se termină cu o plimbare prin Zermatt. Dimineața se vor duce toate la biserică, la slujba de duminică, unde bunica poate iar să îi mulțumească Celui de Sus că n-a lăsat-o să se prăpădească printre stânci, devorată de vulturii locului.

În fotografiile făcute la începutul excursiei, bunica nu e niciodată îmbrăcată altcumva decât în rochiile ei lungi până la pământ și nu e încălțată altcumva decât cu botine. Oare așa escaladau domnișoarele de la începutul secolului al XX-lea munții? Cum mășăluiau prin zăpada și frigul de la câteva mii de metri înălțime? Despre hanorak, pantaloni și bocăncei nici nu poate fi vorba. Iar dacă aveau acei pantofi de munte râvniți de bunica în momentul accidentului, oare se potriveau cu jupoanele dantelate, din batist subțire, pe care le purtau tinerele epocii sub fustele lor până la glezne?

EPISTOLAR ÎN LA BELLE ÉPOQUE

MIHAELA MUDURE

În 2011, Editura Humanitas a oferit cititorilor săi traducerea romanului epistolar *Astra* scris în tandem de către Carmen Sylva și Mite Kremnitz, în versiunea cunoscutei traducătoare Grete Tartler. Această versiune a romanului nu este, însă, prima echivalare a textului în românește. După cum aflăm din prefața densă și bine documentată scrisă de către Grete Tartler, G. Ionescu-Gion a publicat la Socec, în 1887, o traducere pe care intenționa să o și dramatizeze. Regele Carol I a interzis, însă, o astfel de transformare a textului, considerând că o regină nu poate fi "re-prezentată" pe scenă, nici chiar în calitate de autoare.

Romancierile, Carmen Sylva și Mite Kremnitz, două nemțoaice, prietene aflate pe pământ străin, construiesc o intrigă clasică prin concentrarea sentimentelor și disecția nemiloasă a sentimentelor. Două surori, Astra și Margot, iubesc pe același bărbat, pe Sander, soțul Astei. Cele trei personaje își descoperă sentimentele încetul cu încetul, scriitura fiind, evident, influențată de romanul sentimental și epistolar de tip iluminist. Revelațiile sunt dureroase, egoismul goanei după propria fericire greu de acceptat și încă și mai greu de suportat. Conflictul dintre rațiune, morală, datorie, pe de o parte, sentiment și pasiune, pe de altă parte, este foarte bine prins de către cele două autoare. Nu există excese sentimentalistice, nici false tragedii. Totul e bine reglat, "nemțește", nepermițând alt deznodământ decât tragicul sacrificiu de sine al femeii. Rafinamentul și delicatetea analizei psihologice ne aduc aminte de capodoperele literaturii epistolare.

Astra și nu numai ea descoperă că "șeșxistă astfel de oameni pe care abia după ce i-ai cunoscut, ... deja nu-ți închipui viața fără de ei" (94). Conform chiar expresiei unui personaj, Dito și Idem au "amănunțit sentimentele omului fără prejudecăți" (85). Deși există un potențial lacrimogen în trama

romanului, autoarele au știut să evite acest prag periculos. Sinceritatea scriiturii este de apreciat, se evită ... la limită, dar se evită falsitatea, accentul bombastic, studiat, pompos, teatral, grandilocvent. Trama nu este inventată, ci trăită.

Pentru a salva situația, Margot se căsătorește cu un moșier din apropierea domeniului Astei, și se lasă să alunece încet în moarte. Descoperirea intimității maritale e dureroasă și la propriu și la figurat: "Eram lăsată pradă vieții necruțătoare, prinsă, înrobă, o sclavă" (165). Personajele sunt extrem de discrete, conform etichetei epocii. Aspectele tulburi ale sexualității sunt doar sugerate și nimic nu indică plenitudinea împlinirii. Bărbății, spune tânăra căsătorită, "[i]și închipuie că ne fac plăcere lucruri care ne scârbesc" (168). Cele două personaje principale comentează fapte, comportări cu discrete accente feministe. Se refuză supremația masculină: "Într-un fel e umilitor pentru noi femeile, că o întreață gospodărie se justifică numai prin bărbatul din casă" (50-51). Tânăra fecioară încearcă să își imagineze viitoarea ei condiție, fiind sigură de un singur lucru: nu vrea să fie subordonată nimănu: "Ce-o fi însemnând să fii femeie? Văd că femeile sună altfel, dar cum? Mi-e teamă de acel, va fi domnul și stăpânul tău! Nu vreau niciun stăpân" (125).

Nu știm dacă autoarele o vor fi citit pe Mary Wollstonecraft, dar ele folosesc pentru a reprezenta condiția feminină o metaforă apropiată de cea utilizată de către feminista din secolul al XVIII-lea. Femeia ar fi precum vița de vie, ea are nevoie de arac. Pentru personajul creat de către Dito și Idem, condiția femeii e exprimată metaforic prin dependența vegetală: "... voința mea nu e puternică, sunt o plantă agățătoare, dar deocamdată mă mai agăț de niște vechi principii" (125). Acuitatea dureroasă cu care autoarele disecă erotismul ne aduce aminte și de teze pe care Freud le

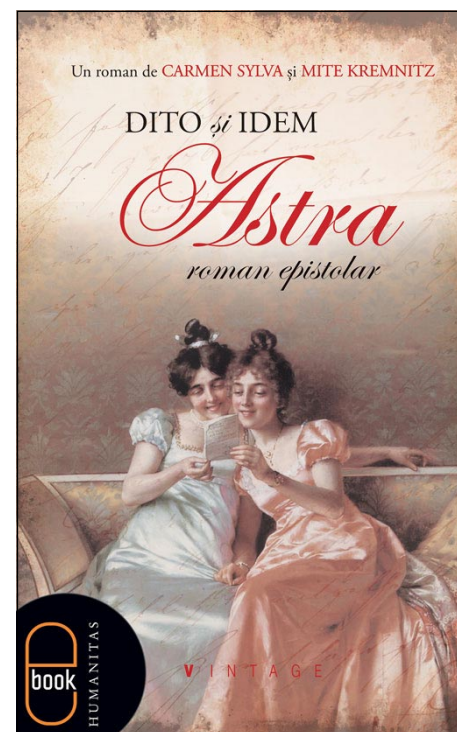
va formula abia în 1920, în esul său *Dincolo de principiul plăcerii*: "În general, dragostea e înrudită cu moartea, căci, e la fel, o trecere, o dizolvare" (150).

Narațiunea include, pe lângă conflictul principal, și alte drame unde condiția de gen și clasa socială se întâlnesc tragic. De exemplu, soacra lui Margot a avut două fiice. Pentru a-i da o zestre mai mare uneia dintre ele, a obligat-o pe cealaltă să se călugărească. "Se spune că fata s-a agățat de roțile trăsurii care pleca, cât pe ce să fie călcată, dar maică-sa a rămas neînduplecată; se spune și că a vrut să fugă de la mănăstire, însă a fost prinsă și pedepsită cumplit" (210).

Extrem de interesante sunt afirmațiile în care transpar dramele de adaptare ale personajelor feminine, dar și ale autoarelor: "În primul an de căsnicie priveam țintă un punct fix, zicându-mi că n-o să suport viața în străinătate..." (62). Transnaționalismul, atât de celebrat astăzi, nu este fără suferință și durere. Unele propoziții par să provină din chiar trauma și alienarea reginei la sosirea ei în România: "Îmi merge, desigur, bine; pe cât de bine îi poate merge cuiva care se află cu un domn străin, într-un loc străin, uitându-se pe fereastră dintr-o casă străină" (168).

Normal, spațiul este extrem de important în această dramă în care personajele călătoresc și se căsătoresc în alte medii decât cele în care și-au petrecut copilăria sau adolescența. Spațiul geografic reprezentat ficțional de către Dito și Idem este situat undeva în Bucovina de Nord, pe atunci sub stăpânire austriacă. Este un loc unde "Siretul curge aproape de casă" (186). Căsătoria o duce pe Margot, la moșia Moroschka, greu de situat geografic, un loc unde peisajul e mocirlos și pigmentat de prezențe evreiești, miros de ceapă, și bivoli "ca în vremuri antidiluviene" (181).

Cu siguranță, *Astra* este un roman peste

medie, care se citește cu un interes care depășește interesul documentar pentru viețile celor două autoare. Păcat de cele câteva stângăcii ale traducerii (sau tehnoredactării?) care deranjează, afectând fluiditatea lecturii: "m-am gândit că formă a fost ultima noastră discuție" (128); "pasărea îmi aripa în piept tot mai tare" (131); "Bărbății sunt plini de egoism, iar noi existăm pe lume ca să-l hrănim din plin, ca mame, surori, fiice, soții!" (170). E de mirare că ochiul bine exersat al reputei traducătoare Grete Tartler nu le-a detectat.

Referințe:

Dito și Idem (Carmen Sylva și Mite Kremnitz). *Astra. Roman epistolar*. Trad., prefață și note Grete Tartler. București: Humanitas, [1886] 2011.

DE LA PROVOCARE LA VOLUPTATE

MARIAN ODANGIU

Prezentă constant în paginile revistelor literare, cu articole, recenzii și cronici consacrate aparițiilor recente, Grațiela Benga a publicat, în cei aproape zece ani de la debut, doar cărți cu aspect monografic: *Eliade. Căderea în istorie* (2005), *Traversarea cercului. Centralitate, inițiere, mit în opera lui Mircea Eliade* (2006), *Recurs la destin. Eseu asupra poeziei lui Mircea Dinescu* (2008), *Jocurile vârstei, jocurile oglinzii. Eseu asupra poeziei lui Ioan Ardeleanu* (2008). În aceste demersuri, cercetătorul științific erudit, cu o solidă formație intelectuală, a avut întotdeauna întâietate, vocația eseistică a autoarei exprimându-se fără constrângeri, fie pe teritoriile - pe cât de vaste, pe atât de sofisticate - ale operei lui Mircea Eliade, fie în spațiul limitat al creației poetice aparținând unui autor, deși aproape idolatrizat în urbea sa natală, cvasinecunoscut pe plan național, precum Ioan Ardeleanu.

La limită, acestea sunt jaloanele între care *Cu cărțile la vedere** se așează: pe de-o parte, apetența monografică, ce transformă, după "revizuire și adăugiri", cronicile literare publicate, în majoritatea lor, în revista *Orizont*, în mici studii aprofundate ale operei autorilor despre cărțile cărora Grațiela Benga a scris, la vremea apariției lor. Pe de altă parte, dezinvoltura eseistică, ce pune alături de nume cu o recunoaștere culturală incontestabilă, scriitorii care încă așteaptă confirmarea valorii proprii creații. Gestul nu este, însă, vreunul de frondă și nici nu vine din dorința expresă de a pune în circulație, alături de personalități

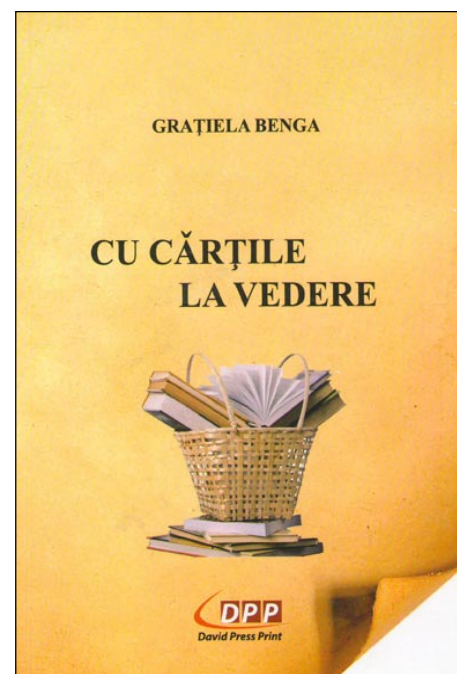
superconsacrate, nume cu o notorietate mai restrânsă, cu intenția de a le propulsa și pe acestea din urmă în prim-planul literaturii de azi. Explicația gestului o dă chiar Grațiela Benga, în ultima parte a celor *Câteva precizări* ce deschid volumul: "*Cu cărțile la vedere* nu are ambiția de a produce revelații și nici de a restabili prestigiul lecturii. Ori al actului critic. E doar rezultatul bucuriei de a citi și de a scrie despre cărți. Totodată, e o modalitate discretă de a schița un îndemn către un cititor posibil, cu gândul la orice altă carte din cele scrise în istoria lumii. Sunt atâtea și atâtea cărți - în umbră sau, dimpotrivă, la vedere. *Tolle, lege!* (Ia și citește!)"

Nu doar bucuria lecturii e importantă - ne sugerează Grațiela Benga - ci și, mai ales, transformarea ei în voluptate, iar izvorul voluptății este, fără doar și poate, apelul la propriile înzestrări culturale/intelectuale, analiza comparativă și, ca o consecință, interpretarea. Altfel spus, dezlănțuirea imaginației (a cititorului, a criticului) în cămurile magnetice induse de cărțile citite.

Versurile, prozele, epistolele ori incursiunile de critică și istorie literară devin, astfel, pretexte ideale pentru a mobiliza ființa poetă întru descoperirea unor sensuri și semnificații nici măcar visate de autori, de a depista filiații dintre cele mai spectaculoase ori de a-i plasa pe autorii comentați pe orbite de anvergură universală, uneori, în pofida "minimalismului" lor regional ori chiar local. Ușor prețioase la nivelul limbajului, al cărui "academism" e explicabil prin prisma faptului că Grațiela

Benga este cercetător la Institutul de Studii Banatice "Titu Maiorescu", majoritatea "citurilor" rezistă însă, argumentația și, îndeosebi, contextualizarea în peisajul literaturii actuale sunt solide, plauzibile. Criticul literar se mișcă lejer printre contemporani, le-a parcurs cu acribie cărțile, știe exact ce și, mai ales, cum spune. Intră, adesea, nu doar în polemică, dar și în rezonanță cu ei, îi simte aproape, îi respectă, îi admiră fără rezerve.

Cu cărțile la vedere e structurată în două capitole distincte, primul, *În lumea dinlăuntru*, fiind consacrat poeziei, iar cel de-al doilea, *Proze, nevroze. Istorii în mișcare*, prozei, memorialisticii și epistolei și, respectiv, criticii și istoriei literare. Nici stilul, nici abordarea nu sunt constante și nici, cu atât mai puțin, uniforme. Dând curs propriei reacții emoționale, empatiei față de scriitori și cărți, în mod deliberat, Grațiela Benga schimbă, de la un autor la altul, registrele, "de la cel destin la cel academic și de la hermeneutica neocomplăcită la suprainterpretare". Fără a avea vreo reticență legată de felul ori unghiul din care abordează operele comentate și eliberate de orice inhibiții, "lecturile" ei vizează, aproape exclusiv, valorizarea cărților, lămurirea acestora. Că, întemeiat pe o asemenea strategie, demersul său are sau nu relevanță în câmpul criticii literare e considerat (aproape) nesemnificativ. Căci, până la urmă, ceea ce contează cu adevărat nu e - în viziunea Grațiellei Benga - istoria literaturii, ci istoria lecturii: o succesiune de provocări

incandescente într-o realitate - cum este cea pe care o trăim -, în care prestigiul, bucuria și voluptatea lecturii par a fi (iremediabil?) pierdute.

Dincolo, însă, de aceste suprafețe alunecoase, *Cu cărțile la vedere* este volumul afirmării uneia dintre cele mai convingătoare - prin cuprindere culturală, înțelegere și subtilitate intelectuală - voci din noua generație de critici literari, una care încearcă să convingă că dacă dragoste pentru scriitori și cărți nu e, nimic nu e.

*Grațiela Benga, *Cu cărțile la vedere*, Editura David Press Print, 2013

PUNCT. ȘI DE LA CAPĂT

LUCIAN ALEXIU

Poet și traducător, Dușan Petrovici (n. 23 august 1938) avea să lase în urmă, atunci când a părăsit țara, cinci culegeri lirice asupra cărora s-au aplecat critici importanți ai momentului, după cum și traduceri din literatura iugoslavă ori din stăruțele confrăților bănățeni. A mai tradus, precum mulți alții în epocă, texte de toate calibrele, pentru nevoile de atunci ale gazetei la care lucra. Spornic, pentru informația și deschiderea culturală a poetului, bilingvismul a dat roade, înobilându-i proza jurnalistică și poemele cu fraze de efect și formulări rare: "Mahagonic învață să cânte/ pentru că el știa cântecul dinainte/și lanțurile serbării tot dinainte le purta/ cade în starea de grație și cântă subțire cu măruș în mână/ și crede că el este măruș și cântă/ așa cum știe să cânte un măruș/ Mahagonic are frați care nu-i seamănă/ și ceilalți care nu sunt frații lui seamănă cu el; / paharul care nu-l aude / ceasornicul care nu-l va iubi" (*Mahagonic*). Mai mult decât atât, poate: într-o vreme în care o sintagmă împământenită de criticul Eugen Negrici nu fusese încă inventată ori nu era în uz pe Corso-ul timișorean, poetul Petrovici putea experimenta (schimbând, evident, ceea ce-i de schimbat) efectul unor decupaje livrești și echivalări lingvistice nu neapărat canonice, în schimb *expresive*: "Creștii echilibrată foame de o parte și de alta/ mersul pietrei în fericire și lebdă la ora aceea/ va înghiți trandafirii parcului și va dispărea/ în apă în pământ în craniul tău norocosule/ nunta asta e zâmbetul tău și buchetul acela/ din zâmbetul tău unde e și cât o să aștept/ ofilirile albe și negre și albe" (*Creștii echilibrată foame*).

S-ar putea regăsi, în astfel de texte din *Lebede ale puterii* (1972), nu puține dintre lucrurile de succes în poezia anilor în care debutează Dușan Petrovici: discurs oximoronic, vocabule rare, dintre acelea care fac întotdeauna imagine, tăiere abruptă a frazei, după o sintagmă cu încărcătură sugestivă maximă, o lucidă (orgolioasă, poate) contemplare de sine a poetului, un timp preocupat mai curând de construcția decât de deconstrucția poeziei. În chestiune, chiar textul titular al volumului: "Lebede ale puterii pe buza-mi ușoară/ admire de răni/ dar sângele se face orb și mușcă priveliști/ pentru cine voi face semn de apropiere/ pe cine voi izgoni din vechi brocarturi/ și dacă se face os fluturele în palma mea/ cu cine voi merge de mână" (*Lebede ale puterii*).

Poetul aparține unei generații cu nume de marcă și, el însuși pe val în anii de maximă ebuliție creatoare a acesteia, devine unul dintre cei care participă la omologarea unui nou cod scriptural – sau măcar la depășirea câtorva, mai noi ori mai vechi, tabuuri. Doar cu puțini ani înaintea debutului său își publicaseră primele cărți Virgil Mazilescu (*Versuri*, 1968; *Fragmente din regiunea de odinioară*, 1970) și Vasile Vlad (*Pedepsele*, 1969; *Omul fără voie*, 1970; *Sărbătorile absentei*, 1971), alți autori puteau proba că experimentul poetic propus de aceștia, cu antecedente, s-a spus, în suprarealismul unui Gellu Naum, difuzase rapid între obrazele

mai subțiri ale unei noi generații cu apetitul singularizării. E, propriu-zis, și latura de *concepție* în ceea ce propune Dușan Petrovici în câteva dintre culegerile de maturitate. Poezia se face din cuvinte, intuiește acesta în *Neîncepta mireasmă* (1975) – "Poezia începe aici: *tânjitori în fața cuvintelor...*" –, gata, măcar în principiu, să-și amplifice liricele îndeletniciri cu testări ale funcționării mecanismelor textuale.

Lucru posibil de probat prin versurile care dau consistență celui mai bun dintre volumele publicate: *Obiecte pierdute* (1980), ce oferă chei importante pentru descifrarea demersului autorului. De luat în seamă, aici, titlurile căutate, libera asociere a realelor și realiilor, conjuncțiile fantastice, apetența pentru vocabula rară și febricitarea metaforică, ce pot trimite la practicile poetice ale augurilor autohtoni (ori de aiurea) ai suprarealismului din pătrarele de mijloc ale veacului: "Fortificată umbră! pe unde s-a scurs alcoolul atâtor așteptări / (era frig, potcoava zilei ne lovea în creștet ca un crin) / cădea o picătură de rouă-n istorie / și se făcea noapte; sub roțile / timpului scâncea luna (de câte ori nu s-a spus) și îmbătrânea / apoi în brațele noastre..." (*Noaptea*), alibiurile livrești ale poemelor și scenariile ce testează insolitul, straniul, feericul: "Apa e – ironia sorții. Farurile ei cu îmbrăcămintea cârpită înaintează schiopătând pe o mare copilăroasă. Fiecăruia i se arată un porumbel în vis, fiecare măsoară cu blândețe plumbul trupului său. Și proslăvește slova când poate să învingă cele o mie de lumânări ale vârstei. // Privesc crucea pe care nici o muscă nu s-ar urca să lingușească sângele atâtor războaie pierdute. Din depărtare zăresc secerători albastre venind să-și caute în apă instinctul matern" (*Apa*), dimpreună cu frazarea ironic-aulică, somptuoasă pe cât de sever articulată în sentențiozitatea ei elaborată: "Slăvește-l pe Dante. Arta poeziei e peste puteri, eram de-o seamă cu tine, sânge-nnodat în plonjoane / și ridicam piatra s-o azvârl în cine se rățacea / prin aceste linuri stelare. / Măruntele scopuri ating ține mărunte; / Veneau să ne întâmpine regi leneși ai toamnei, / atât de împliniți încât își vindeau casele / unui vânt fără rang" (*Peste puteri*).

Srijinite pe prozopopei ("a scris despre lucruri ca despre ființe adevărate" – se spune într-un loc), versuri pline de imagini temerare-himerice ale erosului evocă un univers de obiecte supuse unor "ritualuri" stranii: "Aname ritualuri se desfășurau cu frânghii. / Odată, copilăria m-a rănit ca o jucărie stricată / și tot ce aruncam de-atunci în botul zilelor / se prefăcea în frânghii, în împletituri ciudate // ... // ... acesta-i poemul pe care aș fi vrut să-l încep / vorbind despre frânghii ca despre substanța / feminină a tuturor lucrurilor pe care le-am iubit" (*Gheara cosmică*), înregistrează latența vorace a lucrurilor, simboluri ale stratului primar al existenței, care năpădesc spațiul poemelor împreună cu obiecte derizorii, lipsite de sublimitate, niciodată însă de o semnificație contextuală: "De vreme ce nu știu câtă ardoare încap / în ilustrațiile Puberei zeități,

ce, / ca într-o naștere de lei / își violentează misterul, – / adaos fac acestei costumații / încă o fluidă Literă. // Mai marele semn al umbrelor / cu care ziua se mândrește / că și-a cauterizat dintele / e bobocul acesta de grâu; / și-n el descopăr / eterna muzicalitate" (*Muzicalitate*).

Panouri largi ale acestor poeme în care reînvie Alegoria și domină Imaginea aduc în prim plan ritualuri stranii, ființe și lucruri cu agregare incertă, impresii dintr-un univers de obiecte care se urmăresc și se (auto)devoră. Surprinzător pentru un lector neavertizat asupra specificului poeziei lui Dușan Petrovici, o carte care ordonează, pe primele pagini, urmându-i pe presocratici, principiile constitutive ale universului – apa, aerul, focul, pământul: *Cele patru elemente ale unui poem* – continuă prin a propune o poezie în care fastuozitatea limbajului (în descendența experienței lingvistice a unui Saint-John Perse), abia dacă atenuează hazardul reprezentărilor: "Măcar o dată lucrurile pleacă din locul lor, / își târâie rădăcinile prin pământ sau prin aer, / lăsând în urmă un ochi deschis, o gură-nsângerată, / ce tânjesc o vreme, apoi se osifică. / Sfășie scoarța acestei nebune priveliști, / în care ard gameți de aur / și ne intră în piele și suflet; / cu o lingură de miere scoatem de-acolo răul / și-l facem mingi de joacă pentru îngeri" (*Între ceea ce este*).

Epura acestui univers dereificat colectează instantanee fantastice, de o subliniată temeritate în latura reprezentărilor erosului, pune în ecuație, cu o crudă imaginație plastică, cam tot ceea ce ar putea nega o ordine idilică, liliacă a poeziei. Sarcasme, combinații verbale cinic-dezabuzate ("Și eu te iubesc / pentru că ai sănătatea morților anonimi. / Dă-mi mâna. Ne salută claunul", *Dă-mi mâna*), autoflagelări ("Lasă-mă să-ți zâmbesc / ca dintr-o carte nescrisă. / Degetele sunt morții primari / dintr-o suită ce caută sărbătoarea. Poate ai să vii cu portretul Muțeniei: / mîntea ce mi s-a dat / e o priveliște grasă. / mă latră câinii tuturor orelor / pentru că nu am memorie", *Portret*), exorcisme ("Cu un ac se-mpunge steaua / ca să moară", *Po-veste*), evocarea unor obiecte ce dezvăluie o polarizare freudiană a imaginației: *Gheara cosmică*, *O întâmplare*, *Elegie*, *Un ultim fluier* etc. Sunt elemente, cele mai obișnuite, am putea spune, care dau consistență unui lirism ce tentează o ipoteză asupra latenței vorace a lucrurilor și procedeează, în ultimă instanță, la o demistificare (demitizare) a poeziei: "Am închis aici o carte / imperfectă; / am lăsat înadins / să se înțeleagă / că voi reveni / să-mi curăț grajdurile, / să-mi biciuiesc Utopia / sălbatică; / Asemenea claustrului botanist, / cu o plantă rară / să mântui / vorbăria Decapitaților. / Nici o putere / nu m-a ncerat atât de aprig / în punctul în care sfârșesc / toate ostilitățile" (*Final echivoc*).

A fost suficientă o sincopă editorială de un deceniu, după ultimul volum publicat în țară, *Climă temperată* (1981), pentru ca la revenirea cu un nou volum peisajul literaturii să se schimbe dramatic, suficient intervalul până la publicarea unui nou șir

de culegeri (*Autobiografie ermetică*, 1992; *Erotica hermetică*, 1994; *Zaruri de apă*, 1999; *Nopti westfalice*, 2003) pentru ca poetul, care a pierdut contactul cu plutonul liric însoțitor, să fie tentat a-și redefini proiectul liric care l-a consacrat. Altul, de acum încolo, va fi protocolul imaginativ al poemelor, altele obsesiile poeziei; în tot, o exhibare a laturii violent-expresioniste a viziunii, a percepțiilor, a afectului. Premonitorie și sibilinică, invocativă și inițiativă, poezia de sfârșit de veac și de început de mileniu a lui Dușan Petrovici *traduce și se traduce* în stăruțe ce aduc în prim plan semne ale deriziunii și pierderii, ce semnaleză impasul existențial, disoluția, criza: "Vreme pierdută pierdere de sânge / am căutat locul și nu l-am găsit/ nordul era populat de mici embrioni/ iar lupii răstigniți pe la răscruți/ femeia ce m-a născut era o poăpușă de pământ/ o paradigmă erai printre inutile obiecte/ și n-am știut cui să mă rog pe cine să blestem/și de spaimă m-a podidit plânsul/ groaznicul meu plâns de barbar" (*Erotica hermetică*, 3).

Pare, și nu este, acesta din urmă, un citat din poezia ultimului A. E. Bakonsky, cum nu sunt nici alte, numeroase fragmente din *Erotica hermetică* ori din volumele care îi succed. Poetul tematizează, pe cont propriu, experiențe ale exilului, vestește, depresiv, declinul unei lumi și al întregii orânduieii cosmice: "Drept cine sunt în ce alemanii rățacit/ cu litera animalică înfiptă în carne/ sâni negreselor adulmecă nordul/ lacrima ta agatha o port ca pe un pietroi în spinare/ cine mai caută o țintă cine seceră vânt/ când e atât de târziu pentru câine/dar și pentru piramida lui/ și-i și mai târziu pentru domnul/ cel ce pre nume odată ne-a strigat" (*Erotica hermetică*, 4).

O schimbare, de semnalat, nu mai puțin, și în ordinea priorităților *literaturii*: exercițiul memorialistic și baia de senzații tari ce se insinuează în țesătura versurilor par să spună că pentru autorul liric Dușan Petrovici nu doar "barbarii" se vor fi instalat în inima civilizației veacului, dar că poezia în sine trebuie să își caute un nou rost și alt început.

Punct, așadar. Și probabil de la capăt.

(Fragmente din *Scriptorium. Poeți români din secolul XX*)

LIMITELE ȘI NEANTUL

ALEXANDRU RUJA

Volumul apărut în colecția "Opera Omnia" cuprinde poezia din volumele *Casa cu retori* (1980), *Persoana de după-amiază* (1983), *La persoana a treia* (1992), *O victorie covârșitoare*, *Negru pe negru* (1993), *Negru pe negru* (2005), *Nimicitorul* (2012), - o antologie cuprinzătoare, dacă nu exhaustivă [dar, în absența oricăror precizări privind alcătuirea ediției, este dificil de apreciat acest lucru; o oarecare neglijență în alcătuirea ediției se observă în greșelile de scriere de tipul "Lafel cumuți" (p. 460), "Ovictorie" (p.477), "Persoanade" (p.723) etc.; nu se explică niciunde de ce s-au păstrat cele zece poezii din *Addenda* la volumul *Negru pe negru*, acestea formând, de fapt, începutul volumului *Nimicitorul*, unde se repetă], la care se adaugă *referințe critice* semnate de Ion Pop, Al. Cistelean, Virgil Podoabă, Gheorghe Grigurcu, Ovidiu Pecican, Ioan Holban ș.a. Cronica lui Nicolae Manolescu la volumul de debut al lui Aurel Pantea - *Casa cu retori* - apărută în "România literară" (1981) este poziționată separat de capitolul intitulat *referințe critice*, din motive care ne scapă și, evident, neprecizate de realizatorul/realizatorii ediției.

În poezia de început, Aurel Pantea era preocupat de retorica poeziei și semnul poetic, de mișcarea cuvintelor în spațiul nedefinit al poeziei, de "expresia cea mai austeră" și ignorarea metaforei, de recursul la metodă și configurarea unei individualități poetice. Un fundament cultural susține această poezie elaborată, polemică în interstițiile atitudinale, într-o poziție de suspendare a realului concret și permanentă îndepărtare (chiar fugă) de discursivitate ("Am înfulecat mari porții de palavre"), de detașare de inconsistentul "palabram", un fel de "feroare a pânzei", deci o stare de încordare care dă tensiune poemului și nu-l lasă să vegeteze în letargia narativității necontrolate. Sunt acestea trăsături care îl individualizează pe Aurel Pantea în contextul poeziei contemporane și-i configurează un drum poetic a cărui altitudine se va observa mai clar în următoarele volume.

Rămânând, însă, tot la poezia de început nu pot să nu remarc și o poezie așezată sub semnul mitului, în unduire expresioniste nu doar la nivelul expresiei poetice, dar și al viziunii: "Cupole pliante în care multe gesturi, irizări, săbii roase / stirpe secetoasă de arome / își dau numele de bestiar / și eu / mă scald / și trupul meu tocește un curcubeu, iar un copil se maschează / treptat / în idoli ai secetei / până când un puhoi de arome o zbughește în râu și din / zarva acelu moment o viziune neliniștitoare cu un ochi / liliachiu se uita la carnea mea și nu-i dă pace «ce cauți / tu, ciuhă a ciuhelor greu în stupoarea acvatică»" // *Stirpe secetoasă* //

Poezia lui Aurel Pantea stă mereu sub o stare de tensiune. Poetul își trăiește solitudinea și angoasele, tăcerile și introspecțiile existențiale, temerile și îndoielile, plictisul și spaima de neant, iar toate acestea se așază pe coordonate existențiale: "Îți scriu când plictisul a devenit nebunie / umblu pe străzi lungi, pe lângă clădiri / construite în stiluri

apuse și cobor / în urbea spectrală a inteligenței, măsur / bătrâne siluete, brațele lor scrumite / ating relieful în retragere, e lungă ziua / lumina se retrage lent, scad / un ton mai jos și totul mi-ar deveni egal / risc să confund două ritmuri / resorbția luminii din ziua pe sfârșite / amenințând cu apariția golului ireparabil / și pulsul inform care îl suplinește / atacând insidios gândirea."

Își eliberează viziunile și himerele într-o poezie încărcată de tensiunea meditației. Cu timpul, meditația poetică s-a așezat sub semnul tragicului existențial: "Așa, acum, cel ce se anunță este altceva decât tine, este / cu totul altceva decât om, pentru că asta este, de fapt, să fii / altceva decât om, este așa cum ai pieri și nu ți-ar păsa, fiindcă / nu ți-ar păsa cine ar pieri, și nici cine ar constata astfel că ar / putea să piară cineva, și tot așa, de fiecare dată, când vine așa / ceva peste tine, cu tot ce ai, te dai și nu știi ce faci, ce înseamnă a / face, atunci, ce înseamnă să fii ceva, ce mai ești, cam așa, te uiți / la rădăcina lucrurilor, bătrână, cam așa, bătrână, bătrân și tu, cu / priviri fără prea multe șanse, astfel ești, o privire fără prea / multe șanse, și un animal mai bătrân decât tine, el știe mai bine / el e înțeleptul, cu știința mai veche decât fiecare orgoliu al tău / el vine în întâmpinarea a toate cele, iar tu, ca vai de lume / constăți că are dreptate, că toate sunt la locul lor dintotdeauna / că nu mai ai un rost, că ești foarte nou, în această ordine, unde / toate vorbesc o limbă mai veche decât toate ale tale."

Al. Cistelean, care a urmărit cu atenție traseul poetic al lui Aurel Pantea, vorbește, pe bună dreptate, despre o "strategie negativă a seducției", numindu-l "ultimul taliban al modernismului, ultimul disprețuitor fățiș de cititori". Într-adevăr Aurel Pantea urmărește consecvent un anumit tip de atitudine, care să-i consolideze propria-i viziune poetică, prea puțin atent, dacă nu cumva, uneori,

chiar indiferent la limbaj, cu a cărui supremație în poezie se războiește mereu: "Am vorbit, Doamne, și am scris, până m-am înnegrit / cu totul, am crescut, Doamne, în vorbele mele, iar vorbele / mele au crescut în mine și mi-au pus trupul în hău / stau în trupul meu ca într-un abis, fiecare cuvânt / îl adâncește / că văd mișcând timpul și moartea, mâinile mele sunt întunecate / Doamne, de vorbărie, îmi port trupul ca și cum / propria-mi / groapă / aş purta-o, în el, limbajul se întâlnește cu sine și înnebunește."

Un limbaj, totuși, uneori colorat în extensia lui spre zone mai puțin uzitate, în combinații semantice care trimit spre o atmosferă grea, încărcată, apăsătoare. Câteva dintre posibile exemple: "limba mea e timpul pe stârv", "vegetații puhave", "trupul bălțit", "sexul în zbeg", "biografiile ejaculate", "langoarea taurilor", "huiete și răgâieli", "chiolhan sleit de vorbe", "spurcăciunea percepției", "timpul miroase / a urină veche de piscă", "în osânză rece te auzi / sleindu-te în dizgrație", "liniștea bălțită de lângă simțuri", "carnea fără spirit", "nervii spânzura ca pietrele", "lunga serie a hoiturilor abstracte / din mine".

Războindu-se cu limbajul, poetul îi caută, totuși, valorile expresive, semnificațiile existențiale, convins că poezia este și limbaj: "Am starea aceea când aş inventa o limbă atroce", scrie undeva poetul și aserțiunea sugerează tocmai această strânsă legătură între starea existențială și modalitatea de exprimare prin limbaj. De aceea căutarea este permanentă, iar sub această stare de continuă investigație se naște, de fapt, poezia: "Încă nu s-a scris propoziția aceea, propoziția aceea / de efect, să ne lase pe toți uluiți / în urma ei, nimic n-ar mai avea vreo justificare / în nopțile neconsolațiilor, unde se vorbește / limba nebuniei, se aud bâlbâieli, ca atunci când realitatea / nu mai încapă în niciun limbaj, și iese mutul buimac / din toate

AUREL PANTEA
recviem pentru tăceri și nimiciri
 Editura Tipo Moldova, Iași, 2013, 750 p.

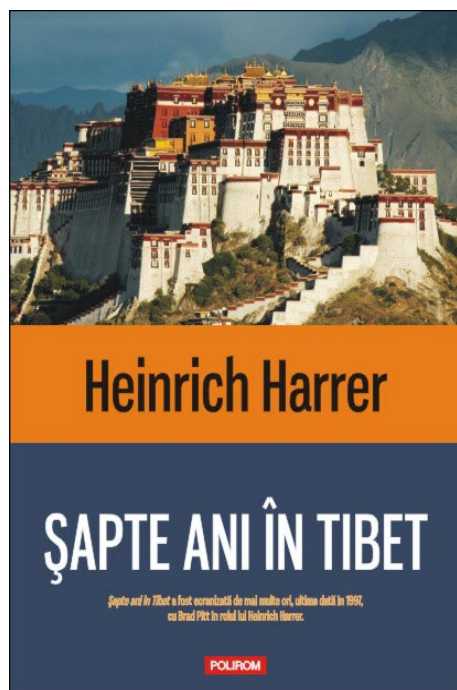
sintaxele / nimic nu îngrozește mai tare, ca un cutremur în limbaj / când se află că nu mai există nici un nume."

Poate că versiunea în limba latină din ciclul *Nimicitorul*. *Sub semnul timpului* (*Interneccans. Sub temporis signo*) reprezintă tot o asemenea căutare, a unui sens mai adânc, printr-o coborâre spre profunzimea originii, într-o tendință de sacralizare a limbajului.

Prefigurată în *Negru pe negru*, poezia eroziunii existențiale, a limitelor și timpului îndreptat spre moarte, a neantului și finitudinii, a tragicului existențial și a deschiderii spre meditația metafizică primește valențe mai înalte în *Nimicitorul*. Proiectată într-un imaginar malefic, figura nimicitorului este expresia unei negativități absolute, a unei forțe apocaliptice, dar care nu retează existența instantaneu, ci o aruncă într-o disoluție lentă, mult mai încărcată de dramatism: "După întâlnirile cu nimicitorul nu mai ai chip / porți doar un nume și te transformi cu totul / într-o limbă necunoscută / o limbă vorbită de razele uraniului / nimicitorul aplaudă, moare de răs în propriile lui aplauze / se uită la inima mea, asta face mereu, se uită la inima mea / cu razele uraniului."

Poezia de aici, expiere și umilință, rugăciune și imprecăție, păcat declarat și iertare invocată trăiește tensional prin forța contradicției, configurând, de fapt, structura umană în esența ei de înălțare divină și atracție demoniacă. Puțini poeți au sinceritatea și forța de a transpune în poezie această stare, precum Aurel Pantea: "Nu mai știu, Doamne, de unde să încep, ce pot să-ți spun / mesaje știute, păcate, n-am proiecte, Doamne, am păcate / am proiecte inverse, nu ăsta e păcatul, Doamne, nu ăsta e răul / Doamne, uită-te la mine și răzi, sunt rezident într-o patrie / inflamată de mesaje / din guri deschise nu mai învie decât propozițiile / până la glezne, o răcoare neagră / până la genunchi, până la înclăștatul loc al pelvisului / până la buric, până la inimă, până la gât, până la creștet / Doamne, sunt îngropat, din lăuntru meu urcă spre ceruri / bestia învingătoare."

ORIZONT A CITIT

DESPRE LENESI, MONSTRI ȘI VISĂTORI

ILINCA ILIAN

Ciprian Vălcan a reușit în volumele de autor publicate pînă în prezent să circumscrie un univers literar distinct: este un univers populat de monștri, de nebuni, de canibali, de Don Juani dizgrațioși, dar și de genii-copii, de visători profesioniști și de lenesi mîntuitori. Este un univers în care jocul gratuit și coșmarele cele mai cumplite își împrumută reciproc trăsăturile, în care erudiția deconcertantă se îmbină perfect cu gustul pentru parodie și apocrifă, în care stăruiesc ca figuri tutelare Borges, Rilke, Benjamin, Pessoa și Nietzsche, deși venerația care li se cuvine e împletită cu o neseacă dorință de a le opune imagini grotești extrase din lumea contemporană, percepută de autor ca iremediabil marcată de kitsch, truculentă și vlăguire.

Amiel și canibalul, noul volum de aforisme al lui Ciprian Vălcan, exploatează și aprofundează obsesiile devenite deja marca sa înregistrată, însă tonalitatea dominantă se situează mai degrabă în zona tragică decît în cea ludică. Puținele exerciții de futurologie de pînă acum se plasau într-o zonă a amuzamentului detașat și ironic; în cartea de față ele devin pregnante, iar umorul care inevitabil le însoțește capătă accente de un negru goyesc. "Copiii din secolul XXII nu-și vor mai dori să fie Goethe sau Maradona sau John Lennon, ci Ted Bundy sau Charles Manson. Idealul omului decadent va fi criminalul în serie"; "Începînd cu secolul XXII, nu se va mai acorda premiul Nobel, ci premiul Breivik"; "Memoriile unui canibal din zilele noastre vor deveni cea mai la modă carte de bucate a secolului al XXIII-lea".

Decadența artei plastice, cu al său gust exacerbant pentru șoc, violență și greață nu e decît un simptom al unei orientări generale a omului mediu occidental către extremul

sado-masochism: "Burghezul de azi nu mai e burghezul placid și sordid al secolului al XIX-lea, ci burghezul excentric și criminal. Nu Homais, ci Fritzl". Oamenii Occidentului actual sînt reduși la condiția mizerabilă de a emula personajele romanelor lui Houellebecq, față de care un Bouvard și Pécuchet par niște figuri semizeiești, întrucît ei "încă mai aveau idealuri". Postmodernii sînt "oameni reziduali", al căror destin pare deja pecetluit: involuția spre maimuță, întretăiată de sporadice momente de cruzime extremă și plăceri perverse de tipul canibalismului, coprofiliei și al "coitului pe catalige".

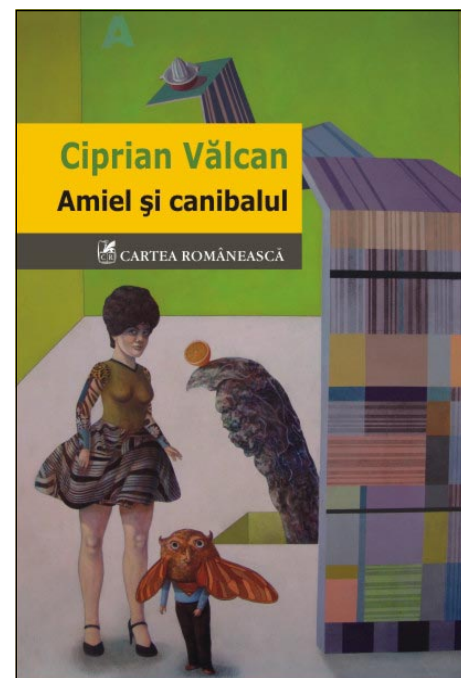
Ar putea să pară că autorul este un nostalgic al unor vremuri mai fericite, dar impresia este tăgăduită de notații cu aer de constatări neutre, lipsite de patos: "Se prăbușesc doar civilizațiile care-și pierd încrederea în misiunea lor în raport cu alte civilizații. Nu e cazul Chinei, pentru care toți ceilalți muritori sînt doar niște barbari ignoranți. Tocmai de aceea, civilizația chineză pare indestructibilă, căci nici o catastrofă nu i-a știrbit încrederea în misiunea sa specială și nu a îndepărtat-o de pe calea pe care i-au stabilit-o înțelepții ei legendari". Totuși, viziunea unui Occident epuizat prin exces de violență, nebulie și aroganță nu e neapărat conotată negativ, autorul rezervîndu-și dreptul la o detașare de înțelept stoic. În unele aforisme, Vestul e întrezărit într-un viitor nu foarte îndepărtat ca "o simplă provincie de la marginile Imperiului de Mijloc", unde chinezii vor da năvală doar ca să-i viziteze nebunii, dat fiind că "fără nebunii ei, Europa n-ar mai avea niciun farmec".

Excesivitatea occidentală, inclinația spre anormalitate și monstruos devin așadar unele

dintre ultimele puncte de reazem în fața unei aparent fatale invazii a uniformizării și rutinii seculare, proprii Extremului Orient. Această lume a lipsei de surpriză și a înregimentării acceptate fără crîcnire este totodată o lume terminală, pre-apocaliptică: "Lumea Antichristului e singura lume fără monștri. Antichristul e seniorul unei lumi uniforme, simetrice, incolore, al unei lumi locuite de oameni incapabili să iasă din rînd". Și totuși: "Antichristul colecționează numai sfinți și asceți. Directorul muzeului său de istorie naturală e Ferrante".

Atitudinea față de monștri, nebuni și dezaxați e la fel de ambiguă ca aceea față de previzibilitate, rutină și absența surprizelor. Lauda adusă repetiției nespectaculoase, a traiului fără schimbări relevante capătă într-o frumoasă serie de aforisme accente metafizice tulburătoare: "Infernul nu e repetarea infinită, osînda sisifică, ci neputința de a întrezări sfîrșitul, amputarea liniei orizontului"; "Pedeapsa lui Sisif, pedeapsă circulară, îi permite dobîndirea unei anumite rutine, a obișnuinței de catîr ce-i face soarta mai ușor de suportat. //Pedeapsa damnatului e cu adevărat infernală, căci ea își menține nedezvăluită finalitatea, adăugînd la fiecare pas șocul, surpriza, neprevăzutul"; "Rutina e moștenirea noastră paradisiacă, urma neștiută a vechii noastre naturi perfecte. //Infernul suprimă rutina, infernul e un infinit *montagne russe*"; "Cei care deplîng rutina existenței lor zilnice vor afla cu regret că singurul spațiu total lipsit de rutină e infernul..."

Erudiția impresionantă a lui Ciprian Vălcan permite adevărate delicii intelectuale *pour les connaisseurs*. Într-un aforism se poate citi în filigran o sinteză plină de umor a *Criticii rațiunii cinice* de Sloterdijk și a

reflecțiilor lui asupra distincției dintre vigurosul *kynismos* antic și cinismului occidental "postmodern" ca o consecință firească a creștinismului: "Să te deghizezi în ciine ca să muști piciorul aproapei tău căruia tocmai îi întorseși și celălalt obraz..." Dar, firește, ca în nenumărate alte locuri, interpretarea citatului poate fi complet răsturnată și sensul poate fi găsit la polul opus.

Plăcerea ușor perversă pe care o dă contradicția, constatarea acumulării de notații aiuritoare pentru cititorul obsedat de coerență este una dintre virtuțile unui volum de aforisme ghidat de o logică a impermanenței stărilor de spirit, notate scrupulos într-un jurnal al maximelor momente de concentrare intelectuală. Prin acest volum, Ciprian Vălcan își probează încă o dată capacitatea de a se contrazice în stilul său seducător, deconcertant și extrem de rafinat. Neîngrădita sa ireverență față de orice tip de previzibilitate a gîndirii fie că este și mai accentuată în comparație cu volumele anterioare, fie că este trăsătura pe care o recunoaștem deja în mod cvasi reflex în opera unui eseist matur și hipnotizant.

O "CONVENȚIUNE" BIZARĂ RADU CIOBANU

La începutul anilor '50 ai trecutului veac, bunicul meu, dr. Pompiliu Ciobanu, avocat de notorietate în Timișoara interbelică, a împărțit soarta "burghezo-moșierimii", fiind dat afară din propria casă într-un termen impus de 24 de ore. Avea 74 de ani. Oricine își poate imagina magnitudinea impactului pe care îl provoacă un asemenea ucuz și modul haotic în care se vor fi evacuat toate bunurile, inclusiv biblioteca și arhiva profesională, care se adună într-o casă de-a lungul unei vieți. Din "fericire", în asemenea ocazii apar întotdeauna rude, prieteni, cunoscuți gata să ajute, dar și "binevoitori", gata să profite de inerenta degradingoladă. Printre prietenii buni s-a numărat și profesorul Nicolae Ilieșiu, care a adăpostit arhiva în subsolul vilei pe care o locuia pe str., azi, dr. Iosif Nemoianu.

După moartea sa însă (1963), arhiva s-a risipit. Cine știe ce capricii ale hazardului au salvat doar câteva rămășițe, puține și dispartate, care s-au păstrat totuși în familie. Printre acestea, de un interes deosebit este actul de față, datînd din 1926, care, în expresia vremii, stabilește o "convențiune" prin care Societatea Scriitorilor Români "se

obligă" să faciliteze cunoscutului industriaș timișorean Friedrich Ostern publicitatea nu doar în Capitală, ci în toată țara. Ceea ce atunci poate că va fi părut firesc, azi, din perspectiva celor aproape nouăzeci de ani, suscită o seamă de nedumeriri incitante sau amuzante: în ce împrejurări va fi devenit Tudor Arghezi "reprezentantul" domnului Friedrich Ostern din Timișoara? ; în ce calitate, în ce vor fi constat, cum și prin cine se vor fi exercitat "demersurile" S. S. R. pe lângă Primăria Capitalei, dar și pe lângă cele din țară?; cine se va fi ocupat cu evidența și numărarea stîlpilor publicitari de pe urma cărora S. S. R. urma să încaseze câte 100 (una sută) lei per bucată stîlp? Ș.a.m.d. În fine, judecînd doar după aparențele acestui document, se pare că Societatea Scriitorilor Români avea imaginație, spirit pragmatic și întreprind.

Dar iată textul, căruia i-am ocrotit parfumul de epocă, reproducîndu-l integral și întocmai. Este dactilografiat, față și verso, pe o, îngălbenită acum, "foaie ministerială" în uz atunci, care era cu 4 cm. mai lungă decît foile noastre A4. Semnaturile sunt autografe, așternute, se pare, cu aceeași peniță, cu cerneală neagră

CONVENȚIUNE

Între subscrișa Societatea Scriitorilor Români, persoană morală și juridică, reprezentată în baza Statutelor și a Regulamentului, de d. Liviu Rebreanu, președinte, cu sediul în București, și d. Friedrich Ostern, proprietarul fabricii Maxim Ostern din Timișoara, reprezentat prin d. I. N. Teodorescu-Arghezi, domiciliat în București, Bulevardul Elisabeta, 42 — a intervenit următoarea convențiune.

1. Societatea Scriitorilor Români se obligă a face toate demersurile necesare spre a obține dela Primăria Capitalei și dela Primăriile din țară, indicate de d. Friedrich Ostern prin reprezentantul d-sale, concesiunea drepturilor exclusive de a face reclame prin table așezate pe stâlpii de felinare și în jurul lămpilor electrice publice, eventual pe orice stâlpi și suporturi existenți pe căile de circulație și din grădini — pentru a transmite la rîndul ei concesiunea, pe cale de cesiune, d-lui Friedrich Ostern în condițiile următoare.

2. Cheltuielile de toată natura, construcția și așezarea tablelor de reclame, precum și achiziționarea reclamelor privesc pe d. Friedrich Ostern. În aceste cheltuieli intră, bine înțeles, și plata față de autoritățile respective a costului anual al concesiunii.

3. Societatea se obligă să nu exploateze nici individual, nici în asociație sau prin cesiune către altă persoană sau firmă, chiar în cazul rezilierii prezentei convențiunii, drepturile concesiunilor, întrucît și ideea și propunerea pornesc dela d. Friedrich Ostern și din exclusivă sa inițiativă.

4. În schimbul concesiunilor, d. Friedrich Ostern se obligă să plătească anual Societății Scriitorilor Români suma de 100 (una sută) Lei de fiecare stîlp întrebuintat, sumă plătitibilă la maximum 30 (treizeci) de zile dela începerea întrebuintării stîlpului respectiv.

5. Durata cesiunii pe care se obligă Societatea Scriitorilor Români să o facă d-lui Friedrich Ostern, va fi de 5 (cinci) ani, adică timpul pe care îl fixează în mod obicinuit autoritățile ce acordă concesiunea, și cu drept de prelungire pe încă 5 (cinci) ani, pentru dl. Friedrich Ostern, prelungire care va fi numai la facultatea d-lui Friedrich Ostern.

Făcut în dublu exemplar, azi 11 Ianuarie 1926, în București, fiecare parte luînd câte un exemplar.

Liviu Rebreanu Ostern Friedrich
Str. Popa-Tatu, 85 Timișoara
București I. N. Teodorescu-Arghezi
42 Bd. Elisabeta
București

STRADA UNIRII

GELA MARGHIDAN

Ieri a fost ziua mea. Am primit cadou o rochiță albastră cu floricele albe și mama a făcut un tort mic. Stăm într-o casă mare, maro. Pe strada Unirii. Strada e lungă și pe ea sunt case mari cu garduri și copaci verzi. Mama a primit la nunta ei cu tata o casă mică, atât cât trebuie. Era un dar de la bunicu, că s-a măritat. Dar părinții mei au vândut-o și ne-am mutat aici, în casa asta maro. Are geamuri mari, cu rulouri, și e frumoasă. Aici stă și Nicoleta, prietena mea. Ea e mai mică decât mine, are 5 ani și e foarte deșteaptă. Doamna Wagner ne învață pian, dar nouă nu ne place. Vrem s-o omorâm. Dar nu știm cum. Cu roșcove sălbătice, cum ai mâncat tu, a zis Nicoleta. Eu le-am mâncat că erau dulci. Doctorul mi-a pus un băț între dinți. Stăteam cu gura căscată că mama ungea bășicile din gură cu soluție. Albă ca creta. Tanti Veta e mama lu' Nicoleta. Dar nu o crește ea, că e ocupată. O crește sora lu' tanti Veta, Mimi. Mimi s-a măritat cu tata Nicu când era frumoasă. Are bucle blonde. Le pune seara pe cărpe învelite în ziar și udă părul dintr-un pahar cu apă. Are ochi verzi și se spală pe față cu tărâte ca să-și păstreze frumusețea. Când ea a fost tânără, tata Nicu s-a luat după ea cu trăsura. El fost un mare colonel într-o armată de demult. Tata Nicu e înalt, slab și are nasul mare. Dar în tinerețea lui a fost frumos. Tata și tata Nicu ascultă Vocea Americii seara, când e întuneric. Dar nu e voie. Mama și Mimi pun pături la geamuri să nu audă vecinii. Le este frică. Radioul hârâie ca să nu se înțeleagă, fiindcă America e departe.

Tanti Veta își dă sprâncenele cu creion și stă într-o cameră mică. Ea face mâncare, ca să primească bani de la tata Nicu. Spală rufele la postavă. Plânge și cântă. Îi e dor de tata lu' Nicoleta, care era bărbatul ei. El a fugit undeva cu Lena, sora lor. Ele au fost cîntărețe mari în cor la Lugoj. Cântau pe multe voci, ca privighetorile. Tata Nicu a dus-o pe Mimi cu trăsura și a alintat-o. Mimi cu tata Nicu se ceartă tare câteodată. Mimi îi spune: «șlogu să te ia», apoi se pupă.

Eu am găsit o pisică. La poartă. E gri. Nicoleta i-a dat de mâncare, că eu sunt leneșă. A zis că e a ei. M-am supărat pe ea și ea s-a smiorcâit. Tata Nicu a zis să ne împăcăm. Pisica e a mea, dar ea nu mi-o dă. Tata Nicu a zis că o taie în două, să aibe fiecare o bucată de pisică. Nicoleta vrea partea cu capu'. Eu nu vreau coada, că eu am găsit pisica, și dacă am găsit-o e a mea, și să-mi dea partea cu capu'. Nicoleta urlă. Tata Nicu zice că o taie în lung. Dar zice că atunci pisica moare. Noi nu vrem să moară, și plângem tare. Zice să ne împăcăm și noi ne împăcăm. Tata lucrează la șantierul naval. E inginer acolo. Noaptea, au bătut oameni răi la ușă. Au zis să stăm lângă zid. Tata mă ține în brațe că e noapte și e frig. Au scotocit. Au scos toate lucrurile. Au zis cuvântul sabotaj și au bătut în podea. Au scos din scândurile de podea. Erau supărați pe noi. Ne-am speriat rău, dar au plecat. Mama ne-a dat apă să bem ca să nu mai tremurăm.

Mie mi-e frică de întuneric. Noaptea,

fluieră soldații ruși pe străzi, că stăm la graniță cu Dunărea. Fug în patu' mare unde doarme mama și tata. Când mergem pe stradă, mama mă strânge de mână. Ea vede soldații ruși. Ei stau pe stradă și controlează să nu vorbească 3 oameni. Ei zic că e complot.

Lalu și Costel sunt vecinii noștri. Ei merg la grădiniță. Sunt urâți și murdari la genunchi. Se suie pe gard să vorbim. Eu le întorc spatele că nu-mi place de ei. Îmi place de Dănuț Colan. Mamă lui e frumoasă. O cheamă Dolly și miroase a parfum. Dănuț a zis să mă mărit cu el. A zis că-mi cumpără haină de blană, pantofi cu tocuri înalte, și să mă dau cu ruj. Am zis, bine. Costel și Lalu au zis că îmi dau cireșe din pomu' lor, să vin. Au zis că le aruncă în poala mea. Și nu m-am uitat în copac, că țineam poala. Ei au făcut pipi pe mine, de sus. Pipi era cald și curgea pe mine. Râdeau în gura mare că eu plîngeam. N-o să mai vorbesc cu ei niciodată. Mama lor a zis că mă face o noră. Să-i fie rușine!

Seara, mama duce o pungă cu inelele ei și icoanele de argint la o vecină. Și sacul cu cărți, că nu vrea să le ardă. În caz că ne ridică. Pe unii îi ridică. Nu știm pe care. L-a ridicat pe fratele lu' bunicu'. E secret. Mama nu mă lasă să vorbesc. Să nu scoateți o vorbă cu nimeni, a zis tata. Fratele lu' mama e tânăr, l-au luat noaptea. E închis undeva. Bunica nu știe unde. De asta nu mai doarme. Bunicu nu vorbește, că e supărat.

Anul ăsta e rându lu' mama să-l caute. Plec cu mama la Aiud. Acolo e o închisoare de oameni. În tren e frig și soldații fumează. Mama mă ține pe genunchi. Nu-mi place în tren. Miroase urât. Mama duce un pachet. E mâncare pentru unchiu și un pulovăr gros. La Aiud e ceru' gri și plouă. Treceam o apă și un pod și așteptăm la poarta mare. Nu ne lasă înăuntru. Mama are pe hârtie numele unchiului. Se roagă de omul gras. Omul gras și rău de la poartă țipă la ea. Mi-e frică de el. Mama mă ia în brațe. Omul ne împinge și scuipă. Mama e obosită și stă pe o piatră. Tremură și nu știe ce să facă. Plânge încet. Eu vreau înapoi, acasă. Mama ține pachetul în poală. Mama are mâini moi. Îi place muzica. După-masa, cântăm la pian la 4 mâini. Mama e așa frumoasă. Pune rochia neagră cu colier de argint, pune rochia maro cu broșa de aur. Zice că se potrivesc negru cu argint și maro cu aur. Mama spune că ce e simplu, e frumos. Tata e vesel, o ține în brațe pe mama și râde. Lui îi place mult muzica. Ascultă la patefon cu ochii închiși.

Desenează un motor de avion. Îi plac motoarele, a făcut avion fără motor, când era cercetaș. L-au pus la ziar. Purta bască albă. Regele i-a dat diplomă. Mama era la calugărițe. În dulap sunt caietele ei cu picturi și caligrafie cu scrierea rondă. Dar s-au îndrăgostit.

Mama a rămas gravidă și au făcut nuntă. Eu m-am născut grasă și dorm mult. Când era războiul fugeau să se ascundă. La război, bomba a căzut pe mătușa mea, Ileana, și a murit. Și casa ei s-a făcut o groapă, că ea era în casă. Tata o iubea mult. Tata mai

are 5 surori. Ele o iubesc mult pe mama lor, bunica Ana. Când bunica Ana avea 15 ani, a făcut o față din flori, pe tanti Matilda. Atunci, bunica era tânără și proastă. Bunicu era preot și a luat-o că era bătrân și i-a fost milă de ea, că părinții ei au gonit-o de acasă.

Acum bunica Ana trăiește singură, că bunicu a murit demult și fetele ei s-au măritat. Ea are o casă mică. În grădină crește liliac, cu flori simple sau bătute. Unele sunt violete, altele roz și altele albe. Iarna, bunica face mălai cu jumeri și rahat, și îl coace în cuptor, uns cu smântână. Are icoane multe și pereții sînt albi. Îi dă cu var înainte de Paști. Pe pat sunt cearșafurile albe cu dantelă făcută de ea când era tânără.

Se îmbracă numai în negru. Eu cred că e tristă. A zis că nu îi e urât, dar eu dorm cu ea. Miroase a săpun cu lavandă și pune bujori roșii la fereastră. Seara, îmi spune poveștile vechi și spunem rugăciuni. Pe strada Unirii e cald. După-masa lumea doarme. Eu joc șotron și stau lipită de zid să mă răcoresc.

Tata Nicu a cumpărat un motor de tăiat lemne. Când se termină vara, oamenii taie lemne pentru foc. Seara tăietorii aduc motorul în curte. Tata Nicu le dă bani și dă bani și lu' tanti Veta. Ea face mâncarea și spală rufele și vasele. Când vine toamna, toate femeile fac bulion pentru iarnă. Tata Nicu ne face «omul zburător». Ne dăm drumu' de pe scări și el ne învârte. Noi ne prăpădim de răs. Tanti Margot stă peste drum. Are 80 de ani, dar nu s-a măritat niciodată. A făcut școală la pension. A zis: «Ehei, ma chère, de-ai ști ce de pețitori am avut... că am fost très jolie.» Lu' maman nu i-a plăcut niciunul, că erau cam pârliti. Mama o iubește mult. Tanti Margot are ochii albaștri ca de sticlă. Își face părul în valuri cu fieru' încins în sobă și la spate îl răsuțește în cocule. Anu' trecut s-a întâlnit la biserică cu domnu' Cocos și s-au îndrăgostit. El a cântat la fanfara militară când era tânăr.

Acum dorm împreună și se țin de mână în pat. Patu' lu' tanti Margot e dublu, dar ea dormea pân'acu, într-unu'. Acum, domnu' Cocos doarme în celălalt. Paturile au tăblie înaltă, cu îngeri sculptați. Pe patu' lu' tanti Margot scrie cu litere de aur «Madame» cu coroaniță de trandafiri, iar pe patul lui domnu' Cocos scrie «Monsieur», tot cu litere de aur și o ramură de frunzulițe. La prânz mănâncă în curte sub vița de vie. Lu' domnu' Cocos îi place supă cu găluște de griș, friptura la cuptor și clătite cu dulceață. După-masa, el îi cântă la trompetă «Ciobănaș cu 3 turme de oi» și cântatul se aude hăt-depart, pe toate străzile. Tanti Margot s-a fardat ca o păpușică și îl pupă pe gură pe domnu' Cocos.

Tanti Floricel stă în casa galbenă, mai jos de noi. Bărbatul ei pleacă cu vaporu', că e ofițer de vapor pe Dunăre. Atunci vine iubitul ei în vizită. E înalt și slab, vecinele zic «e frumos, bată-l noroc». Tanti Floricel se fâstăcește și roșește, că el îi aduce flori. Când vine la ora 4, toate femeile ies pe stradă să îl vadă când bate la poartă. Apoi ele rîd de ciudă. În casă la tanti Floricel miroase frumos fiindcă ține gutuile pe dulap. Tata l-a făcut pe iubitul ei, «comunist». Oamenilor nu le place cuvântul ăsta. E un cuvânt urât. Toată ziua desenez ce văd pe geam. Îmi place strada noastră cu pomi și case. E lungă de nu se mai termină. Mama îmi dă ceai de tei și pâine cu magiun de prune ca să fac un desen frumos. Acum ninge. În piață sunt sănii, caii le trag. Caii au zurgălăi. Pe nasul lor ies aburi. Zăpada e pufoasă. Când ies de la grădiniță, copiii mănâncă țurțuri de la burlan. Mama mă așează în sanie și birjarul ne învește cu pătura. Ne plimbăm cu sania pînă la sat, la bunici. Cred că acum sunt fericiți, au aflat că unchiu' e închis la Poarta Albă. Cred că și mama e fericită că unchiu' e acolo, fiindcă îmi zîmbește. Viața noastră e tare frumoasă.

(Fragment din "Memorii")

LA GĂRÂNA, ÎN PATRU ZILE CÂT UN AN ADRIANA CÂRCU

Privind noianul de fotografii care se perindă pe web, mi-am dat treptat seama că poți ghici în a câta zi de festival sunt ele făcute, dacă privești cu atenție chipurile participanților. În primele două zile ele au strălucirea așteptărilor împlinite, în a treia, calmul măsurat al stării de bine, iar în ultima zi ele dau semn al prea-plinului de trăiri și nesomn. Bucuria este însă mereu prezentă. Ea ne-a însoțit și anul ăsta, în această unică sărbătoare a muzicii și a prieteniei, care pentru mulți participanți concentrează experiențe muzicale și personale, din care se vor hrăni apoi un an întreg. Așa cum ne-a obișnuit în anii precedenți, Marius Giura, directorul Festivalului de Jazz de la Gărâna, a dozat și de data aceasta cu finețe crescendo-ul fiecărei serii. Alături de adevărați titani ai genului - Charles Lloyd, Bill Frisell and John Surman -, au fost prezenți muzicieni de excelență ca Zakir Hussain, Eric Harland, Arild Andersen, Paolo Vinaccia, Bugge Wesseltoft și Magnus Oström, cât și reprezentanți ai noii generații - Pawel Kaczmarczyk și In The Country. O puternică "escadrilă" de muzicieni români din țară și din străinătate - printre care Nicholas Simion, Luiza Zan, Peter Wertheimer, Eugen Gondi -, au întregit un *lineup* valoros.

Festivalul a fost deschis de *Bill Frisell Sextet* (USA) - Bill Frisell, chitară; Jenny Scheinman, vioară; Carrie Rodrigues, vioară; Eyvind Kang, vioară; Hank Roberts, violoncel și Rudy Roystone, tobe -, cu "A Beautiful View", o piesă de pe noul album *Big Sur*. Acordurile delicate de chitară, au urmat generoasele desfășurări de vals, condus de accentele fin amplasate ale tobei, creând o atmosferă de pădăii în plutire. Piesa "The Animals", o compoziție cu atonalități rotunjite într-o armonie pulsantă s-a însoțit cu acordurile de country din "Somewhere", pentru a se descompune în particole sonice, reunite într-o nouă cadență. Tonurile nuanțate ale chitarei au dominat țesătura fină a performanței într-o progresie calmă, ce a rezultat într-un conglomerat polifonic învăluitor. Dialogul jovial între secția de coarde și chitară a fluctuat în meandre atonale, readuse la matcă de accentele puternice de tobă. În final, acordurile de chitară s-au disipat precum apele cristaline condensate în ceața joasă a dealurilor gărâneze.

Charles Lloyd Sangam (USA, India) - Charles Lloyd, saxofoane, flaut, taragot, pian, percuție; Zakir Hussain, tabla, voce, percuție; Eric Harland, tobe, percuție, pian -, au prestat o performanță suverană, de o rară complexitate muzicală. Virtuțile combinate ale muzicienilor au creat un peisaj sonor multiplu, care s-a desfășurat de la tonurile de incantație ale vocii lui Zakir Hussain până la furtunoase atacuri sonice conduse de inflexiunile pertinente ale saxofonului pe cadența rulajului de tobe. Zakir Hussain a echilibrat cu măiestrie alternanța între înălțimi și adâncuri, împrumutând astfel întregii performanțe o calitate tri-dimensională. Arabescurile lui Lloyd la flaut grefate pe ritmul dantelat al tablei, care câteodată atingeau fluiditatea unui sunet continuu, a devenit o arie plutitoare cu nuanțe orientale. Expresivitatea copleșitoare a lui Lloyd a fost pusă cu măiestrie în valoare de remarcabilul său simț al nuanțării, în timp ce prestația la tobe și adagiurile la pian, contra-balansate de platforma ritmică, au creat un univers muzical în care lumile s-au contopit pentru a naște din nou.

Ansamblul de percuție Prezant (România) - Mario Florescu, tobe; Alex Florescu, Bogdan Nica, Admin Bocsa, Alex Unc, Bojesuk Vasile - percuție; Claudiu Buna, conga; Andrei Voica, marimba, vibrafon; Radu Rotaru, keyboards. Tânărul ansamblu condus de Mario Florescu a adus în festival o notă jubilantă de proșpetime. Grupul compus din 8 elevi ai cunoscutului toboșar și percuționist a generat un groove susținut, marcat de solouri pline de concentrare. Performanța lui Florescu la percuție s-a dezvoltat treptat într-o corolă ritmică augmentată de perfecta dozare a pauzelor.

Peter Sarosi, Azara (România, Cuba) - Peter Sarosi, pian, claviaturi electronice; Joo Sebastyen, bass; Laurentiu Zmau, tobe; Gilberto Ortega Torres, percuție. Grupul românesc căruia i s-a alăturat percuționistul cubanez Gilberto Ortega Torres a prestat o performanță explozivă cu flair de Caraibe. Ușoara atingere a claviaturii și excelenta frazare a lui Peter Sarosi au alertat ritmul. Balansul a fost energizat de schimbarea de registre marcată de inspiratele accente ale percuției.

A doua zi a festivalului a început cu recitalul trupei *Irina Popa & The Sinners* - Irina Popa, voce; Cornel Cristei, claviaturi electronice; Iulian Vrabete, bass; Relu Bitulescu, tobe. Grupul a dat un show echilibrat în care vocea Irinei Popa, păstrând inflexiuni reminiscente din pop, a adus rotunjimea și nuanțarea necesare unui ritm performant susținut. Piesa "My Funny Valentine" într-o notă vibrantă a marcat apogeul performanței.

Arild Andersen Trio (Norvegia, UK, Italia) - Arild Andersen, contrabas; Tommy Smith, saxofon; Paolo Vinaccia, tobe. Arild Andersen cântând pe un instrument împrumutat

(basul său a fost deteriorat în timpul călătoriei) a adus finețea melodică și totuși fermă a mâinilor sale în dialog, contrabalansată de textura densă a sunetelor de sax și perfect pusă în valoare de arhitectura ritmică a tobelor. În "Reparate", Andersen a evocat, pe atingeri tandre de cinel, nuanțele albăstrii ale dealurilor nordice. Frazarea puternică a lui Smith a adăugat o tentă verde în timp ce basul, oglindit de crescendo-ul imperceptibil al cinelor a dus povestea în ceturi îndepărtate. "Mira" a învăluit publicul în vârtejuri catifelte de vis.

Luiza Zan Project (Romania, USA, Ungaria) - Luiza Zan, voce; Rick Condit, saxofoane; Gyarfas István, chitară; Berkes Balázs, contrabas. Luiza Zan s-a reîntâlnit pe scena festivalului cu fostul său profesor de la Conservatorul din București, pentru a da o performanță de înaltă clasă din temele clasice ale jazzului. Vocea caldă și vibrantă a vocalistei a adăugat doza necesară de ușurătate pentru a da interpretării un caracter rotund. Secția ritmică a emulat registrele oferind o platformă solidă pentru improvizație și un dialog instrumental inspirat.

John Surman (UK, Norvegia) - John Surman, saxofoane; Erlend Slettevold, pian; Terje Gewalt, bass; Tom Olstad, tobe John Surman. Colaborarea muzicianului cu cei trei instrumentiști norvegieni a adus o formulă nouă, marcată de tonuri joviale, coloratură profundă și o constantă combustie internă. Performanța sa la saxofoane a fost perfect susținută de interacțiunea dintre tonurile clocotitoare ale basului, de rulajul continuu al tobelor și de accentele plutitoare ale pianului. Muzica lui Surman a adus în noaptea rece a Gărânei o adiere de aer cald și lumină albastră, accesând teritorii populate de zei apuși. În timp ce părinții își purtau copiii la culcare, sunetul a devenit mai ușor, tonul saxofonului a primit nuanțe de harmonium, iar focolul interior a început să mocnească.

Peter Wertheimer Quartet (Israel) - Peter Wertheimer, saxofoane; Nachum Pereferkovich; Guy Ben Barak, tobe; Edmond Gilmore, bass - a deschis ziua a treia a festivalului. Cvartetul israelian, avându-l ca lider pe fostul timișorean, au performat o sesiune de jazz exactă și solidă cu succesiuni melodice de bass, complementate de atacuri furtivoase pe premier. Firul narativ al saxofonului a făcut plonjee neașteptate în abstract, generând astfel un tempo progresiv în conjuncție cu dialogul secției ritmice. Ruperile de tonalitate ale pianului au complementat loviturile de corzi ale basului, culminând într-o ritmică antrenantă.

Pawel Kaczmarczyk Audiofeeling (Polonia) - Pawel Kaczmarczyk, pian; Grzech Piotrowski, saxofoane; Maciej Adamczak, contrabas; Dawid Fortuna, tobe. Concertul a început cu un ton înalt și clar de saxofon cu intervale aerate, convins mai apoi de către puternica secție ritmică să intre într-un dialog ce a înaintat printre văi și dealuri de sunet. Sunetele urgente ale saxului au escaladat schele de sunet, accesând platforme de unde dinamica internă a fost alimentată de contrapunte bine dozate cu atacuri pe notă. Pasajele abstracte au alternat cu inserturi de o intensitate narativă, în care tonurile lichide ale pianului lui Kaczmarczyk, izvorâte din adâncurile armoniei, au ieșit la suprafață în șuvoaie curate de melodii. Show-ul polonezilor a curs ca uleiul.

Dainius Pulauskas Group (Lituania) - Dainius Pulauskas, pian, synthesizers; Valerijus Ramoska, trompetă, flugelhorn; Rimantas Brazaitis, saxofon tenor; Alexander Raichenok, saxofon alto; Domas Aleksa, bass; Linas Buda, tobe. Fuziunea bine structurată dintre sunet instrumental și echipamentul electronic a adus la lumină un peisaj sonor viace, populat cu măsurii mixte, explorări pline de finețe ale pianului, o solidă prestare la bass și tobe.

Bugge Wesseltoft (Norvegia) a readus, într-un recital de pian, spiritul nordic în inima Carpaților. Într-o notă mai clasicizantă de această dată, lungile respirații ale pianului și intensele adagiouri, progresia perlata și căderile adânci au dat performanței o notă magică. Torente de atacuri pe claviatură au alternat cu momente reflexive și largi incursiuni meditative, în care gândul a fost liber să cutreie, explorând fiecare colț și insinuare a peisajului sonor sau lăsându-se, pur și simplu, în voia incursiunilor de auto explorare. Perfectul simț al timpului și progresia cromatică plină de naturalețe au transformat recitalul într-o celebrare a sunetului pur.

In The Country (Norvegia) - Morten Qvenild, pian; Roger Amntzen, contrabas; Pal Hausken, tobe. Performanța grupului norvegian a constituit punctul forte al festivalului de la Gărâna. Cea mai prețuită calitate a muzicii bune, aceea de a transporta în alte sfere ale percepției, a fost prezentă în asemenea măsură, încât show-ul aproape că nu a lăsat răgaz notării aspectelor tehnice ale execuției. Setul a început cu o cadență atonală în contrapunct de bass/tobă și pe când sunetele s-au disipat în revărsări succesive, augmentate de călcătura apăsată pe

toba mare, vraja se și instalase. Pe măsură ce nota dominantă a intrat în registrul liric, frigul nopții s-a estompat lăsând în urmă frunze răzlețe, o pală de vânt și o amenințare de tunet, urmate de lumini care au trecut treptat de la roșu spre alb. Atunci când textura profundă a liniei pianului și-a dublat intensitatea și accentele înalte au fost dublate de bass, toate acestea s-au transformat într-un vârtej de sunet și culoare, care purta în centrul său muzica în forma ei cea mai pură.

JazzyBIT - Teodor Pop, pian, orga Hammond, sintetizator; Mihai Moldoveanu, bass; Szabo Csongor-Zsolt, tobe, percuție. Tinerii muzicieni au deschis ultima seară a festivalului cu un schimb alert de măsurii mixte urmate de glissando-uri line pe Hammond, care au împrumutat performanței un aer estival. Ritmurile de funk și de blues tratate în manieră jazzistică au împrumutat performanței o notă omogenă.

Nicolas Simion Trio - Nicolas Simion, saxofoane; Eugen Gondi, tobe; Sorin Romanescu, chitară. Setul s-a deplasat treptat dinspre structurile clasice de jazz spre arhitectura mai sofisticată a genului New Music. Textura crudă a sunetului lui Simion, cu rădăcini în teme folclorice, grefată pe un suplu mediu ritmic, a dat performanței o granulație aspră alimentându-i astfel dinamismul. Marginile tăioase și întorsăturile neașteptate ale liniei saxului susținute de linia omogenă a tobei și de replicile ferme și melodice ale chitarei au complementat peisajul sonic conferindu-i o frumoasă rotunjime.

Bugge Wesseltoft, The Electric Trio (Norvegia, USA, Turcia). Avându-l alături pe Ilhan Ersahin la saxofoane și pe Joe Clausell la percuție, muzicianul a prezentat o performanță nervoasă într-o progresie atonală de strigăte muribunde de pasăre, vase scufundate, focuri de artificii și raiduri aeriene. Atacurile secvențiale ale saxului au alimentat tensiunea amenințătoare, care s-a coagulat în ritm pur, pentru a redeveni mai târziu sunet de pian. Alternanța registrelor, schimbarea claviaturilor întrețesute cu tonurile de calmă căutare ale saxului s-au cristalizat treptat într-un groove electrizant. Ritmicitatea de transă a dat frâu liber coloraturilor etnice, care au fost apoi transportate în zona *dubstep* pentru a se pierde în zare ca vapoarele răzlețe ce părăsesc portul.

Magnus Oström (Suedia) - Magnus Oström, tobe, percuție, voce; Thobias Gabrielson, bass, bass synthesizer; Andreas Hourdakakis, chitară acustică și electrică, banjo; Daniel Karlsson, pian, keyboards. Piesele "The Moon" și "Dancing at the Dutchtreat" a combinat elemente progresive cu rock și accente electronice. "Searching for Jupiter" a dezvoltat o suită de succesiuni ritmice separate de pauze abrupte și propulsate de elaborate interferențe ritmice. Cu "Ballad for E", piesă dedicată memoriei lui Esbjörn Svensson, un moment suspendat de durere a evocat plecarea unui mare Visător. În "Through the Sun", secția bass-tobe a marcat scurtele atingeri ale pianului, cărora li s-au alăturat modulațiile sensibile ale chitarei într-o piramidă polifonică de incidente sonore. Show-ul a încheiat festivalul cu "Weight of Death", în lungi tonuri reflexive, clopote de biserică și imnuri pe corzi de chitară.

SILVIU ORAVITZAN

ILEANA PINTILIE

Intitulată simplu cu numele său, expoziția lui Silviu Oravitzan, deschisă recent la Muzeul Țăranului Român din București, reprezintă un tur de forță și o încununare a unei practici artistice, articulate cu o uimitoare consecvență, descriind o perioadă de mai bine de treizeci de ani. Expoziția apare ca un adevărat testament artistic, de vreme ce ocupă spații importante din muzeu, mari săli, care ar putea adăposti permanent asemenea lucrări cu un aspect spiritualizat, sustrate mondenității artistice.

Vocația asumată și recunoscută a artistului este aceea de mediator al unor valori spirituale arhetipale, pe care le-a aflat, așa cum cu mândrie susține, în tradiția Banatului montan profund, păstrător al unor sedimente artistice misterioase, adunate lent din diverse culturi și straturi arhaice. Astfel de "amintiri" culturale și artistice devin vizibile în ornamentica artei populare, în care semnul păstrează încă ambiguitatea limbajelor, oscilând între diverse semnificații, absorbite treptat de semnul pur decorativ. Tocmai acest spațiu natal – Ciclova Montană - i-a oferit pe de-o parte accesul la o lume ancestrală profundă, cu ritualurile ei precise și semnele plastice pline de sens și, pe de altă parte, împletirea armonioasă cu o cultură semicivildină, de sorginte central-europeană, care a făcut faima Banatului, conectat de timpuriu la o arie culturală mult mai amplă.

Din câmpul vizual al artei, Oravitzan este atras de modelul bizantin, care îi oferă exemplul unei "arte totale" – nici pictură, nici sculptură, un fel de *mixed media* punând în valoare o stare, o trăire de tipul revelației (dacă nu religioase, cel puțin estetice). Această stare contemplativă a operei de artă totală, oferă privitorului șansa de a se regăsi fie în plan spiritual sau chiar religios, fie în plan artistic, în fața ansamblului de lucrări care comunică astfel cu el în mod empatic.

Concepția expoziției de la Muzeul Țăranului Român impune privitorului un ansamblu grandios, cu trimitere la aulic, menit a trezi admirație și un fel de "adeziune" automată în fața frumuseții fără nici o umbră. În aceste spații ample artistul expune picturi de mari dimensiuni, desene sau obiecte sculptate în lemn aurit și pictat. Distribuția lucrărilor în spațiu are structura unei instalații, deoarece el construiește adesea pe simeze câte un centru de interes vizual, cărui îi corespunde o structură spațială dispusă pe pardoseală. Ansamblul astfel articulat, acționează asupra privitorului cu o forță multiplicată, la fel și în cazul picturilor, care se pot grupa în tripticuri sau care alcătuiesc ansambluri complexe - forța semnelor grafice se cumulează, lucrările primesc o expresivitate sporită.

Silviu Oravitzan operează cu structuri rectangulare – de obicei pătratul, multiplicat prin asamblare și asociere cu semne simple: intersecția, într-un unic punct, a două axe, verticală și orizontală, de fapt intersecția care generează crucea grecească, cu brațele egale. Semnul acesta simplu și arhicunoscut se află atât în microstructuri de *entrelacs*, de împletituri orientale, dar și în

macrostructuri, ansamblurile de lucrări care generează acele instalații parietale sau pavimentare.

Pătratul, crucea, ritmurile geometrice perfecte, axele și unghiurile drepte, cercul înscris în pătrat sunt principalele elemente de limbaj plastic cu care artistul operează, compunând ample structuri vizuale din aceste forme simple, în care arareori apare câte un element figurativ, de obicei simbolic. Încrustate în lemn sau pictate în culori contrastante, elementele acestea constituie în fond baza unui limbaj abstract ce poate fi comparat cu cel al lui Malevici sau Mondrian, aflați și ei, după cum se știe, în căutarea unei expresii spiritualizate, dincolo de contingent. Din această perspectivă, pictura lui Oravitzan poate fi considerată abstractă, deoarece ea operează cu un limbaj geometric, al formelor pure sau al semnelor imemorabile, aduse la suprafața de "amintiri" culturale.

Oravitzan utilizează pretutindeni foița de aur, cu trimitere directă la arta bizantină de factură aulică (respectiv la mozaicul bizantin), în combinație fie cu roșul imperial, fie cu albastrul somptuos. Chiar dacă există uneori și combinații de alte culori posibile, acestea corespund unei cromatice simbolice, cu trimitere la obiectele liturgice (potir, ripidia, patenă) sau la broderii liturgice, în care scenele religioase sunt așternute pe câmpuri ornamentale, menținând caracterul sacru prin refuzul unei reprezentări realiste. Expuse în lungi șiruri, picturile reprezentând veșminte liturgice fac trimitere la o siluetă umană posibilă, dar niciodată menționată ca o prezență concretă.

Silviu Oravitzan nu este interesat de discursul artistic contemporan, dubitativ și postmodern, pentru simplul motiv că are niște certitudini de natură spirituală, care-l fortifică în fața avalanșei de ipoteze și de angoase, ce străbat insidios lumea actuală. Privirea sa este întoarsă mai degrabă spre o lume interioară, atentă încă la acele ritmuri ancestrale, pulsând discret și la o iluminare, care-l însoțește permanent detașându-l de contingent. Discursul său artistic este astăzi distinct și oarecum solitar în arta românească contemporană, dezvăluind o vocație spre o spiritualitate răsăriteană, articulată însă complex între Orient și Occident.

FIBRELE SAMOVARULUI

DANIELA MAGIARU

Teatrul Național Sârb, Novi Sad

Regia, stage design și lighting design: Tomi Janejici; costume: Marina Sremac; compozitor: Isidora Jebeljan, sound design: Tomaj Grom

Cu: Jasna Giurcici, Filip Giurici, Dušan Jakšici, Milica Janevski, Deneș Debrei, Draginja Voganjac, Ivana Vukovici, Boris Liješevici, Boris Isakovici, Dimitrije Dinici, Jovan Jivanovici, Milica Trifunovici, Tijana Markovici, Dušan Mamula

Timpul petrecut de un spectator în sala de teatru, cel pe care este dispus să îl acorde unei reprezentării este extrem de limitat. Iar schimbul este necruțător: minute și ore la schimb cu trăiri. Cu cât mai intense, cu atât mai bine. De aceea, pus față în față cu un spectacol anunțat de șase ore și jumătate, privitorul nu poate miza decât pe o întâlnire totală.

Tiparul spectacolelor-fluviu nu e, desigur, nou (poți fi părtaș la experiențe teatrale ce durează șase, nouă sau chiar douăsprezece ore, având ca suport texte contemporane sau clasice). Dar publicul reacționează diferit la masivul atac teatral care își depliază arsenalul de resurse. Unii spectatori sunt deschiși la experiență. În plus, dacă "aventura" are loc într-un festival, doza crescută de teatru sporește și disponibilitatea pentru experiment, dar și riscul ca, dacă producția nu e suficient de incitantă, să îi fie diminuat impactul emoțional.

Cu aceste gânduri am intrat la *Pescărușul*, în regia lui Tomi Janejici, montare pe care am văzut-o în cadrul Festivalului Euroregional de Teatru (TESZT), Timișoara. S-a dovedit a fi, mai presus de toate, un spectacol intim, care își ține publicul aproape, nu numai fizic, datorită distanței mici între actor și privitor (distanță pe care o anihilează la un moment dat), ci și grație emoției pe care o dispersează. Faptul că și regizorul este prezent în scenă îți inoculează, de la bun început, sentimentul de familiar, dobândești statutul de conviv. Tomi Janejici dă indicații, întrerupe, face ca jocul să fie natural, te invită să intri pe scenă, să iei parte la joc. Tinzi să uiți că asisti la un spectacol bine lucrat, într-atât de densă și veridică e atmosfera. (Contrar duratei de lucru obișnuite, *Pescărușul* a avut parte de 16 luni de repetiție.)

Cred că relația cu timpul, dincolo de durata obiectivă, e de maximă importanță. Plecat de la concepția regizorului de a explora fiecare fibră a textului, dar și de a-i găsi registrele potrivite, spectacolul te învăluie treptat. La început, slovenul Janejici mizează pe un efect aproape voyeurist – asisti la repetiția pentru *Pescărușul*, cu actorii așezați în jurul mesei, având textul în față, descifrându-l, ca la o veritabilă citire. De

altfel, ca dispunere, regizorul pare că inventariază un repertoriu complet de tehnici și metode.

Timpul curge cu siguranță altfel în spectacolul imaginat de Tomi Janejici.

Timpul are răbdare. Mai mult decât atât, suntem supuși unui experiment, nu de paciență, ci de implicare, în care sunt trasate cu umor și naturalețe intențiile autorului. Montarea reface meticolos întreg procesul de creație, de la lectură și discuții până la spectacolul propriu-zis. Montarea, construită în trepte, vizând nu acumulări, ci adânciri de sens și de stări afective, te poartă prin paginile piesei cu îngăduința și calmul cuiva care îți lasă timp să observi și care îți permite să faci acest parcurs în propriul tău ritm. De altfel, fiecare dintre cele patru acte ale spectacolului pot funcționa și de sine stătător. Ele sunt diferite ca înfățișare, dar nu și ca direcții. Brăzdările pe care le înfăptuiesc artizanii montării pe hărțile textului sunt fine și subtile. Sunt evidente pe tot parcursul spectacolului câteva constante: inevitabila tensiune ținută sub presiune, exploziile, iubirile neîmpărțite, zborul, jocul de-a pescărușul, ambiguitatea, dar și starea de laborator cu rezultatele ei.

Îmi rămâne în minte o scenă extraordinară de puternică – în actul a treilea, un stop cadru, cu mare impact vizual, care desenează un veritabil "portret de familie". Din el se pot desprinde trăsături apăsate creionate ale personajelor. Tabloul e urmat de mișcări în ralanti – personajele fac cu mâna – anunțând suma tragediilor și pe cea a ridicolului pe cale să ia cu asalt întâmplările. O altă scenă, aparte ca încercătură, este cea rezolvată prin duble cinematografice de către regizor. Filmată, întâlnirea Ninei cu Treplev este o survolare îngemănată: real – teatral/fictiv – film/real/teatral. Scena este filmată, dar sunt păstrate la montaj încercările de a o juca, de a o face credibilă, de a o înțelege și crede. Actorii din distribuție stau cu toții, în fața primului rând de spectatori, privind, la rândul lor, proiecția. Un amestec de dezinvoltură și simplitate se conjugă în modul cel mai firesc cu puțință cu nesiguranța, teama și abandonul în fața partenerului, în fața textului, în fața camerei și, în fine, în fața sălii – o tulburătoare lecție de sfârșiere și recompunere.

Pescărușul lui Tomi Janejici este un spectacol țesut din energie definită ca dans sau fugă, alternanță de pasiune și răceală, căutare perpetuă, autenticitate și reflecție bine controlată. Ieșind de la spectacol, târziu în noapte, ai sentimentul de plin, concomitent de eliberare și de presiune. Simți că ai pătruns pentru o vreme într-o cameră secretă și ai asistat la un proces alchimic, că ai luat parte la distilări succesive care fac bine oricărui privitor.

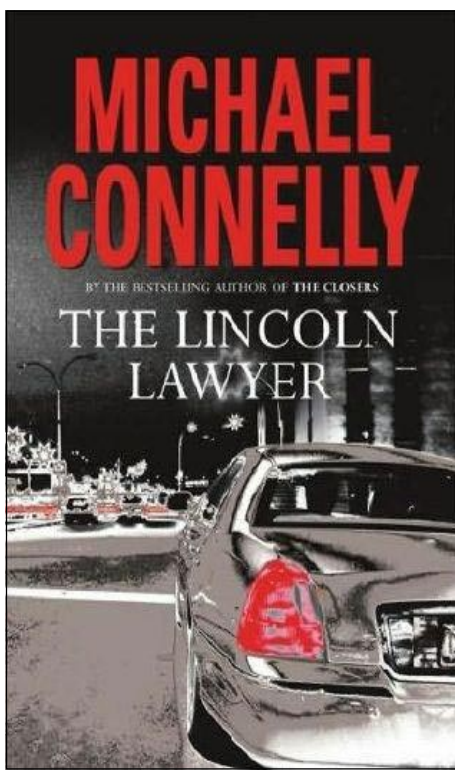
APĂRĂTORUL DIAVOLILOR

CRISTINA CHEVEREȘAN

Niciun client nu e mai de temut decât cel nevinovat: așa s-ar putea rezuma învățăturile lui Michael Haller, avocat faimos pentru apărarea delincvenților de tot felul, către fiul său, Mickey, care îl urmează în profesie. Protagonistul cărții publicate în 2005 de premiul autor de romane polițiste Michael Connelly apare încă de pe prima pagină drept un individ alunecos, lipsit de scrupule și interesat exclusiv de câștigul material, gata să scoată din bucluc indivizi dintre cei mai dubioși și să "albească" fapte dintre cele mai îndoielnice de dragul teancurilor de bancnote. *Motto*-ul său? "Verdele mă inspiră"! Prin comparație cu alți colegi de breaslă, nu o duce strălucit, mai ales după standardele din Los Angeles. În schimb, și-a construit o reputație printre personaje abonate la infracțiuni și profită, realizând că genul de cazuri de care se ocupă îl pot ușor plasa de partea nedorită a grațiilor.

Printre clienți se numără producători de film, consumatori și dealeri de droguri, prostituate, agresori, violatori, membri ai unor grupuri infracționale organizate și alte (sub)specii deviate de la calea cea dreaptă. "Principiile" meseriei i se păreau solide până la un punct: "Legea nu avea legătură cu adevărul, ci cu negocierea, ameliorarea, manipularea. Nu gândeam în termeni de vinovăție și nevinovăție, toată lumea era vinovată. De ceva. Nu conta; fiecare caz în care mă angajam era o casă construită pe o fundație turnată de lucrători exploatați și plătiți necorespunzător. O luau pe scurtătură. Făceau greșeli. Zugrăveau apoi pe deasupra cu minciuni. Treaba mea era să dau jos tencuiala și să găsesc crăpăturile. Să îmi strecor uneltele și degetele în ele și să le lărgesc până ajungeau atât de mari încât fie se prăbușea construcția, fie clientul meu se strecura afară. Majoritatea societății mă considera malefic; se înșela. Eram un înger unuros [...], uleiul din mecanism. Întrețineam motorul sistemului. Dar totul avea să se schimbe după cazul Roulet".

Celor cărora titlul (*The Lincoln Lawyer*) le va fi indicat o posibilă conexiune cu justițiarul președinte american, pasajul le spulberă iluziile, nu fără a-i invoca spiritul. Discursul care l-a făcut celebru pe Abraham Lincoln înainte ca acesta să intre în Congresul SUA a devenit cunoscut drept pledoaria *Casei Divizate*, în care cadidatul la un post de senator sublinia necesitatea unei poziții unitare, morale, în spinoasa chestiune a sclaviei. Dacă "Abe cel cinstit" avea să contribuie esențial la schimbarea la față a Americii prin articularea și demararea aplicării unor legi ale conviețuirii sociale echitabile, Mickey Haller pare desprins de dilemele etice. Singura sa legătură cu Lincoln sunt mașinile în care își petrece cea mai mare parte a zilei, lucrând și conducându-și afacerea. Cazul Roulet reușește să îi zguduie nepăsarea existențială nu doar prin faptul că îl implică personal și îi amenință prietenii, colaboratorii și familia (are o fiică și două foste soții, una procuror), ci pentru că îl pune față în față

cu Răul în stare pură și îi dă de gândit asupra consecințelor nebanuite ale lipsei de responsabilitate și implicare.

Connelly construiește abil suspansul iar clientul ce, poate pentru prima dată, îi dă avocatului senzația că are ocazia de a apăra un inocent se transformă în întruchiparea diabolicului. Urmăririle mai mult sau mai puțin subtile, căutarea de martori și dovezi-cheie, răsturnările de situație, confruntările dinăuntru și, mai ales, din afara sălii de judecată, presiunea psihologică ale cărei butoane sunt apăsatate la momente previzibile, pe alocuri, dar oportune, indiciile apărute de te miri unde (făcându-te să crezi că universul infracționalității californiene, ca toate celelalte, nu e decât un sat global unde toată lumea se cunoaște și se are la mână) dau romanului ritmul necesar pentru a nu-și plictisi cititorul. Încrângătura de personaje secundare, aparent obositoare, își dovedește utilitatea, fiecare jucând, până la urmă, un rol important în modul în care Haller gândește doar strategia cazului și pe cea a propriei supraviețuiri.

Interesul rezidă în jocul de idei, în lupta dintre două tipuri de inteligență: una atotdistrugătoare, periculoasă, cealaltă antrenată pentru a anticipa și a para lovitură, a urmări modul de operare al infractorilor și psihopaților sau doar al partenerilor de afaceri și tribunal. Pentru cititorul care nu gustă neapărat proza detectivistică, suculente vor fi pasajele ce expun vulnerabilitățile și practicile obscure ale sistemului juridic (american dar nu numai), interesele și negocierile din spatele demonstrațiilor de probitate publică, discursul duplicitar și înțelegerile oneroase din care de prea multe ori câștigă strict cel ce-și permite servicii de calitate, nu dreptatea, corectitudinea sau nevinovăția. Cinismul lumii despre care vorbește Connelly nu îl schimbă în profunzime pe apărătorul diavolilor, dar poate da de gândit unui public adesea grăbit să împartă oameni și fapte în negru ca smoala sau alb imaculat.

MACHIAVELLI AVOCAT

ADINA BAYA

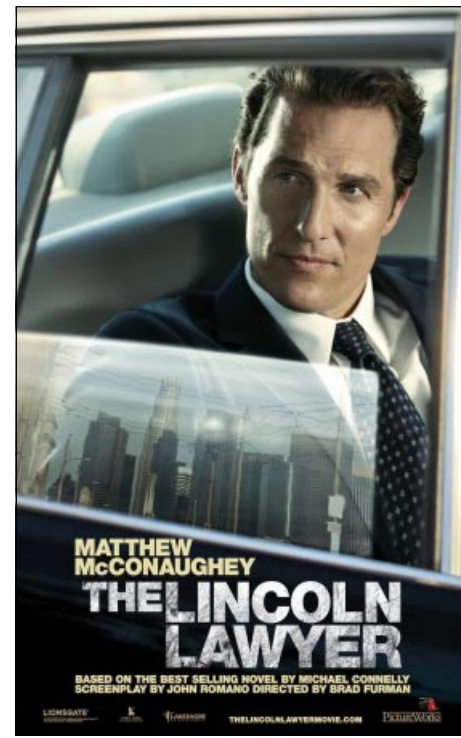
Printre numele mai mult sau mai puțin anonime care curg pe genericul de început al filmului *Avocatul din limuzină* (*The Lincoln Lawyer*) (2011), apare pentru câteva secunde cel al lui Cliff Martinez, autorul coloanei sonore. Fost toboșar al trupei Red Hot Chili Peppers, muzicianul și-a construit un nume solid în lumea filmului mai ales prin colaborarea cu Steven Soderbergh, semnând, printre altele, muzica filmelor *Trafic* (2000) și *Solaris* (2002). În timp, portofoliul său a devenit tot mai consistent, el participând la o listă măricică de producții cinematografice premiate. Anul acesta, Cliff Martinez s-a aflat la Festivalul de Film de la Cannes pentru premiera producției *Only God Forgives*, de Nicolas Winding Refn (autorul celebrului *Drive*, thriller neo-noir cu Ryan Gosling în rolul principal și muzică scrisă tot de Martinez). Amprenta sonoră a muzicianului e atât de pregnantă în acest film, încât cronicarii festivalului glumeau că *Only God Forgives* nu e nimic altceva decât un videoclip lung de aproape două ore pentru muzica lui Cliff Martinez.

Însă dacă pornind de la numele lui Martinez vă așteptați ca *Avocatul din limuzină* să aibă ceva din rezonanța subtilă a unui thriller non-hollywoodian semnat de Refn, ceva din atmosfera onirică a cadrelor nocturne sau din aerul poetic al personajelor filmate sub lumina unui neon, ei bine, aflați că filmul de față intră în altă categorie. Adaptat după romanul polițist omonim semnat de Michael Connelly, *Avocatul din limuzină* este un thriller relativ previzibil, făcut după manual, cu toate artificiile și întorsăturile de situație consacrate de uzina cinematografică californiană. Mă feresc să îl numesc thriller de duzină, fiindcă deși are un scenariu scris după rețetă, rămâne o mostră de entertainment de bună calitate, cu un rol principal jucat fără cusur de Matthew McConaughey.

De pe bancheta din spate a unei limuzine Lincoln, Mickey Haller (Matthew McConaughey) conduce un birou de avocatură itinerant. Printre clienții lui se numără traficanți de droguri, prostituate și o gamă largă de alți infractori. Fiu al unui avocat ce a reușit să îl scape de închisoare pe un gangster celebru în anii '50, Haller pare să considere avocatura fără scrupule drept moștenire de familie. Apărător conștient al unor criminali, el e interesat mai degrabă de suma pe care o primește drept comision decât de gravitatea vinei lor sau de repercusiunile faptului că îi salvează de pedeapsă.

Încă din primele minute de film devine clar că în vocabularul ce definește valorile etice ale meseriei sale există un singur cuvânt: banii. Jonglând abil între registrul sobru al discursului din sala de judecată și cel de șmecherăș de cartier practicat cu clienții săi, Haller reușește la fel de eficient în ambele situații să obțină ce vrea. Iar asta chiar dacă faptul că și-a construit o carieră din scăparea infractorilor de pedeapsă îi atrage mai mulți dușmani decât prieteni, ba chiar i-a adus eșecul vieții de familie. Până și după divorț, fosta nevastă, de meserie procuror (jucată de Marisa Tomei), continuă să îi reproșeze lipsa de scrupule.

Elanul machiavelic al personajului jucat de McConaughey e brusc domolit de un caz care la început pare suspect de simplu.

Proaspătul său client (jucat de Ryan Phillippe) se înscrie în categoria celor predilecți ai lui Haller – e acuzat că a violat și bătut crunt o prostituată. Deși indiciile de la locul faptei par să îl acuze fără echivoc, inculpatul pretinde că întregul caz e o înscenare și că victima, văzându-i Rolex-ul de la mână și Maserati-ul din parcare, încearcă o extorcare de bani de la un om nevinovat.

Pe măsură ce ștele cazului se adună și se leagă, Haller devine tot mai puțin convins de inocența clientului său și, lucru surprinzător, treaba asta începe să îl macine. Trecerea de la avocatul fără scrupule, care are biroul într-o limuzină cu numărul NTGUILTY (de la Not Guilty / Nevinovat, fraza pe care o flutură cu insolentă în fața juraților chiar și când e o minciună sfruntată), e destul de rapidă și la început te ia prin surprindere. Cum își descoperă dintr-odată conștiința acest personaj până de curând lipsit de orice morală? Explicația rezidă în sentimentul de vină acumulat în timp, se pare, și într-un citat moștenit de la tatăl său, despre cum e mai grav să bagi un om nevinovat la închisoare decât să lași un infractor să scape. Prins în rețeaua complicată și confuză de indicii a unui caz în care bariera dintre nevinovăție și inocență e foarte permeabilă, și în care nu mai știi cine manipulează pe cine, Haller face un viraj radical de la principiile după care se lăsase condus în trecut.

Antieroul lui McConaughey devine încet-încet un personaj cu care poți empatiza, chiar dacă uneori îl îndrăgești, iar alteori îl detești. Și chiar dacă personajele din jurul lui continuă să se învârtă într-un univers mic și previzibil, în care totul se leagă suspect de ușor și intrigile sunt cam cusute cu ață albă. Aplicarea unor trucuri clasice de roman polițist – cum ar fi telefonul primit de Haller de la investigatorul său, chiar înainte ca acesta să fie ucis, în care i se livrează un indiciu demn de o poveste cu Hercule Poirot – nu prea ajută filmul să iasă din banal. Însă deși nescutit de clișee la nivel narativ, filmul *Avocatul din limuzină* rămâne o viziune agreabilă grație distribuției și a coloanei sonore. Un film ușor, de vară, care nu îți dă foarte mult de gândit, și te ține în suspans pentru aproape două ore.

UGERUL CAPREI VECINULUI E MAI MARE DANA CHETRINESCU

Sudanezul care a fost nevoit s-o ia de nevastă pe capra vecinului nu a cunoscut, din păcate, proverbul românesc. Așa că, orașelul Juba a asistat la cununia celor doi fără să suspecteze vreo nepotrivire de caracter ba chiar sprijinind ideea ca mai sus pomenita capră să primească și o zestre pe măsură¹. Iată cum, la unele popoare, capra vecinului devine o pildă pozitivă, egalitaristă, a unei forme de toleranță absolută față de toate creaturile Domnului.

Nu ca la noi, unde cel puțin două proverbe neoașe – și coincidența face că ambele au ce au cu o capră din cartier – indică un grad foarte scăzut de toleranță față de vecini, oricine ar fi aceștia. Studii serioase, precum cel condus de specialiști de la Universitatea din Bremen, așează România și pe vecinul ei (cu sau fără capră bulgărească) la baza clasamentului când vine vorba de coeziune socială². Balcanii la coadă, scandinavii în frunte. Dacă vi se pare că acest fapt are importanță enunțată de un alt proverb românesc – cu o babă pieptănată – atunci să știți că vă înșelați. Deopotrivă sociologii și psihologii au ajuns la concluzia că solidaritatea și, în consecință, absența invidiei aduc fericirea. Ba, mai mult, fiindcă invidia e o boală psihică, susțin medicii francezi³, cine o nutrește din toți rărunchii trebuie să meargă urgent să se caute. Atunci, românii de ce nu vor să fie fericiți sau măcar sănătoși la cap?

La această întrebare se poate răspunde în două feluri. Mai întâi, se poate miza pe aceeași capră, indicându-se faptul că țări și comunități mai răsărite decât noi, precum Grecia, Italia, sau chiar Austria nu au un grad de toleranță mult mai ridicat decât cel din spațiul carpatodanubiano-pontic. Pe de altă parte, însă, există și explicații concrete și credibile pentru fenomenul circumscribit de animalul din ograda alăturată. Cu cât este societatea mai complexă, multiculturală, multietnică și deschisă către globalizare, cu atât sentimentul solidarității este mai puternic. În contrapondere, factorul religios este o piedică în fața unei asemenea deschideri. Țările în care religia și biserica joacă un rol important au un grad mai scăzut de toleranță, acest fapt putând fi observat cu ochiul liber (și) în societăți tradiționaliste precum cea românească. Succesul și prosperitatea, în loc să fie luate drept modele, devin cei mai supărători ghimpi – o senzație și o atitudine care nu dispăre decât odată cu individul. Veșnicia – știm cu toții, aceea născută la sat – este verișoară primară cu invidia cea născută peste gard.

Se prea poate ca, în spatele caprei vecinului, să stea obsesia românească pentru clasele, observă unii analiști⁴ – nu competiția deschisă, constructivă, ci un top, să-i spunem, de scară de bloc. Cine se află pe fiecare palier și cum a ajuns acolo? Mai rău, de fapt: cine a depășit palierul respectiv la un moment dat, depășind (sau înșelând) așteptările apartamentelor din aceeași asociație de locatari și cum a reușit asta? Dacă ar fi continuat pe același nivel, mai putea spera la simpatia vecinilor. Avansat la vilă, însă, nu mai poate aștepta decât oprobiul public. Această hibă de raționament nu ni se trage nici de la religiozitate, nici de la absența unei educații multiculturală, cum arăta studiul german de mai sus, ci de la comunism. Acel timp și spațiu gri în care ascensiunea, succesul erau dubioase pentru că survineau aleatoriu, netransparent, inechitabil. Mânia proletară a opropșiilor sortii, atât de eficient zgândărită în epoca aceea, mai rulează încă din inerție în privirile furișe, cu mâna dusă la gură, prin vizorul ușii de la

bloc, priviri care scanează conținutul sacsoșelor cu ultimele achiziții ale vecinului de palier.

Rudă apropiată cu capra vecinului este un alt proverb românesc care ne sfătuiește să ne vedem de grijile noastre sau, și mai bine, să ne bucurăm de grijile altuia, dar, pentru nimic în lume, să nu ne îngrijorăm de soarta acestuia; o asemenea atitudine n-ar fi decât o dovadă de prostie crasă. Așa cum înțelepciunea populară ne învață să nu ne facem sânge rău pentru alții, tot ea ne învață să nici nu ne bucurăm pentru ei și, ca o consecință directă, să nu ne asumăm niciodată cam nimic. Dreptatea trebuie să fie întotdeauna de partea noastră, iar vinovăția, niciodată asumată.

Panseul de mai sus mă duce cu gândul – deloc eroic – la furtul secolului, înfăptuit, de bună seamă, de niște concetățeni. Este vorba, după cum cred că ați ghicit deja, despre un Matisse, un Monet, un Picasso și alți câțiva, subtilizați ziua în amiaza mare din muzeul Kunsthal din Rotterdam. Toată presa internațională a vuit pe acest subiect, mai ales după ce mama unuia dintre hoții ar fi declarat nonșalant (sau poate nu?) că, de teamă să nu fie descoperite, a ars tablourile în sobă, cu o pereche de galoși pe post de combustibil. Nu se știe cum au furat românii tablourile (partea aberantă este că nici făptașii nu sunt mai lămuriți pe acest subiect), ce ar fi făcut cu ele dacă scăpau basma curată și nici dacă mama căpeteniei hoților chiar a ars tablourile în sobă sau doar le-a îngropat într-un cimitir din Tulcea. Cert este, însă, că toate ziarele din lume au relatat, cu justificată stupefacție, evenimentele. Și, dacă hoții ar fi fost olandezi, angolezi sau bengalezi, tot pe același ton ar fi bătut apa în piua și presa românească.

Dar așa stând lucrurile, ziariștii români au înghițit în sec și, în loc să numere până la cinci, s-au apucat să întocmească liste și topuri ale marilor furturi (sau țepe, mai pe înțelesul și asentimentul nostru) din istorie, sau pur și simplu ale marilor distrugerii de capodopere care, firește, nu au fost înfăptuite de români, ci de... Charlie Chaplin, de exemplu⁵. Astfel, aflăm că cei mai inconștienți jefuitori de artă au fost cetățenii francezi în timpul Revoluției din 1789, urmați la o mică distanță de IRA și Hitler, pe când cel mai mare furt dintr-un muzeu american de artă are autori încă necunoscuți, datând din anii 1990 și însumând 300 de milioane de dolari. Lipsese, din aceste clasamente, după câte îmi dau seama, un furt de dată foarte recentă, al diamantelor casei Leviev, subtilizate ziua în amiaza mare de un tip cu mască de schi și pistol de jucărie, din holul unui hotel din Cannes; diamantele erau proprietatea unui milionar cu afaceri în România, deci nicio ipoteză nu poate fi exclusă. Un lucru nu am reușit să stabilesc, însă, clar, în urma parcurgerii topurilor jurnalistice ale jafurilor internaționale: dacă autorii articolelor românești cu pricina se bucurau, precum vecinul din poveste, că jafuri mai celebre au fost orchestrate de francezi, nemți, americani și alți civilizați, sau dacă aceiași autori încercau să-l vâre pe Matisse în Guinness Book pe ușa din dos.

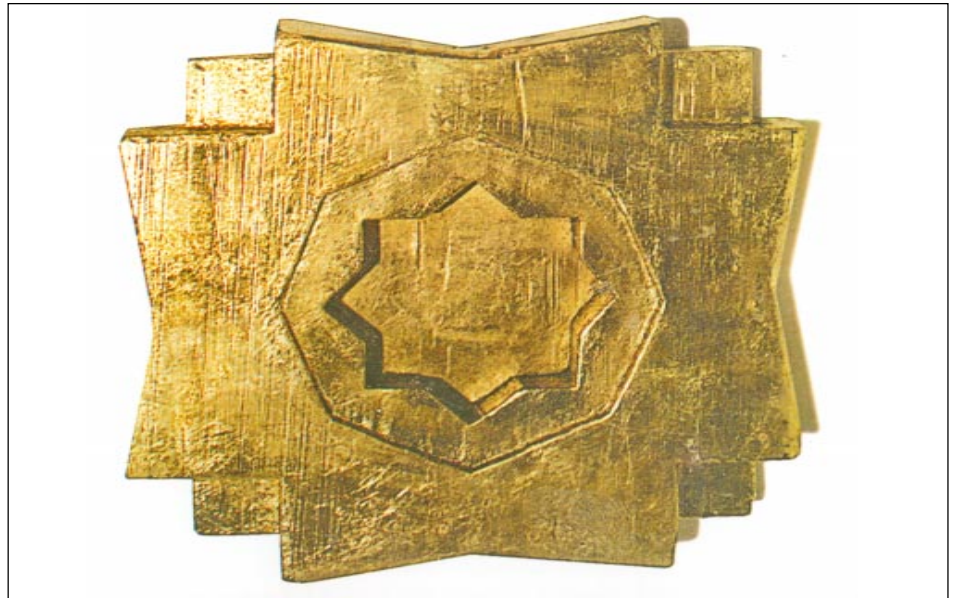
1 *Evenimentul zilei*, 17 ianuarie 2013.

2 Rodica Binder, "De ce să moară și capra vecinului", DW, 17 iulie 2013.

3 *Le Figaro*, 16 mai 2013.

4 Codruț Constantinescu, "A invidia capra vecinului", *Revista 22*, 21 februarie 2013.

5 *Dilema veche*, 24-31 iulie 2013.

AGRIPPA ȘI CAPRELE CIPRIAN VĂLCAN

Putrefactus Monosyllabus, fostul consul al Etiopiei la Belgrad, filosof cinic și mare admirator al lui Cioran, ajuns în cea mai cruntă mizerie după detronarea împăratului Haile Selassie, și-a petrecut ultimii ani de viață pe stradă, la Timișoara, încercând să trăiască asemenea maestrului său Diogene din Sinope. Deși toți cei care l-au cunoscut erau convinși că filosofia lui era una eminamente orală, practică în situații concrete ale vieții cotidiene, printre preocupări, prostituate, vagabonzi și vânzători de ziare, preotul greco-catolic Ion Mierluțiu, cel care i-a stat la căpății în ultimele sale ceasuri, a descoperit în rucsacul jerpelit care-i aparținea un manuscris îngălbenit, plin de ștersături, adăugiri și comentarii ulterioare aproape ilizibile. Citindu-l cu atenție, și-a dat seama că este vorba despre un text scris într-o franceză impecabilă și intitulat provocator *Anti-Agrippa. Despre superioritatea caprelor asupra femeilor*. Încercând să înțeleagă despre ce era vorba și consultându-se cu un prieten interesat de ocultism, și-a dat seama că se afla în fața unei scrieri ce ironiza opusculul din 1509 al lui Agrippa von Nettesheim, *De nobilitate et præcellentia femine sexus*.

Cititor asiduu al lui Weininger, traducător în limba amharică al lui Schopenhauer, Nietzsche, Cioran și Ceronetti, Putrefactus Monosyllabus era un misogin fanatic, incapabil să accepte nici cel mai banal elogiu adus femeii. Fiindcă pentru el femeia reprezenta cea mai reușită travestire a diavolului insinuat în istorie, nu scăpa nici un prilej să-i inventarieze defectele și micimile, lansându-se în imprecății furioase ce sfârșeau adesea cu o strașnică beție. Dezgustat de naivitatea iremediabilă a semenilor săi, incapabili să înțeleagă pericolul reprezentat de femeii pentru buna funcționare a lumii, el își consuma furia acoperind cu un scris mic și nervos câteva pagini pe zi, convins că trebuie să demonteze cu încăpăținare toate viclesugurile demonului ce a ales să le folosească pe fiicele Evei drept principale instrumente ale dezordinii.

Dacă Agrippa încerca să arate că femeile sînt mai frumoase decât bărbații, etalînd diverse argumente livrești, Putrefactus Monosyllabus se străduiește să demonstreze că femeile nu au nicio șansă dacă sînt comparate cu caprele. Pentru el, capra supremă e aceea din *Giove bambino e un fauno nutriti dalla capra Amalteia*, prima sculptură a lui Bernini, terminată în 1615, pe cînd avea doar 17 ani, și pe care el o văzuse în 1976 la Galleria Borghese. Însuflețit de un teribil zel polemic, ridiculizează toate afirmațiile lui Agrippa, pe care-l socotește un biet linguiștor lipsit de rușine, și propune cu o malițiozitate demnă de Céline, unul dintre maeștrii săi literari, o serie de argumente în favoarea superiorității caprelor asupra femeilor. Nu le voi aminti pe toate, mă voi opri numai asupra celor mai savuroase dintre ele, așteptînd publicarea manuscrisului, anunțată pentru toamna lui 2014.

Pentru Putrefactus Monosyllabus e evident că bărbatul nevrotic al modernității nu mai e în stare nici să-și hrănească femeia și nici măcar să se hrănească pe sine. Mereu șovăitor, incapabil să aleagă, incapabil să-și propună un scop, el rămîne captivul propriilor fantasme, fără să mai poată să transforme în vreun fel realitatea. Pentru acest lunatic nu mai există probleme concrete, ci doar obsesii, fobii, himere. El ar risca să piară de foame dacă nu și-ar alege drept însoțitoare credincioasă o capră, mereu pregătită să-i ofere laptele ei atât de hrănitor. În vreme ce femeia e o Xantippa, mereu îndărătnică și pusă pe harță, cerîndu-i bărbatului de lîngă ea noi dovezi de afectiune și cît mai mulți bani, capra e răbdătoare, castă și nu cere nimic, oferind în schimb cu generozitate o hrană abundentă și sănătoasă.

Putrefactus Monosyllabus consacră un capitol de peste 50 de pagini trădărilor celebre ale femeilor, folosind atât exemple mitice, cît și exemple istorice. El înșiră cu o adevărată bucurie răutăcioasă numele femeilor celebre care și-au masacrat cu cruzime soții, recurgînd la cele mai imunde viclesuguri, otrăvindu-i, tăindu-le gîtul, arzîndu-i mișelește pe rug, infectîndu-le conștient rănile, strangulîndu-i în somn sau în timpul coitului. În schimb, observă că umila capră e o vajnică apărată a stăpînului său, pentru care e dispusă să se lupte pînă la moarte, folosindu-și cu tenacitate armele naturale, coarnele și copitele.

Dacă femeia trebuie purtată în cîrcă sau în brațe în timpul diverselor evenimente, unele sărbătorești, altele dramatice, fiind o eternă povară pentru bărbat, capra e pregătită să-și ducă oricînd în spate tovarășul rănit sau doar obosit, străduindu-se să-l ferească, în măsura puterilor ei, de suferință. Putrefactus Monosyllabus amintește exemplul unui țaran anatolian atacat de țîlhari care a fost purtat în spate de singura lui capră cale de peste 50 de kilometri pînă la cel mai apropiat spital, capra murind de epuizare imediat după ce l-a văzut ajuns pe mîinile medicilor.

Un alt argument în favoarea superiorității caprelor în raport cu femeile folosit de Putrefactus Monosyllabus este acela că, grație înțelepciunii Creatorului, caprele au fost private de vorbire, în vreme ce, spre eterna osîndă a bărbatului, femeile suferă de o incorijibilă limbutie, plăcerea supremă pe care o încearcă fiind pâlăvrăgeala continuă și fără rost, fie că e vorba de portăre, coafeze, învățătoare sau contese. El crede că istoria n-ar fi cunoscut atîția înțelepți și asceți dacă n-ar fi existat această calamitate ce s-a abătut asupra bărbaților, silindu-i să-și ia lumea în cap și să se afunde în codri, să aleagă vîrfurile munților sau adîncurile peșterilor pentru a-și găsi liniștea. În plus, el e convins că și pederastia, pe care o critică cu virulență în unele pasaje ale manuscrisului, nu s-a născut decît ca o reacție la insuportabila flecăreală a femeii, dispusă să-și vorbească despre noua ei poezie sau despre bijuteriile vecinei chiar în timpul spasmlui amoros.

Cînd filosoful rămîne fără bani, îi mai rămîne o ultimă soluție: să-și vîndă capra. Putrefactus Monosyllabus remarcă plin de maliție că așa ceva nu e posibil cu o femeie, deși ar fi fost singura variantă ce ar fi făcut acceptabil traiul alături de ea.

TUR DE ORIZONT

Viața Românească (nr. 5-6/2013) se deschide cu un editorial semnat de redactorul-șef al revistei, Nicolae Prelipceanu, care scrie: "... nici fundamentalismul cultural, și poate nici cel religios, nu e întotdeauna lipsit de – cum se zice în comentariile politice – o agendă secretă, în care se menționează afacerea aflată în spatele campaniei sau luptei, pe-afară, de principii. Patriotismul este refuzat sistematic celor care nu compătimește cu tradiția și cu acest fel ciudat de stângism, care mai prezidează discret unele gesturi cu aparență culturală, cum ar fi de pildă prostia aceea cu complotul lui Maiorescu (și Regele Carol I!) împotriva lui Eminescu. Puține acțiuni ale altora - din complotul internațional contra României, nu-i așa? - au făcut atâta rău culturii și societății românești cât au făcut toate aceste lupte, sterile în ultimă instanță, dintre cei care doreau să modernizeze țara și implicit cultura ei și cei care doreau și mai doresc încă să o țină în loc, în tradiția eternilor noștri strămoși. Am toată stima pentru strămoși și pentru ceea ce au făcut, sunt pentru păstrarea memoriei cu sfințenie, dar în spațiul rezervat ei, nu în cel al activității de zi de zi și al proiectelor de viitor specifice civilizației europene.

Cât timp cultura noastră va mai fi reprezentată în lume de călușari și de covoarele olteneste și de costumele populare de la Săliște, de exemplu, vom rămâne acolo unde vor retrograzii și vom fi tratați ca atare, oricât am plăti ca să aducem în țară oasele unui artist care a fost promotorul modernității nu numai în România, ci în lume. Al unei modernități pe care vânătorii de oase nici n-o înțeleg, de fapt.

Nu zic nu, și călușarii și sărmăluțele și covoarele olteneste, ba chiar și costumele populare din Săliște, pot reprezenta cultura noastră (tradițională), dar asta pe lângă George Apostu, Cristi Puiu, Andrei Șerban sau Mircea Cărtărescu. Nu în loc de."

OPTZECIȘTI ÎN ZONĂ

Am remarcat, de mai mult timp, revista **Zona Literară**, care nu are doar un conținut divers și plin de texte bune, ci și un layout occidental. Că dacă de ceva suferă îngrozitor revistele culturale de la noi, apăi de punerea în pagină suferă no. 1! Ei bine, cei de la Zona au cam eliminat... suferința. ● În numărul 5-6 e multă literatură de citit, dar noi am... pigulit un interviu. ● Călin Vlasie este interviuat de către Dumitru Augustin Doman. Dl Vlasie povestește o mulțime de lucruri demne de atenție, dar noi, din constrângeri... spațiale, am preferat o amintire aparte. Asta: "Nichita Stănescu era fascinant ca om și ca aură poetică. Toți am fi vrut să-l cunoaștem. M-a dus într-o seară la el Viorel Padina, în primăvara lui 1978. Apoi, împreună, i-am dus pe Coșovei, pe Magda Cârneci, pe Stratan și pe alții. Pe Dora – de care s-a îndrăgostit nebunește și i-a devenit ultima soție. I-am sărutat mâna când l-am văzut. Era copleșitor ca prezență. Într-o noapte ne-am desenat chipurile reciproc. Pe ale lui cu mine le-am înrămat și le-am fixat pe un perete din casă. Sunt o amintire de neșters. Într-o noapte ne-am certat crunt, el afirma crezul lui, iar eu pe al meu – două crezuri fundamentale diferite. I-am reproșat mai ales anistorismul colaboraționist al poeziei lui și lipsa de implicare, lipsa de reacție la sistem. Am afirmat cu tărie ceea ce credeam pentru că simțeam că trebuie să mă despart de el nu doar teoretic, dar și ca prietenie. Aveam

25 de ani și mergeam deja pe drumul meu. L-am reîntâlnit după un an, în Piața Amzei, era cu Dora. Am împărțit cu el niște țigări chinezești din pachetul meu. L-am întrebat dacă este supărat pe mine. Dar pentru ce, dragule, pentru ce? Știu că amicii m-au turnat că te înjur peste tot, dar eu nu pe tine te înjur, eu nu cu tine am ceva. Stai, bătrâne, nu te neliniști, și eu l-am înjurat pe Arghezi când eram ca tine. Ai văzut tu poet tânăr care vrând să facă ceva ar face altfel? Vino să te sărut. Nu l-am mai văzut niciodată de atunci."

BUN ROMÂNUL AU BA?

De la Iași. Valeriu Stancu, scrie în **Cronica** despre "Referene, clișee, tendințe, probleme...". Și ce problemă mai mare are românul decât aia cu bunătatea sa? Zice dl Stancu: "De ce ar trebui să fiu un bun român? Nu e destul că nu calc legile, că-mi achit dările, că nu vînd pofitorilor dușmani secretele de serviciu (de exemplu, cît plătește revista *Cronica* gunoiului!) sau de stat (de exemplu, care e semnificația statului pe scaun la români!), că accept să fiu jumulit, ca o găină opărită, de impozite și taxe, că mă las condus de hoți, de incompetenți, de impostori, de corupți, de foștii securiști și de veșnicii activiști ai partidului roșu?"

Ce ar trebui să mai fac pentru a deveni un bun român? Să scriu, de pildă, că un conațional are salariul minim 7000 de lei, cînd el, de fapt, cîștigă 700, dacă are norocul să nu fie somer? Să spun că țara mea e atît de înaintată, încît, dacă ar mai face un pas, ar cădea de pe planetă, cînd ea, în realitate, se află în fundul prăpastiei de trei sferturi de veac? Să scriu că europenii ne iubesc ca pe sarea-n bucate, cînd ei ne au ca sarea-n ochi? Să spun, doar ca să nu par un nostalgic (și, Doamne, chiar nu sunt: prefer să mînc zilnic doar o fărmă de pîine cu apă pînă la sfîrșitul vieții, decît să mă întorc, fie și pentru o singură clipă, la binele comunist!), că trăiesc mai bine decît înainte de 1989, cînd, fir-ar a dracului, trăiesc infinit mai rău?! Cum să procedez pentru a căpăta mult rîvnitului statut de bun român? Să violiez și să dau în cap în Italia, să cerșesc și să șutesc în Franța și să învăț "par coeur" (ca pe apă, adică!) orarul curselor TAROM care mă expulzează régulièrement cu inutilă tenacitate? Să devin stăpînul flotei, al deltei, al rafinăriilor, al pădurilor, al litoralului, al rezervelor strategice, al fondurilor europene, al petrolului, al gazului metan, al stațiilor balneo-climaterice și de odihnă? Să-mi însușesc terenurile obștilor, mine, hoteluri, lacuri, uzine, fabrici, prin tot felul de inginerii ticăloase, doar ca să nu-mi vînd țara? Sau să o vînd cu elan tranzitar pe comisioane fabuloase și puse la adăpost în bănci străine? Să o fac pe patriotul, pe naționalistul, pe extremistul, pe xenofobul, pe intolerantul numai ca să fiu pe placul celor care mă acuză că nu sunt un bun român? Luminează-mi, Doamne, mintea mea cea de pe urmă (și păcătoasă pe deasupra!) și învață-mă ce să fac: să fiu prost, laș, ticălos, manglitor, mardeiaș, găozar, machitor ca să devin un bun român de rînd, adică unul care supraviețuiește în România cocioabelor, sau să fiu un ticălos, un mîrșav, un șmecher, un nelegiuit, un profitor, un băiat deștept, un politician corupt, un bancher nemilos, un afacerist oneros, ca să devin un bun român "de bine", care huzurește în România palatelor? ● E bun așa?

ROȘIORII DE VEDE

CLOPOTUL ȘI CUTITUL ADRIANA CARCU

Cînd citiți aceste două cuvinte nu trebuie să vă gândiți la un roman de Livius Ciocărlie și nici la un film de Andrzej Wajda, ci chiar la aceste obiecte. Un clopot și un cuțit. Sunt două obiecte care au luat formă sub ochii mei, preț de o zi întreagă, iar eu chiar am contribuit la crearea unuia dintre ele - dacă nu cu iscusința, măcar cu forța mușchilor. Totul a început acum vreo două luni, la Ladenbug, un sat de lângă Heidelberg, unde participam cu *ArtCiclova As-sociation* la un festival cultural german-român. Auzisem că în cadrul festivalului va fi sfîșit și un clopot turnat la mînăstirea Neuburg din Heidelberg, care va lua apoi drumul României, spre Onești.

Ceea nu știam este că în timp ce eu voi vinde plăcinte cu spanac și voi încerca să-mi conving vizitatorii de frumusețea Carpaților Meridionali, vecinul meu de stand va fi un fierar. Îmbrăcat într-un tricou negru și încins cu un șort, pe care aveam să aflu că și l-a croit singur din pielea unui taur, Christoph corespunde perfect tuturor asocierilor mitice sau antropologice, pe care ați vrea să le faceți aici. Doar că e blond. Privindu-l cum își aprinde focul pe vatra portabilă și cum pompează foalele cu piciorul, eu vedeam un viking, care ascute lăncii. Cînd aglomerația s-a mai rărit și am reușit să văd într-adevăr ce face, Christoph tocmai întorcea cu cleștele o foaie de fier, căreia i-a potrivit apoi un capac și care sub ochii mei a devenit un clopot. Era exact ca unul dintre cele două clopoțele pe care le așed în fiecare an, de Sărbători, pe masa din cameră. În momentul acela am vrut și eu unul la fel. Mai târziu, cînd am văzut cum l-a făcut cadou cuiva, gestul lui mi-a întărit hotărîrea.

Acum vreo trei săptămîni am aflat că Christoph conduce un workshop de fierărie la mînăstirea Neuburg. Cînd l-am întrebat ce se poate învăța într-o zi, mi-a zis, "cuțit", și apoi gîndindu-se că, femeie fiind, cu siguranță n-o să vreau să fac o armă, a adăugat, "sau sfeșnic". L-am întrebat, "da' clopot?" S-a uitat mai bine la mine și mi-a răspuns: "Te vîd destul de voinică, merge și clopot." Ne-am înțeles să ne întîlnim duminică dimineața la fierăria lui. Eu voi face un clopot și Richard un cuțit.

La nouă fix, Christoph ne aștepta în fața porților. De obicei, cînd urmează să pătrunzi într-un spațiu mitic, ai exact reprezentarea pe care ai avut-o prima dată cînd ai citit despre el. De data asta nu am fost dezamăgîtă. De cum Christoph a deschis poarta, am intrat direct în ancestral. Încăperea întunecoasă era dominată de vatra masivă, în jurul căreia erau așezate trei nicovale. Ne-a spus că într-o fierărie lumina în care lucrezi trebuie să fie cea a focului. Așa mă gîndisem și eu. În timp ce aprindea focul cu gesturi de o eleganță fluidă, Christoph mi-a spus: "Știi, noi lucrăm aici cu toate cele patru elemente, cărbunele e pămîntul, iar apa trebuie să fie și ea mereu aproape. Cînd faci un lucru bun, este esențial ca elementele să fie în armonie. Acesta este motivul pentru care noi nu am aparținut niciodată comunității. Noi, fierarii, am stat mai mult singuri, la marginea satului sau pe cîte un tron. Am fost magicieni și regi."

Treptat, în fierărie s-a făcut lumină și a început să miroase a pucioasă. Am aflat că sulful este o componentă a cărbunelui care mărește temperatura de ardere. Mirosul mă va urmări încă două zile. Christoph ne-a explicat uneltele și m-a lăsat să-mi aleg un ciocan. Am ales unul de-i zice "franzuzesc", pentru că mi-a plăcut numele și forma lui, mai involtă (dacă un asemenea adjectiv se poate folosi în legătură cu un ciocan). Am primit fiecare o bucată de fier, pe care am vîrât-o în foc. Acesta a fost momentul în care am intrat în dimensiunea meditativă a acestei meserii străveci. Așteptînd ca fierul să devină *kirschrot* (roșu de cireașă), tu-ți lași gîndurile să se așeze pe lucruri, ca într-un fel de transă. În timp ce priveam în adîncimea mișcătoare a focului, am realizat că ea îmi dă răgazul pe care azi o altă sursă de lumină, cea a monitorului, mi l-a răpit cu totul.

Acestea au fost momentele în care, printre lovituri amarnice de fier pe fier, care mi-au bășicat curînd palmele, am aflat povestea familiei lui Christoph. Familia Beysser are o istorie veche de șapte secole, de-a lungul căreia strămoșii lui, francezi de origine, au fost ba militari de carieră - ca și generalul revoluției Jean-Michel Beysser, care și-a pierdut viața gilotinat -, ba artiști, ca și sculptorul Frederic-Auguste Bartholdi, care a folosit chipul mamei sale, Charlotte Beysser Bartholdi, drept model pentru Statuia Libertății. Pe parcursul întregii genealogii însă, meseria de fierar apare mereu, la cîteva generații. Chiar dacă Christoph este, de fapt, designer, legătura telurică cu fierul și cu focul îl readuce mereu în atelierul de la mînăstire.

Pe cînd el vorbește, fierul meu se albește și iar trebuie să aștept, pentru că la temperatura asta el devine friabil. Fierul lui Richard e deja un cuțit roșu, a căruia lamă va fi îndelung șlefuită pe un disc de cremene, uns mereu cu ulei. Într-un târziu, reușesc să subțiez poalele clopotului, iar acum mai trebuie să-i sugrum gușa. E greu de tot. După ce am ratat trei ocazii, Christoph mă ajută să-i înnod limba și s-o scot prin cupolă, de parcă ar modela plastelină.

Copotul meu e gata. Îl țin în palmă cu bucuria lucrului împlinit - este dur și totuși cumva fragil. Cînd îl clatin are un sunet clar și puternic. Este un clopot cu care poți să chemi lumea la masă sau la rugăciune.

La sfîrșit, în timp ce bem o bere tulbure, direct din alambicurile mînăstirii și ne contemplăm creațiile, pîvirea mi se oprește pe o inscripție scrisă cu cretă pe hota de deasupra vetrei: *Nemo vir est qui mundum non reddat meliorem.*

"ISTORIA ESTE DOAR UN COȘMAR EFEMER"

Urmare din pagina 32

Istoria poate arăta înălțări reale între acțiuni umane, dar este ceva absolut utopic să presupui că le poate și articula pe toate într-o viziune cuprinzătoare și de aici să deduci un "sens". Sensul vieții este eternitatea, în care istoria este doar un coșmar efemer.

— *Trăim oare într-o epocă a fragmentului? Sau visăm în continuare la metanarațiunile a căror moarte a fost deja anunțată de corifeii postmodernismului?*

— Am răspuns deja într-un fel la aceasta la prima întrebare. Cei care trăiesc în orizontul încuiat al filosofiei universitare pot avea sentimentul că epoca "metanarațiunilor" s-a terminat și că trăim în epoca fragmentului. Astfel ei nu fac însă decât să-și descrie propria situație. Metanarațiunile al căror sfârșit îl deplâng sau îl sărbătoresc sunt cele care au fost inventate în interiorul evoluției lineare a filozofiei pe care ei înșiși o întruhidează. Nu cred, totuși, că o evoluție a lucrurilor din cadrul universitar poate infirma sau poate valida metanarațiunea metanarațiunilor, adică Escatologia creștină. Dacă vom conștientiza îngustimea mentală, și câteodată ineptia completă, pe care marii eroi ai filozofiei universitare au arătat-o atunci când au avut de a face cu datele spiritualității creștine, vom putea înțelege că ei au foarte puține de spus despre acest subiect.

Dezbaterea dintre adepții și adversarii postmodernismului este departe de a putea cuprinde acest subiect cu amplitudinea spirituală pe care el o cere. Observăm, de exemplu, că cele mai mari evenimente spirituale ale secolului XX au fost aparițiile din Fátima, miracolele părintelui Pio din Pietrelcina și revelațiile de la Garabandal. Filozofii universitari n-au nici cea mai mică idee despre asta, nici n-au arătat cel mai mic interes de a cunoaște aceste lucruri. Aceste evenimente au o importanță extraordinară din punctul de vedere al Escatologiei, mult mai mare decât orice idee sau doctrină creată la catedra universitară. Dacă dorim să ne gândim serios la însăși noțiunea de "metanarațiune", cum putem oare ignora atât de ostentativ unele fapte care depășesc chiar granița dintre timp și eternitate?

— *Care este rolul filozofiei în cultura contemporană? Mai joacă ea un rol important în dezbaterile publice?*

— Obişnuiesc să definesc filozofia ca "unitatea cunoașterii în unitatea conștiinței și vice-versa". Iau foarte în serios distincția pe care Vladimir Soloviev a stabilit-o între formele de cunoaștere colective, cum ar fi religia sau știința, și efortul clar individual, care este filozofia. Asta înseamnă, de la bun început, că valoarea unei filozofii trebuie măsurată după întinderea cognitivă și luminarea intrinsecă pe care ea le acoperă, așa cum se transmite dintr-o conștiință în alta, și nu după rolul pe care ea ar putea să îl joace în dezbaterile publice. Acest rol este determinat de factori extra-filozofici, care sunt de natură culturală, sociologică și politică – chiar și prin intervenția mass-mediei – iar filozoful, chiar dacă depune vreun efort pentru ca ideile sale să devină accesibile unui public mai mare, nu-și poate asuma nicio răspundere pentru rolul pe care societatea, din afară, îl propune sau îl neagă. Trebuie observat, de exemplu, că filozofia

lui Aristotel a jucat un rol istoric determinant abia șaisprezece secole după moartea lui.

Filozofii necunoscute și obscure, care nu joacă niciun rol în dezbaterile publice din zilele noastre, pot conține sămânța unor mari renașteri viitoare. De aceea, filozoful nu trebuie să-și facă griji în legătură cu rolul jucat de el în dezbaterile publice ale epocii sale. De obicei, lucrurile cele mai bune dintr-o anumită epocă câștigă importanță publică abia după ce epoca respectivă a murit deja sau a fost uitată.

— *Credeți că putem înțelege cultura occidentală contemporană pornind de la intuițiile filozofiei lui Nietzsche?*

— În mod evident, nu. Nietzsche a avut câteva intuiții strălucitoare, dar fragmentare și de obicei ambigue. Impactul operei sale este mai puțin unul generat de o doctrină filosofică, ci mai degrabă al unui complex de simboluri poetice în care fiecare dintre ele își asumă un sens oarecare. Ceea ce putem obține de la Nietzsche, în cel mai bun caz, este ceea ce se poate obține dintr-o mare operă poetică: nu soluția relevantă, din punct de vedere intelectual, a unei probleme, ci un fel de stimulare hormonală sau vitaminică, ce trezește în noi, prin afinitate sau prin contrast, intuiții noi. După părerea mea, Nietzsche a fost mai ales un poet, o antenă care a captat vibrațiile epocii și care a prevestit câteva desfășurări posibile din epoca următoare. Este prea mult, însă, să recunoaștem în el o structură conceptuală explicativă.

— *Ați introdus filozofia lui Noica în Brazilia. Cum ați ajuns să-i cunoașteți opera și de ce vi s-a părut ea importantă?*

— Am cunoscut opera lui Noica, așa cum am cunoscut opera mai multor autori români, cu ocazia perioadelor, de durate diferite, pe care le-am petrecut la București. Cred că prima persoană care mi-a vorbit despre el a fost ambasadorul brazilian în România, Jeronimo Moscardo, om de o cultură literară care depășește cu mult media colegilor săi de carieră. Cunoștințele mele de limba română erau și sunt în continuare foarte puține, astfel încât am putut penetra un pic în universul gândirii românești doar datorită ajutorului generos și pacient al unor prieteni precum Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Diana Nedelcu, Anca Cernea și alții, care mi-au tradus și mi-au explicat multe lucruri de o valoare neprețuită. Ceea ce mi-am însușit de la gândirea lui Noica a fost mai ales imensa ei valoare pedagogică, care transpare nu numai în lucrările sale, ci și în impresionatele relatări ale discipolilor care, zi de zi, i-au urmat învățăturile, datorându-i formarea lor.

Dacă este adevărat că "după roadele lor îi veți cunoaște" [N.T.: Evanghelia după Matei 7:16-20], Noica a fost și este o putere pedagogică de o valoare de neprețuit. [N.T.: Datorită entuziasmului și demersurilor lui Olavo de Carvalho, s-a publicat în Brazilia, de către editura Record în 1999, traducerea în portugheză a volumului "Șase maladii ale spiritului contemporan", republicat în 2011 într-o ediție de buzunar].

Traducere din limba portugheză braziliană de
FERNANDO KLABIN

PORTRET AL CRITICULUI...

Urmare din pagina 9

O retrospectivă a anului editorial 1990 începea cu observația tranșantă: "În nici un alt moment al istoriei noastre nu am suferit o asemenea criză a publicațiilor" ("Literatura anului 1990 – o retrospectivă" (*Orizont* 2.1-2 [11 ianuarie, 1991]: 10), și continua prin a explica că literatura pre-revoluționară fusese marcată de o vocație opozițională și re-creatoare: "succesul revoluției din 22 December [1989] a fost propriul ei succes." Prin contrast, cultura post-revoluționară suferă de o "vocație auto-devoratoare" (10).

Ulterior, Cornel și-a mai temperat tonul critic, dar nu fără a scoate în evidență paradoxurile unei literaturi care s-a diversificat și "carnavalizat" în ultimii ani, dezintegrându-se în stiluri contradictorii, elevate și triviale.

Au existat și șanse ratate în colaborarea mea cu Cornel Ungureanu. Într-o vreme, s-au purtat discuții privitoare la crearea unei noi reviste, sau a unei noi versiuni a revistei *Orizont*, cu Cornel Ungureanu ca redactor-șef și subsemnatul ca secretar general de redacție. Din păcate, structurile anchilozate ale culturii locale, bine controlate de organele de partid, au îngropat rapid acest proiect, dar el nu a dispărut cu totul, revista *Orizont* în noua ei întruhipare încercând să concretizeze unele din aceste idei.

După 1976, am început să scriu mai rar la revistă, prins de problemele carierei mele universitare (respins de la promovare pe post de conferențiar, în ciuda listei substanțiale de publicații pe care am prezentat-o; catedra de engleză la care lucram, absorbită sub nomenclatura de "limbi germanice" și amenințată în continuare cu definițarea). Alte proiecte editoriale, printre care mai multe traduceri masive din literatura americană și o carte despre Melville și literatura americană contemporană (*Anatomia balenei albe*) îmi mobilizaseră mare parte din energie și timp. Am publicat totuși din când în când câte un eseu în *Orizont*, mulțumit să văd că între timp revista reușise să lanseze o nouă pleiadă de tineri esești (unii dintre ei, precum Mircea Mihăieș) foști studenți de ai mei, care continuau tradiția cronicilor inteligente și curajoase instituită de Cornel Ungureanu.

A intervenit apoi acel hiatus forțat între plecarea mea precipitată din țară în 1983 și revenirea după mai bine de zece ani cu un pașaport american. Prima descindere am făcut-o la Timișoara, la redacția *Orizont* și la universitate, ca să-mi revăd prietenii, colegii, foștii studenți – o reîntoarcere de pomină care a șters în decursul a doar câteva zile zidurile care m-au separat de identitatea mea anterioară, ajutându-mă să-mi regăsesc coerența biografică. Pe Cornel Ungureanu l-am găsit tot pe baricade în redacția *Orizont* – într-un birou mai înghesuit decât mi-l aminteam, dar parcă și mai hotărât să reprezinte memoria vie și generoasă a acestei venerabile reviste.

În noul mileniu, drumurile noastre s-au reîntâlnit, mai întâi la Colocviul Facultății de Litere a Universității Comenius, Bratislava (octombrie 2010), mai apoi într-o serie de manifestări literare la Timișoara, Jimbolia, Lugoj și Oradea, în mai 2011. Dialogurile pe care le-am purtat cu această ocazie mi-au întărit convingerea că biografia mea literară iese îmbogățită cu prilejul ficărei reîntâlniri cu spiritul generos și lucid al statornicului meu prieten și mentor, Cornel Ungureanu. La urările mele de sănătate și multă inspirație în anii ce vin, aș adăuga și dorința mea de a ne revedea sănătoși, măcar o dată pe an, la câte o răscruce de lume. La mulți ani!

Richmond, Virginia, SUA

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări
ale artistului plastic
SILVIU ORAVITZAN

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcan, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Paginare și prezentare grafică: Sorin Stroe.

www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,
telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPŌIAZĂ

ISSN 0030 560 X

ABONAMENTELE SE FAC LA POȘTA ROMÂNĂ,
POZIȚIA 19364 DIN CATALOG

"ISTORIA ESTE DOAR UN COSMAR EFEMER"

CIPRIAN VĂLCAN ÎN DIALOG CU OLAVO DE CARVALHO

Olavo de Carvalho (născut în 29 aprilie 1947) este cel mai important filosof brazilian al momentului. Cunoscut pentru luările sale de poziție iconoclaste și ironia-i devastatoare, opera lui cuprinde peste 20 de volume, dintre care amintim: *A imagem do homem na astrologia*, 1980, *O crime da Madre Agnes ou A confusao entre espiritualidade e psiquismo*, 1983, *Fronteiras da tradição*, 1986, *Simbolos e mitos no filme "O silêncio dos inocentes"*, 1992, *Os gêneros literários: seus fundamentos metafísicos*, 1993, *O caráter como forma pura da personalidade*, 1993, *A nova era e a revolução cultural: Fritjof Capra & Antonio Gramsci*, 1994, *Aristóteles em nova perspectiva: Introdução à teoria dos quatro discursos*, 1996, *O imbecil coletivo: atualidades inculturais brasileiras*, 1996, *O futuro do pensamento brasileiro. Estudos sobre o nosso lugar no mundo*, 1998, *Maquiavel ou A Confusao Demoniaca*, 2011, *A filosofia e seu Inverso*, 2012.

— Sunteți de acord cu cei care afirmă că filozofia trece printr-un moment de criză care ar anunța sfârșitul său iminent? Sau considerați mai degrabă că este vorba de o nouă metamorfoză care se înscrie în șirul de transformări nesfârșite de care a avut parte filozofia de-a lungul istoriei sale?

— Cei care prezic, deplâng sau sărbătoresc sfârșitul filozofiei au despre ea o concepție destul de stereotipală, în care ea se prezintă drept o dezvoltare istorică lineară care începe cu Descartes și culminează cu Nietzsche, Heidegger și Wittgenstein. Aceasta este filozofia-șablon a universităților occidentale, iar cei care o practică au un oarecare motiv de a simți că ea ar fi ajuns la sfârșit. Această traiectorie lineară duce, de fapt, la o fundătură după care pot apărea doar lucruri care nu mai au nimic de-a face cu ceea ce se numea, în mod tradițional, filosofie.

Odată paralizată, filosofia intră în autodescompunere, iar cadavrul naște formații bizare care amestecă, în cantități egale, sofisticare și barbarism. Cu toate acestea, pe marginile acestui drum bătătorit, au fost lăsate de-a lungul veacurilor mai multe seminte care încă n-au germinat. E îndeajuns să lățim orizontul istoric a ceea ce înțelegem ca filozofie pentru a observa faptul că poate urmează partea ei cea mai bună. Ar fi o nebunie să credem că posibilitățile deschise de Leibniz, Schelling, Louis Lavelle, Xavier Zubiri, Eugen Hosenstock-Huessy, Bernard Lonergan sau de Eric Voegelin s-ar fi epuizat sau urmează să se epuizeze în curând. Cei care anunță sfârșitul filozofiei au tot dreptul de a o face, dar nu și dreptul de-a crede ca asta se aplică altor filozofii în afară de propria lor filozofie.

Mă gândesc, de pildă, la filosoful brazilian Mário Ferreira dos Santos, a cărui operă monumentală îi deschide filozofiei orizonturi extrem de vaste, ignorate în totalitate de filozofia universitară. Iar redescoperirea mai mult sau mai puțin recentă a filozofiei grecești ca stil de viață (vezi cărțile lui Pierre Hadot, Juliusz Domanski și André-Jean Voelke) deschide perspective care pur și simplu depășesc limitele auto-impuse de filozofia universitară curentă. Asta fără să vorbim despre epuizarea modelelor științifice în vigoare și accelerata schimbare a obiceiurilor și a legilor în toate națiile Occidentului – nici nu menționez năvălirea islamică – care pun probleme care cer, cu cea mai mare urgență, un efort de înțelegere filosofică. Cei care vor să ceară demiterea filozofiei se duc târziu. Însă celor care doresc să stăruie nu le va lipsi de muncă în următoarele secole.

— Credeți că ne aflăm sub amenințarea barbariei, că fundamentele culturii noastre riscă să fie distruse, sau putem să sperăm

în continuare în forța eliberatoare a spiritului?

— Barbaria nu mai este o amenințare: ea este situația care ne înconjoară și care ne oprimă peste tot. Niciodată, ca astăzi, n-au fost ocultarea și prefacerea regulii obligatorii atât în politica, cât și în dezbaterile publice. Experiența comună ne învață că, într-o familie, atunci când se ivește o ambianță de ostilitate, de criză și de neîncredere reciprocă, asta se întâmplă întotdeauna din cauză că cineva a ascuns ceva foarte important și îi obligă pe ceilalți să trăiască sub imperiul falsității insostenibile. Închipuiți-vă, așadar, nații întregi în care datele fundamentale ale situației sunt oculte de mass-media, iar discuțiile publice, în loc să clarifice ceva, devin cea mai pură divagare, diversionism și manipulare mascată. Efectul produs în mințile oamenilor este devastator. În puțini ani, ei își pierd capacitatea de a face cele mai elementare distincții și, în aceeași măsură, încep să arate semne ale unei nevroze isterice, nemaicrezând în ceea ce văd și simt, ci în ceea ce aud și își închipuie (vezi *Political Ponerology* a psihiatrului polonez Andrzej Lobaczewski).

Sectoarea întregi ale societății au început să ia poziție față de unele cuvinte încărcate de valoare afectivă – pozitivă sau negativă – care în mod riguros nu corespund la nimic din realitate. Vedeți, spre exemplu, ferocitatea cu care oamenii, în ziua de astăzi, apără sau atacă o chestiune numită "căsătorie gay". Căsătoria gay este o instituție juridică care începe cu definiția drepturilor și a datoriilor conjugale. Căsătoria civilă este o relație sexuală reglementată. Această reglementare se bazează integral pe o diferențiere de roluri sexuale care, în căsătoria tradițională, este condiționată de diferențe anatomo-fiziologice naturale și evidente. Dacă aceste diferențe dispar, nu mai este posibilă nicio definiție de datorii conjugale, ceea ce înseamnă că această "căsătorie gay" este doar un simbol legitimatoriu, și nu expresia unei relații juridice definite.

În plus, "gay" este un cuvânt elastic care cuprinde o infinitate de relații erotice foarte diferite între ele și care, pentru a fi stabilizate într-un contract matrimonial, ar trebui identificate și definite una câte una pentru a corespunde la o varietate de datorii conjugale radical diferite. De exemplu, datoriile conjugale ale unui "cuplu" constituit de doi bărbați care țin la masculinitatea lor nu pot fi aceleași cu ale unui cuplu compus dintr-un bărbat și un transsexual operat. Oare legea va lua în considerare aceste distincții, intrând în unele amănunte fără sfârșit care vor reduce dreptul de familie la un catalog de preferințe subiective – fără să menționeze posibilitatea ca rolurile, și în consecință și datoriile

reciproce, să se schimbe în mijlocul drumului printr-o simplă hotărâre a cuplului – sau va consimți să devină simple etichete promoționale fără niciun fond juridic substantiv?

Acestea sunt cele mai fundamentale întrebări pe care ideea unei "căsătorii gay" le va ridica în practică. Nu le văd discutate nicăieri, ceea ce înseamnă că dezbaterile publice în această privință nu sunt decât o dispută ridicolă de prezumții emoționale – în sfârșit, o întreagă nebunie. Acesta este practic modelul tuturor discuțiilor publice în ziua de astăzi. Acest lucru semnaleză o coborâre formidabilă a nivelului intelectual și a simțului de răspundere al păturilor care opinează, al "elitelor" intelectuale și politice. Problemele devin din ce în ce mai complexe și amenințătoare, iar inteligența care discută și legisfează în această privință devine din ce în ce mai puerilă și iresponsabilă. Dacă asta nu este barbarie, oare ce o fi?

Și pentru a înrăutăți lucrurile și mai mult, guvernele iau hotărâri din ce în ce mai riscante care rămân necunoscute publicului, deoarece mass-media slugarnică, în loc să le cerceteze și să le difuzeze, le acoperă pentru a ocroti reputația guvernanților. Asta a devenit deja o regulă generală. Ce fel de sănătate sau echilibru mai poate exista într-o asemenea situație?

Între timp, libertatea spiritului rămâne intactă în principiu, dar se reduce în fiecare zi numărul celor care doresc s-o exerseze sau chiar al celor care știu despre existența ei. Experiența dovedește faptul că individul uman poate să-și păstreze libertatea interioară chiar și în cele mai potrivnice circumstanțe. N-am nevoie să-i semnalez publicului românesc exemplul *Jurnalului Fericirii* al lui Nicolae Steinhardt, al memoriilor pastorului Wurmbrand, sau al eroismului spiritual al lui Petre Țuțea. Dar dacă indivizi ca ei vor fi capabili să împraștie prin societate o influență benefică și îmbietoare, sau dacă vocile lor vor putea fi auzite în mijlocul strigătelor și prostiei generale, doar Dumnezeu știe. Nouă nu ne rămâne decât să perseverăm îndârjiți în exersarea libertății

noastre, chiar dacă asta o să ne coste închisoarea sau moartea, și să ne rugăm pentru ca Dumnezeu să trezească în inimile celorlalți iubirea pentru cel mai valoros dintre bunurile umane.

— Am putea să ne închipuim istoria spiritului ca pe o succesiune între perioade dominate de obsesia pentru sistem, pentru completitudine, pentru întreg, și perioade seduse de fragmentar, de aluziv, de eliptic?

— Nu sunt un credincios convins al vreunei teorii ciclice a istoriei. Forma pe care ni se pare că o distingem în aceste cicluri nu este un dat obiectiv. Ea ține de scara cu care măsurăm panorama istorică. Dacă apropiem sau îndepărtăm un pic lentila cu care cercetăm faptele, marile cicluri ori se dizolvă în subcicluri mai mici, ori se integrează în cicluri mai mari. Și, între aceste mai multe niveluri, direcțiile pe care ciclurile par să le ia câteodată se contrazic. Ceea ce pare a fi un început, este, câteodată, un sfârșit, iar ceea ce pare a fi mort sau muribund, este, câteodată, sămânța multor renașteri. Înțeleg că orice încercare de a distinge un curs unitar și coerent al istoriei umane este menită eșecului, pentru că este absurd să încercăm să găsim un "sens" al istoriei în interiorul istoriei însăși: sensul oricărui fapt este întotdeauna ceva care îl transcende, care se află dincolo de el.

Nu putem vorbi despre un sens al istoriei decât la scara eternității, ceva pe care nici măcar conceptul curent de "meta-istorie" nu îl cuprinde în mod potrivit. Chiar și să spui că Judecata de Apoi o să ne arate în sfârșit "sensul istoriei" este o frază ambiguă, deoarece ceea ce este pe rol la tribunalul lui Dumnezeu nu este istoria pământeană, ci destinul etern al sufletelor; în comparație cu durata eternă a unui singur suflet, întreaga istorie va fi redusă la un fragment insignifiant. În sfârșit, căutarea sensului istoriei, după părerea mea, n-are niciun sens. Luând în considerare că această teorie ciclică se bazează, în ultimă analiză, pe un sfârșit sau pe un țel subînțeles, iar țelul nu încapă la scara istoriei, nu pot să înțeleg ciclurile decât ca pe niște iluzii în iluzii.

Continuare în pagina 31